

Юрій Ячейкін

під партою

Юрій Ячейкін

ЛЮДИ БЕЗ ТІНЬ

ЛЮДИ БЕЗ ТІНЬ

*
БОТАНІКА

*(рекомендовано для читання під партою)

Юрій
ЯЧЕЙКІН

ЛЮДИ БЕЗ ТІНІ

ЗЕЛЕНИЙ
• ПЕС •

Київ - 2004

УДК 821.161.2–311–3

ББК 84.4 УКР6–44

Я 95

ЯЧЕЙКІН, Юрій.

Я 95 Люди без тіні: Повісті. — К.: Джерела М, 2004. — 192 с.

ISBN 966-7831-77-9

Англійський аристократ, японський невидимка-ніндзя, зухвалий розбійник-галілеянин та римський прокуратор – що між ними спільного? Можливо, те, що вони здатні змінити поступ історії. І для цього треба зовсім небагато – просто опинитися у певний час у певному місці. Але в якому? Хто відає шляхи, котрими рухається історія? Хто бачив таємну павутину, що її снує невтомний павук-час? Хто знає, коли і в якому місці можна розірвати її?

Є люди, чиїми руками історія пересипає піщинки вічності. Вони серед нас. Їх не можна почути, вони нікому не відомі, їх ніхто не бачив. Вони не мають тіні. Але їм підвладний час.

Хочеш змінити світ? Перегорни сторінку – і ти знатимеш, як це зробити!

ББК 84.4 УКР6–44

© Ячейкін Ю., 2004

© ТОВ «Джерела М»,

художнє оформлення,

оригінал-макет, виключна

ліцензія на видання, 2004

ISBN 966–7831–77–9

СЛІДСТВО, ЯКОГО НЕ БУЛО

(Повість)

Розділ 1

ЗВИНУВАЧЕНИЙ КРІСТОФЕР МАРЛО

Кепсько почував себе офіцер Генрі Мондер, служака Таємної ради, коли в супроводі трьох гвардійців увійшов до житла Крістофера Марло в Нортон Фольгейті* з наказом про арешт. Ще б пак! Адже свого часу вони удвох з Крістофером спорожнили не один келишок доброго елю! Можливо, внаслідок цієї вельми суттєвої обставини Генрі Мондер, ніби вибачаючись, зачитав наказ Таємної ради, хоч міг би залюбки цього й не робити. Задосить було б традиційного повідомлення:

---

* Один із приміських районів старого Лондона (тут і далі примітки автора).

– Крістофере Марло! Ім'ям Її Монаршої Величності королеви Англії Єлизавети ви арештовані!

Та замість цього Генрі Мондер затиснув під пахвою червоного мундира оголену, як це й мало бути під час арешту, шпагу, вийняв з-під обшлага наказ Таємної ради і ніяковіючи прочитав його.

Що ж у ньому було написано?

Дай боже пам'яті!

Здається, в наказі мовилося так:

«Коронерові Генрі Мондеру. Їхні світлості цим наказом доручають вам з'явитися до Крістофера Марло, він же – Морлі, він же – Морлей, він же – Марлін, або ж податися до будь-якого іншого місця, де ви його знайдете, і на підставі цього ордера негайно арештувати вищеназвану особу... На випадок опору Вам дозволено вимагати посилену допомогу від повноважних представників місцевої влади...»

А за дві доби, згідно з особистим розпорядженням всемогутнього шефа Королівської Сікрет Інтелідженс Сервіс (Сі-Ай-Сі) сера Френсіса Уолсінгема, арештанта було звільнено. Винятково легкі наслідки після дуже тяжких звинувачень, за кожним пунктом яких замість крапки бовванів зашморг! Гай-гай, але й захист на попередньому допиті був винятковий за своєю сміливістю.

З легкою, іронічною посмішкою Крістофер заявив їхнім світлостям, членам Таємної ради, на бундючних обличчях яких під величезними, всипаними білою пудрою перуками була відбита нехить наперед вирішеного невблаганного вироку:

– Ваші світлості мілорди! Вас цікавлять мої вчинки? Я охоче задовольню вашу допитливість на судовому засіданні. Вам навіть не доведеться ско-

ристанися послугами фахівця з тортур. Наперед присягаюся казати правду, саму правду і нічого іншого, окрім правди. Чи згодні ви з цим?

Того зухвалого демаршу й виявилось задосить, щоб його терміново звільнили. Правда, тільки правда і нічого іншого, окрім правди, мілордів Таємної ради злякала...

У місті лютувала чума.

І от перед Крістофером постало питання: вийти з похмурої в'язниці для карних злочинців Нью-Гейт лише для того, аби, немов бездомному псу, сконати на захланих задвірках столиці?

Дзуськи!

Геть із Лондона!

Щоправда, він дав їхнім світlostям підписку про невиїзд (щоб не ускладнювати пильний нагляд за підозрілим) і зобов'язався регулярно з'являтися на очі клерків Таємної ради. Та це не важить, оскільки цілком припустимо, якщо він тимчасово замешкає десь під Лондоном. Зважаючи на чумну пошесть, навряд чи його звинуватять у порушенні «добровільної» підписки.

Лише за три милі від столиці, на березі Темзи, розташувалося невеличке затишне містечко Дептфорд.

І взагалі, чого він досягне, якщо буквально виконуватиме бюрократичні вимоги Таємної ради? Ну, сконає невпізнаним від чуми. Ну, сплять його тіло вкупі з іншими трупами. Та ж він тільки завдасть зайвих клопотів таємним нишпоркам! Хіба вони пропустять можливість його втечі в потойбічний світ? Ніколи! Однак неодмінно запідозрять його втечу на той бік Ла-Маншу... А в тому, що його

труп залишиться невпізнаним, не варто й сумніватися: хіба лорд Уолсінгем копирсатиметься серед зачумлених мерців, аби потім акуратно викреслити із відомості на платню свого давнього агента Крістофера Марло?

Отож, у Дептфорд!

Туди, де повіває свіжий солоний бриз і туго напинає трикутні клівери* купецьких вітрильників, що обережно сунуть вздовж зелених берегів Темзи до моря, і де в корчмі «Схрещених мечів» є чудові кімнатки для подорожніх. Там він нарешті у спокої завершить свою одну-єдину поему «Геро та Леандр», бо ж там йому ніхто не заважатиме. У цьому можна бути певним на всі сто відсотків: поки не завершиться повністю слідство в його справі, ніхто із знайомих або колег по відомству Уолсінгема не наважиться зазирнути на вогник до нього, щоб не накликати біду й на себе. Сумнівів щодо цього катма!

Крістофер уявив собі, як він недбало, по-хатньому, в розстебнутій сорочці, з гусячим пером стоїть біля навстіж розчахнутого вікна (так – навстіж, щоб навіть віконна фрамуга не нагадувала йому про тюремні ґрати!) і задумливо позирає на уславлений вітрильник сера Френсіса Дрейка «Золота лань», яка оббігла всю земну кулю, і тепер як пам'ятна реліквія історії удостоїлася честі стояти на вічному приколі. По її чисто вилізаний палубі грюкає дерев'яним протезом старий боцман Джон Хінт, більш відомий серед морських королівських

---

* Клівер – невеличке вітрило в носовій частині судна. Решту вітрил кораблі здіймали лише у відкритому морі, по виході з вузької Темзи.

розбишак під товариським прізвиськом Джон Дерев'яна Нога. Старий смалить давно зчорнілу люльку, яку виймає з рота лише для того, щоб грізно гаркнути на дептфордських хлопчаків, які охоче допомагають бувалому в бувальцях морському вовку доглядати уславлений на всенський світ корабель і тримати його в зразковому стані:

– Гей ви, краби-недоростки! Хуткіше совайтеся на вантах, сто порожніх пляшок вам у пельку і жодної краплини рому!

А щороку в річницю славетної навколосвітньої подорожі* на кораблі відбувається свято. Хлопчаки Джона Хінта, мов справжні морські бульваці, спритно розпускають білі вітрила, і серед них неодмінно – велетенський грот-парус на фок-реях з трьома золотими королівськими левами. Їхній одноногий адмірал Джон Хінт, урочистий і в доброму камзолі з сяючими гудзями, незворушний і завжди в таких випадках напрочуд тверезий, власноруч підносить до носової гармати тліючий гніт, припалений від власної люльки.

Бах! – лунко котиться над гладінню ріки гарматний постріл з бронзового, надраеного до сонячного блиску фальконета. Розчулений Джон Хінт переможно змахує трикутним капелюхом...

Від цього світлого спомину обличчя Крістофера весело заясніло, що викликало похмурі й ворожі погляди випадкових перехожих.

І справді: з чого радіти, коли в Лондоні злоститься чума? Хай вона хоч нас промине? До речі, для старого Джона не завадило б купити добрячого

---

* Адмірал Френсіс Дрейк був другою людиною, що обійшла навколо світу на вітрильному кораблі.

тютюну та рому в непобивній пляшці з чорного, немов піратський прапор, скла. Головне – не забути про це серед ще численних клопотів.

Тепер у Дептфорді стоятимуть на приколі двоє призвичаєних до усього блукальців – корабель сера Френсіса Дрейка, приторочений до причалу товстими швартовими лінвами, сплетеними в холодній Московії, і він, Крістофер Марло, припнутий до місця не менш міцними вузлищами підписки про невиїзд. Що ж, для всіх занадто допитливих він тільки працюватиме над поемою «Геро та Леандр». Адже ніхто й гадки не має, що зараз у Дептфорді перебуває його далекий родич, грошовитий негоціант Московської торгової Компанії Ентоні Марло, який з притаманною йому завбачливою ретельністю готується до чергової плавби на вигідний торг з царем всієї Русії грізним Іоанном.

Травень – саме той місяць, коли слід вирушати до застиглих від неймовірних морозів берегів далекої й загадкової Русії.

– Чудово! На випадок чого...

А от якби в Дептфорді перебував зараз ще й сам сер Френсіс Дрейк, то він, Крістофер, взагалі не мав би жодних турбот.

Кого міг би злякатися легендарний переможець католицької Великої Армади? Ну, кого?

Сера Френсіса не страшили навіть усі разом узяті іспанські галеони з дбайливо пов'язаними на кожній реї зашморгами та кайданами в тюрмах для морських розбишак адмірала Дрейка. Адже це саме він наважився здійснити зухвалий наскок на порт і місто Кадікс, оточену могутніми фортецями стоянку флоту його католицької величності Філіпа

Другого, понурого короля сфанатизованої Іспанії. Якби сер Френсіс був тут, Крістофера негайно затягли б до гурту безтурботних гульвіс, пожалуваних королівськими дипломами корсарів, здатних спорожнити кухлями ціле море, якщо оте море має відповідний смак та міцність..

Марло з приємною втіхою пригадав, як п'ять років тому королівські пірати бенкетували по всіх корчмах від Портсмута до Лондона на честь гучної перемоги над Великою Армадою мадридського маньяка. Вони щедро кидали на дубові столи гінеї з королівської скарбниці з карбованим профілем улюбленої своєї господині Єлизавети Тюдор, що власними діяннями й заслугами здобула почесне звання – Великої. Так нарік її народ. А народний глас – не пусте базікання палацових славословців...

Тоді Крістофера мало не силоміць затягли до найближчої від королівського палацу корчми.

Червоний, мов мідний казан, від вогненного пуншу адмірал Френсіс Дірейк (далебі! – уже сер Френсіс, бо саме того дня він був урочисто посвячений королевою у звання лицаря Корони!), уславлений по всіх морях та океанах звитяжець, важко похитуючись, немов фрегат з пошматованими вітрилами над водною безоднею, ляснув Крістофера по плечу, проревів штормовим голосом, вибалушивши для переконливості зіниці:

– Мій юний друже! Я з тобою пліч-о-пліч пішов би на абордаж із заплющеними очима! А моя «Золота лань» давно потребує путнього картографа!

– Картяра! – прогарчав хмільний, немов чіп у бочці з ромом, капітан Фробішер (теж удостоєний

королевою званням сера). Він навіть підвів голову від столу, на якому вона досі тихо спочивала, мирно похрюпуючи серед недоїдків.

– Картограф! – твердо вимовив сер Френсіс.

Він підніс угору грубезний кухоль з пуншем і чималий шмат яловичини, настромлений на адміральський кортик, а по тому розгонисто заволав, немов на корабельній палубі:

– Віват нашому юному другу!

Добряче підгулялий сер Френсіс поліз було цілуватися, та поміж його ногами щокроку плуталася лицарська шпага із золотим ефесом, та ще раз у раз вивалювалися, здавалося б, надійно засунуті за широкий шкіряний пасок пістолети зі срібними оздобами. Сер Френсіс вже вкотре перечепився за власну шпагу, і вже вкотре випав якийсь з пістолетів. Проте цього разу він бабахнув, і куля рознесла на скалки кухоль в руці адмірала.

А сер Френсіс, не годний второпати, що й до чого, гнівно заволав:

– Хто стріляв? Хто з вас, корабельних шибеників, бажає посушитися на сонечку? Реї «Золотої лані» давно скучили по всохлих кістяках!

– У мене десь тут є гарна линва, – повідомив сер Фробішер, якого знову пробудив цей випадковий постріл.

Тоді Крістофер, аби жартом відволікти увагу від аж надто фахової балачки про рею та линву, навскоси перев'язав ліве око пістрявою хусточкою і хрипким голосом застудженого морського бувальця мовив:

– Коли я мав честь служити під прапором сера Френсіса Дрейка, я дивився на світ одним приціль-

ним оком! Але тепер, коли я служу під проводом сера Френсіса Уолсінгема, я мушу дивитися в обидва!

І він хвацько зірвав хустину.

Ім'я державного секретаря королеви Єлизавети, всемогутнього шефа Сі-Ай-Сі, людини, яка через спритні зусилля своїх агентів вивчила іспанську Армаду ліпше, аніж її адмірал – герцог Медіна Сідонія, справило на гульвіс належне враження.

– Віват серу Френсісу Уолсінгему! – хапаючи чужий кухоль, проголосив ватаг джентльменів удачі.

Гармати відчайдух Дрейка, Гокінса, Фробішера, Грінвілла та Камберленда пустили на всіяне гострякуватими рифами дно протоки Ла-Манш шістдесят три іспанських галеони із ста двадцяти, що склали Велику Армаду. Та чи знає розчервонілий мореплавець, що один з найбільших галеонів, що мав на борту тисячу солдатів, був знищений власноручно його «юним другом»? Навряд, бо навіть у звіті про виконання цієї «делікатної» акції, надісланому серові Уолсінгему англійським амбасадором* у Шотландії сером Уільямом Ешбі, Крістофера Марло було обережно пойменовано «особою, відомою вашій світлості».

А що? То було також дуже сміливе, але надзвичайно ризиковане діло, ходіння по лезу ножа. Найменша похибка – куля в лоб забезпечена!

Залишки потрощеної Великої Армади, блоковані англійською ескадрою на західному узбережжі Ла-Маншу, наважились повернутися до Іспанії, обминаючи східні береги Альбіону**, а потім – воро-

---

* Посол.

** Давня назва Англії.

жі британській короні Шотландію та Ірландію. Хоч шлях був надто довгим, проте він здавався дону Медіні Сідонія більш безпечним.

І ось у затоці Тобермюрі, на Гебридах*, кинув якір величезний іспанський галеон, що аж на чотири бортові поверхи грізно наїжачився гарматами і ховав у широчезних трюмах тисячу вояків. Войовничі гірські клани, які присяглися жорстоко помститися за свою страчену лише рік тому королеву Марію Стюарт, одразу ж небезпечно заворушилися. Війна могла спалахнути знову, якби добре озброєне воїнство на залишках іспанської ескадри об'єдналося з гірськими кланами. Це тим паче пристрашувало, що англійські війська досі купчилися на південному узбережжі Гемпширу, Сессексу і Кенту. Сер Уільям Ешбі негайно відрядив до Лондона гінця з полохливою вісткою.

І невдовзі в затоці Тобермюрі з'явився молодий джентльмен, «посланець кланів», «шотландський сквайр», одягнутий у картатий повстяний плед і традиційну вовняну спідницю. А вночі, одразу ж після відвідин ним галеону, на кораблі спалахнула пожежа, вибухнула порохова крюткамера, вогонь ударив з усіх щілин – і охоплений несамовитим полум'ям морський велет пішов на дно. Його без останку поглинула холодна морська пучина разом з гарматами, екіпажем та вояками.

«Посланець кланів», «шотландський сквайр», він же – «юний друг» адмірала Дрейка зник без сліду, ніби і не існував.

Так, то були славні часи. Без сумніву, вони прикрасять сторінки світової історії...

* Група островів на півночі Шотландії.

Розділ 2

РОЗМОВА ВІЧ-НА-ВІЧ

Коли нарешті Крістофер Марло дістався до Дептфорда, він не квапився на постій до корчми «Схрещених мечів». Передусім із саквояжами в обох руках попрямував на берег Темзи – до вічного пристанку «Золотої лані».

– Агов, на палубі! – гукнув Марло і, коли над бильцями виринуло кругленьке обличчя Джона Хінта з незмінною люлькою в зубах, весело заволав, вимахуючи над головою принадливою пляшкою з чорного скла: – Хелло, Джоне! Чи впізнав? Свистати всіх нагору!

– Крістофере, синочку мій блудний! – розчулено схопився Джон Дерев'яна Нога і від щирого хвилювання ледве не зронив люльку за борт.

Потім їх бачили на багатьох причалах, де вони, підтримуючи один одного, вештались по всіх кораблях: Джонові Хінту скрізь були раді й гостинно зустрічали неодмінною чарчиною.

– Цю ногу, – оповідав старий морський вовк, лагідно погладжуючи відполіровану до блиску дерев'янку, – я втратив, коли ми з адміралом Дрейком брали на абордаж ціле місто – Кадікс!

Їхній химерний, позначений численними частуваннями похід завершився на «Впертій наяді», ку-

пецькому судні Московської торгової Компанії. Тут, у каюті гостинного капітана, спромігся востаннє прохрипіти:

– За цю ногу адмірал дав мені п'ятсот гульденів... От скажіть, хто збув свою ногу за більшу ціну?

– Справді, ти, Джоне, сторгував свою ногу надзвичайно вигідно, – поблажливо всміхнувся капітан Ентоні, який пречудово знався на біржових цінах Лондона та Амстердама.

– Ще б пак! – з останніх зусиль промимрив геть сп'янілий боцман. – За якусь нещасну ногу – цілих п'ятсот золотих гульденів. Добряга Дрейк!

Це були його останні слова. Несподівано Джон Хінт важко повалився на стіл, щоб гучно захропти, висвистуючи на всі заставки. Однак гульня на цьому не завершилася. Після того, як зовсім безтямного боцмана Хінта уклали спати на вільний гамак у матроському кубрику, капітан Ентоні ще пиячив до самісінького світанку з міцним на голову новоприбульцем з Лондона, котрий знався з адміралом Френсісом Дрейком і приятелював з боцманом Джоном Хінтом.

Корабельний кок, який ставився з щирою побожністю до неймовірної витримки капітана в страхотливій борні з хмільними напоями, тричі за ніч приносив кошики з повними пляшками і виносив порожні. Звідки йому було знати, що один із саквояжів молодого джентльмена не містив нічого іншого, крім порожніх пляшок? Йому й на думку не спадало, що «хвацький пияк» з Лондона ховав принесені пляшки до саквояжа і виставляв на стіл уже порожні, схожі за формою та кольором скла. А то-

му неквапна розмова, що точилася в капітановій каюті, анітрохи не нагадувала п'яні теревені...

Капітан Ентоні Марло, міцний чолов'яга з широким чолом та побурілим на вітрах обличчям, посіченим плетивом глибоких зморшок, з густою кучерявою бородою, що рудим шарфом вкривала його підборіддя від вуха до вуха, раз у раз позирав на Крістофера прозорими, мов крижинки, очима з-під кущуватих брів, посмоктував коротку голландську люлечку й поважно слухав.

– Над бідною, нерозумною головою вашого непутящого родича, дядечку, збираються лиховісні хмари, – неквапом просторікував Крістофер, ніби йшлося про чийсь чужо, а не його власну біду.

– Цікаво! – захочував його капітан. – Що ж то за хмари? Не кожна хмара віщує шторм.

– Усе почалося з мерзенного доносу агента Таємної ради Діка Бейнза, за яким давно сумують дідьки рогаті в найогиднішому пекельному закапелку.

Що ж наклепав негідник Бейнз на цього родича славного капітана Ентоні Марло?

– Атож! – пожвавішав капітан. Крістофер виставив на стіл чергову порожню пляшку, а ще одну поклав до саквояжа.

– Виявляється, вищевказаний родич славного капітана Ентоні Марло має сміливість вважати, що усяка релігія – огидна вигадка мерзотників, які воліють жиріти неробами на шиї трударів.

– А християнство? Як він ставиться до вчення Христа?

– Так само... Він доводить, що ця висмоктана із пальця облуда – духовна пастка для простого люду, що дозволяє дерти з нього три шкіри.

– І що ж з цього випливає?

– А ось що: куди б той крамольний родич не потрапив, він скрізь схиляє людей до породження диявола – атеїзму.

– Хіба? Невже атеїзм походить від диявола?

– Авжеж, адже Вельзевул перший зрікся і втік від божеського дурману. Плювати йому на Господа з усім янгольським почтом його. Живе собі вільно й незалежно, лоба не хрестить, нікому не кориться, ніяких податків не сплачує. Тим паче – церковної десятини...

– Та церковний зиск усім набрид! Чого це я маю віддавати кривно зароблені гроші якомусь очманілому від ліноців неробі в сутані? У такій відмові я не бачу злочину. До того ж королева Єлизавета розірвала стосунки з Ватіканом і давно не сплачує «динарій святого Петра»*. Тому-то церковники й бісяться!

– Вірно. Але ж королева не скасувала саму віру в небесного володаря.

– То й що?

– Біда в тому, що ваш родич цим не обмежився.

– Отакої! Що ж він накоїв?

– У своєму нечуваному блюзнірстві він занепав до того, що твердить, буцім є суто наукові докази про існування людей ще сорок тисяч років тому, хоча за Біблією Господь Бог сотворив першу людину Адама на тридцять чотири тисячі років пізніше, про що й засвідчили перші святі невігласи. Та цього мало! Цей недолюдок ставить на одну дошку і Христа, і Будду, і Магомета. Та й ще величає їх не

---

* Церковний податок, який англійці повинні були сплачувати Папі Римському.

інакше, як трьома всесвітніми облудниками. Внаслідок цього вищевказаний родич славного капітана Ентоні Марло надає перевагу католицизму. А чому? Мовляв, тому, що відправа пишної католицької літургії більш приємна для ока та вуха, аніж занудний спів всохлого імама чи сухі й убогі настанови протестантського проповідника. Що ви скажете на все це, дядечку?

– Мого родича спалять на кострищі, як запеклого еретика! – солідно вирік бравий капітан Ентоні.

– А що ви мовите, коли дізнаєтеся, що цей викінчений кандидат на кострище інквізиторів збирається карбувати фальшиві монети?

– Невже? – оторопів капітан.

– Принаймні в цьому запевняє у своєму доносі мерзотник Бейнз. Він чорним по білому написав, буцім вищевказаний Марло навчився цього злодійського ремесла в якогось французького фахівця, котрого за його неабиякі успіхи вже встигли піднести на височінь шибениці. Мовляв, отой негідник Марло ще й похвалявся перед друзями, що в нього стільки ж людських прав на карбування монет, скільки у її величності королеви Єлизавети. Мовляв, усяке золото є тільки золото, незалежно від того, де воно перебуває – чи в королівській скарбниці, чи в кишені скромного ремісника. От що ви скажете на це?

Капітан Ентоні Марло споважнів.

– Цього задосить, – виголосив він, – аби королівський кат потрощив моєму родичу всі кістки, а потім відрубав голову і насадив її на кілок для почального огляду. Ти, певно, й сам не раз милувався відрубаними головами, що прикрашають тюрем-

ні стіни Тауера та в'їзд до Лондонського мосту.

– Але це ще не все, мій любий дядечку.

– Тоді, Кіте*, – мудро зазначив капітан Ентоні, – людство ще не вигадало для тебе пристойної кари.

– Чудова думка, дядечку! Якби ж то кати пристали на неї і зачекали, поки їхні тупі голови осяє новий, гідний моєї особи винахід! Однак справа виглядає набагато гірше. Донос Бейнза і звинувачення Таємної ради – це зроблено так, про людське око. Гадаю, насправді річ полягає в тому, що єдиний спадкоємець бездітної королеви Єлизавети – це Яків, син страченої Марії Стюарт. Отож, у недалекому часі для певних осіб можуть стати небажаними свідки, що знають забагато. А я – людина відомства сера Френсіса Уолсінгема, тобто саме такий, втаємничений у секретні акції свідок.

– Навіщо ти про все це мені розповідаєш, Кіте? – вперше запитав капітан Ентоні.

– Ось для чого. Запам'ятайте раз і назавжди, дядечку: ви ніколи не мали і не маєте родича на ім'я Крістофер Марло, а тільки оце познайомилися з якимось гульвісою, що приплентався разом зі старим Джоном. Різне може трапитися, і я не хотів би, щоб ви даремно постраждали. На випадок чого...

– На випадок чого, – заgrimів капітан Ентоні, – не забудь: за десять днів цей красень виходить у море. Вітрила міцні, гармати пристріляні, порох сухий, і ядра у мене наготові. Трапиться погоня, то й що? Адже в морі не добереш, де королівський корабель, а де піратський капер...

– Обов'язково пам'ятатиму, дядечку, – вдячно схилив голову Крістофер. – Хай кок принесе ще ро-

* *Кіт, Кріс* – зменшені імена від *Крістофера*.

му. А цю валізу ми залюбки спустошимо на холодних вітрах у морі. Атож, у морі! Лишатися на березі мені протипоказано. Мене поки що звільнили, але тільки тому, що я налякав мілордів з Таємної ради обіцянкою не мовчати на суді.

Рожевів світанок 28-го дня, місяця травня, року 1593-го.

Розділ 3

ДАВНІ ДРУЗЯКИ В КОРЧМІ «СХРЕЩЕНИХ МЕЧІВ»

Був ранок 30 травня 1593 року.

Крістофер Марло, як йому і мріялося, в недбало розстебнутій сорочці, з білим гусячим пером у руці стояв біля навстіж розчиненого вікна, щоб навіть віконна рама не нагадувала йому про осоружні тюремні ґрати, і вкотре милувався охайною «Золотою ланню» сера Френсіса Дрейка. Молодчина цей Джон Хінт! Тримає корабель, що вже належить історії, в зразковому стані! Зрідка випадає робити те, що тобі самому до вподоби. Як він написав у поемі:

*Ми почуттю не вільні наказати,
Бо долі надали за себе вирішати.*

Уже тридцять років минуло йому, а зробленого ним особисто, по суті, дуже мало. Завжди бракує часу, бо він теж надав долі в особі лорда Уолсінгема

право вирішувати все за себе. Але нині це тимчасове право можна скасувати: Англія – в безпеці. З католицькими змовами покінчено. Велика Армада – притулок для риб та восьминогів, вождь гугенотів Генріх Наварра повінчаний королівською короною, і Франція з ворога зробилася другом. Отже, здається, віднині стане часу, аби надолужити прогаяне.

Що він поки що встиг? Що в його творчому активі? Кілька студентських перекладів з Овідія та Лукава, а ще поспіхом, «на барабані» писані трагедії «Дідона, цариця Карфагена», «Тамерлан Великий», «Трагічна історія доктора Фауста», «Мальтійський єврей», «Едуард II» і недавно завершений «Гіз». Тільки шість драм. А ще поема «Геро і Леандр», яка потребує праці й праці.

Крістофер з гіркою, безпорадною усмішкою пригадав промовисте свідоцтво севільського єпископа Ісидора: «У латинян незліченне число книг написав Марк Теренцій Варрон*. У греків хвалять і славословлять також Халкентера** за те, що він створив стільки книг, що будь-хто з нас неспроможний навіть переписати їх своєю рукою».

Втрата часу – невідворотна втрата творів...

Однак попри все, якщо реально зважити на несприятливі для путнього писання обставини, він у своєму малому доробку все-таки сягнув дечого нового: ввів до п'єси центральний образ-ідею, навколо якого обертається вся дія, надаючи творові гострої політичної спрямованості та публіцистичної при-

---

* Марк Теренцій Варрон (116–28 рр. до н. е.) – автор 620 книг. До наших днів дійшли лише фрагменти.

** Халкентер (Мідноутробний) – прізвисько знаменитого граматака Дідіма (1 ст. до н. е.), якого вважали автором 3500 різних за тематикою творів.

страсті, відкинув у діалозі римований вірш, як менш гнучкий порівняно з «білим» віршем. Він почав римувати лише заключні афористичні кінцівки періодів. Ці новинки вже підхопили Томас Неш, Роберт Грін та молодий актор Вільям Шекспір, який на диво успішно дебютував у драматургії. Досить порівняти його, Крістофера, «Едуарда» та «Річарда III» Вільяма, аби переконатися в цьому. Але спаси Господь самому зупинитися на півдорозі. Кожна знахідка повинна мати свій подальший розвій. Нині,

*Мов мореплавець, край незвіданий
Він плине відкривати*.*

Галас унизу привернув його увагу. Порушники спокою погукували владно, по-хазяйськи – Крістофер нашорошився.

– Де він? – на повен голос горлав хтось басовито. – Чого мовчиш? Я хочу почути, як ти квокчеш, куріпко!

– Про кого ви зволите питати, пане? – це вже лагідний голосочок господарки корчми Елеонори Буль, дещо збентеженої безцеремонним і нахабним вторгненням.

– А ти що, тримаєш по кілька пацюків в одній мишоловці? Ану, не патякай зайве і веди нас нагору!

По дерев'яних сходах гучно затупотіли ноги, але залізом не брязкало. Значить, це не солдати її величності.

Двері рвучко розчахнулися від міцного удару, і до кімнати вдерлися разом троє. З-поза широких рамен чоловіків блимали злякані очі хазяйки, ще молоді й гарненької.

---

* Крістофер Марло. «Едуард II».

- Так і є – ось він!
- Крісе, друже!
- Врахуй, хлопче, непроханих гостей стрічають не з пером у руці, а з кинджалом!
- Гей, хазяйко, вина і харчу на стіл!
- Не шкодує м'яса, бо частуєш вовків!
- Дивись, не націди замість вина якогось кисляку, а то доведеться тобі додати гіркоти в кухлі власними сльозами!
- Ну, Крісе, тепер давай почоломкаємося!

Огрядний черевань Роберт Поулі згріб Крістофера в обійми. Інгрем Фрайзерс – секретар Томаса Уолсінгема, племінника сера Френсіса, – та Нікол Скірс, давній агент Сі-Ай-Сі, охопили їх з боків дужими ручиськами. І всі вони разом, недоладною купою, весело закружляли в якомусь химерному, незграбному танку, наступаючи один одному на ноги.

Ця неочікувана поява колег по відомству лорда Уолсінгема втішила Крістофера. Він навіть трохи розчулився. Є таки на цьому злому світі справжні друзі, які не забувають тебе в похмурій самоті, коли нараз несподіванкою впаде на тебе біда.

– Що, не чекав? – запитав дебелий Роберт Поулі. Важко відсапуючись, він шпурнув на лаву шкіряну торбу, розстебнув на череві камзол і, полегшено зітхнувши, всівся верхи на стілець, немов на коня, втираючи спітніле обличчя картатою хусткою.

Фрайзерс та Скірс теж сіли до столу, дивлячись на Крістофера з лукавими посмішками, ніби милувалися ним і запитували: «Ну то що, бачиш, які ми?»

– Не буду критися, я справді вас не чекав, але тому ще більш радий, – сказав Марло. – Однак боюся, нам доведеться відкласти банкетування: мене

щодня чекають – не дочекаються в канцелярії Таємної ради.

– До дідька канцелярію! – зневажливо мовив Фрайзерс. – Коли що, ми всі засвідчимо, що ти всенький день перебував під нашою надійною охроною.

– Це було б пречудово – саме такої охорони мені бракувало в Нью-Гейті. Але ж, Інгреме, поки ваше свідчення зіпнеться по бюрократичній драбині нагору, я вже знову любісінько ганятиму по камері тюремних пацюків.

– Не потерпай, Крісе, – знову подав голос Поулі, який уже встиг відсапатися. – Ха, в'язниця! В'язниці для того й будують, щоб у них хтось сидів. Подекуди там посидіти й нам не зашкодить. Це я знаю з власного досвіду. Вперше мене заточили одразу до темниці для політичних в'язнів Маршалсі за наказом самого шефа. А для чого? Щоб дати змогу втекти і прилучитися до змови Бабінгтона, коли католицькі агенти замірялися звільнити Марію Стюарт. І що ж? Я досі з насолодою згадую той час. Вина – море, наїдків – досхочу, під боком – коханка. А мою дружину не підпускали навіть до брами.

– Хай живуть в'язниці – єдиний порятунок від ревливих дружин! – заволав Нікол Скірс.

– Гарний гост! Де там совається ота порцелянова лялька? Певно, боїться побити свої принади! – нетерпляче сказав Інгрем і мимохідь докинув Скірсові: – Нумо, Ніку, запали комин: з вогнем затишніше й веселіше.

Фрайзерс зняв пояс з кинджалом і почепив його на спинку стільця. Крістофер бачив, що його не-

сподівані гості ладнаються справді згяти в нього весь день.

– А вдруге я сів до темниці, – провадив своєї Поулі, – коли за моїм списком почали хапати змовників. Само собою, схопили й мене, аби не виникло жодної підозри. Адже агент має бути засекреченим до кінця акції, бо перебіг її наперед важко точно передбачити. Ха! Тоді мені випала висока честь: я сів до в'язниці королів, перів і лордів – Тауера! З тієї акції у мене лишився на згадку гарний сувенір – діамант Бабінгтона. Згодом я заклав його в Парижі, аби купити для Сі-Ай-Сі деякі таємні повідомлення іспанського посла дона Бернардіно де Мендоза!

– Того Мендоза, якого виставив з Англії сер Уолсінгем? – запитав Фрайзерс.

– Авжеж, того, який брав участь у всіх змовах на користь Марії Стюарт і котрий пихато кинув серові Френсісу, коли його оголосили персоною «нон грата»: «Бернардіно де Мендоза народжений не чинити заколоти в країнах, а завойовувати ці країни». Іспанський лис ще тоді* знав про задум прямої інтервенції, вже схваленої Папою Римським.

– А діамант відшкодували? – вклинився у сповідь Нікол Скірс.

– Ще б пак! Ті документи коштували кількох діамантів. Додам: з того часу мені не личить давнє прізвисько «Джентльмен Без Коштів».

Усе це Роберт Поулі проголосив з такою шанобою і повагою до самого себе, що всі інші пирснули зі сміху. А черевань тільки здивовано лупав на них очима: з чого це вони ніби показалися?

* 1584 рік. Велика Армада вирушила влітку 1588 року.

Цієї миті хазяйка, молода вдова колишнього корчмаря «Схрещених мечів» Булля, разом із служницею занесла до кімнати смачно паруючий казан, хліб, миску з дрібно нарізаною цибулею та редисом і кошик з пляшками і келихами. Ласий до наїдків Поулі одразу підняв казана і аж крекнув від апетитних пахощів картоплі з бараниною.

– Ти що, справді збираєшся до Лондона? – мало не прокурорським голосом запитав він Крістофера.

– Лишаюся, – підняв руки вгору Марло. – Але на вашу відповідальність!

– За це не турбуйся – відповімо, – сказав Інгрем Фрайзерс.

– Ха, відповідальність! Я щойно повернувся з Гааги з важливими паперами, – Поулі тицьнув пальцем на лаву, куди кинув шкіряну сумку, – але, як бачиш, не кваплюся... До речі, а в тебе є щось нового з твоїх писань?

– Так, трагедія «Герцог Гіз». А ви знаєте: Марія Стюарт – з родини Гізів...

– Крісе, невже тобі досі не дають спокою лаври старого базікала Гомера? Завваж, як це символічно: він був сліпий?

– Що ж, але бачив більше, ніж зрячі, – відповів Крістофер. – І нині завдяки Гомеровим пісням ми маємо змогу підняти келихи за нашого славного попередника, хитромудрого шефа Сі-Ай-Сі ахейців, сера Одісея з Итаки!

Жарт подіяв – у келихах зашипіло вино. Як і завжди, після першого келиха їли мовчки. Унизу, в трапезній корчми, вже чулися голоси денних відвідувачів – моряків і портових клерків. Пояс Фрай-

зерса з кинджалом з брязкотом впав на підлогу. Ін-грем нахилився і повісив його на місце.

– Чув я, – з повним ротом сказав Нікол Скірс, – ніби ти, Кіте, маєш намір покинути службу в Сі-Ай-Сі.

– Чутки брешуть, Ніколе, – повчально підняв палець Крістофер, – але тобі переказали вірно. Отже, це не чутка, а точна інформація.

– Але чому ти поклав осиротити це вельми по-важне відомство? – запитав Фрайзерс.

– Агентурна розвідка – не моє покликання. Мрію про інше.

– Про що?

– Писатиму, хлопці!

– Але ж ти протягом десяти років працював у нас, і то охоче й добре. Згадай, скільки разів ми звитяжили над іспанськими агентами, таємними легатами Папи, французькою Католицькою лігою, орденом іезуїтів! А тепер – зась? Як тебе зрозуміти?

– А дуже просто. Я вважаю, що коли вітчизна в небезпеці, коли їй загрожує іноземна інтервенція, обов'язок і покликання кожного патріота – стати солдатом! У мирні часи – це не обов'язково.

– Ех ти, сліпий Гомере! – подав голос і Поулі. – Легко увійти до гри, та важко з неї вийти...

– Сподіваюсь вийти з неї так само швидко, як із в'язниці Нью-Гейт.

– Не забувай, Крістофере, – з притиском мовив Поулі і важко глипнув із-під лоба, – ти з неї ви-йшов вдруге, а Господь Бог трійцю любить.

Спогад про перше ув'язнення завжди гнітив Крістофера, і він враз спохмурнів. Усе сталося тоді через зарозумілого Томаса Уотсона, схильного до

злик жартів. Лордові Уолсінгемові слід було б приборкати своїх підлеглих в їхніх безкарних вчинках, а надто Уотсона, бо жарти його були патологічно жорстокі. Досить пригадати той випадок, коли задля розваги він натхненно і вперто втовкмачував одній спричиненій жінці, бо її чоловіка раптом ув'язнили, ніби вона – позашлюбна дочка іспанського короля, отже, спадкоємиця корон Священної Римської імперії, Іспанії, Португалії, Нідерландів, Італії, Сіцилії, Англії та Шотландії і, можливо, у майбутньому навіть Франції. Уся Європа – під її державною рукою! То чи не варто їй наказати, аби відрубали голови катом її чоловіка? Спричинена жінка повірила в цю нісенітницю і на радість Уотсона почала балакати зайве, внаслідок чого сама потрапила до в'язниці і ледь не була спалена. Але останньої миті судді схаменулися, і нещасну жінку лише голою виставили під різки катів на потіху охочих до гвалту вуличних гаволовів. Мерзотник цей Уотсон! А він, Крістофер, надто багато перебував на континенті, виконуючи під виглядом мандрівного студента завдання Сі-Ай-Сі, аби знати до пуття про приватні розваги своїх острівних колег.

Саме Уотсон, злопам'ятливий і мстивий, втягнув Крістофера, котрий щойно повернувся з Шотландії, в хитро замислене вбивство Вільяма Бредлі, сина корчмаря в Нортон Фольгейті. Хіба знав Марло, що напередодні Уотсон, без шеляга в кишені, посварився з Вільямом, бо той не давав йому в борг, і запустив йому в голову порожнім глеком.

– Кіте, не забув ще вправи з мечем? – запитав тоді Крістофера Уотсон.

– Про що йдеться, Томе? – поцікавився Марло.

- Треба налякати одного дурня.
- Тільки налякати?
- Слово джентльмена!

18 вересня 1589 року на Хог Лейн-стріт виник той злощасний поєдинок на мечач. Мешканці вулиці почали кликати констебля. Аж тут з'явився озброєний Томас Уотсон, який завдав Вільяму Бредлі смертельний удар...

Різні люди працюють в Сікрет Інтеліндженс Сервіс. Негідники також.

Ніби продовжуючи ці понурі думки Крістофера, Інгрем Фрайзерс докинув:

– Якби тоді не було доведено, що Бредлі вбито на самозахист, ви б з Уотсоном давно гойдалися на шибениці. Але наш мудрий шеф, сер Френсіс, вважав таке видовище невчасним, отже, й недоречним.

– Що ж, праця драмороба теж дає свій хліб, – філософськи зауважив Роберт Поулі. – Але про що ти збираєшся писати, мій любий Крісе?

– Хоча б про розмову Бабінгтона, що завершилася стратою королеви Шотландії. Чим не трагедія? – зі сміхом відповів Крістофер і, аби подратувати череваня, додав: – Негативний інтриган – Робін Поулі власною персоною, якого популярний «Театр» Джеймса Бербеджа люб'язно запросить на виконання цієї провідної ролі.

Зараз він нікого не боявся: дядечко Ентоні ладнається вийти в море!

– У такому разі, Крісе, повернемося до Гомера, – цілком серйозно сказав Поулі. – Троянська війна тривала десять років. Ще десять років мандрував, за твоїм влучним висловом, хитро-мудрий шеф Сі-Ай-Сі ахейців сер Одиссей з Итаки. Дамо Гомерові міні-

мальний строк на створення «Іліади» та «Одіссеї» – п'ять років. У цілому маємо чверть століття, тобто минув час, коли таємниці вже не мали сенсу. А ти збираєшся писати про речі аж надто близькі в часі, про події, які й понині мають свій розвій. Для прикладу, візьмемо твою драму «Тамерлан Великий». У ній ти використав секретний трактат Поля Іва з фортифікації, і наші вороги, французькі католики, дізналися, що плани їхніх фортець викрадено. Вже за це слід було тебе покарати, бо ти видав ворогам державну таємницю. А нам нічого іншого не лишилося, як надрукувати французьку «Практику фортифікації», хоч вона могла б відіграти куди значнішу роль. Кому це було потрібно, вельми розумний сер Гомер?

– Та воно якось добре лягало до п'єси, – ніяково промимрив Крістофер, бо справді тоді завинив.

– «Добре лягало», – буркнув Інгрем і з усього маху увігнав у стіл ножа. – Якби не сер Френсіс, тебе самого б уклали. Якщо я не помиляюся, з того часу твоїм особистим цензором – зважте, яка честь! – мусив стати сам Томас Уолсінгем, котрий перший читав твої рукописи. І я знаю, скільки усякого, що «добре лягало», він повикреслював!

– Що було, те сплигло! – різко відсік Крістофер. – Війна минулася, ми – переможці, і час поетові відкласти мушкет і вийняти дзвінку ліру з солдатського мішка.

– Красиво кажеш...

– Гадаю, тепер Томас мої твори вже не читатиме.

– Так, можливо, тепер він уже не читатиме, – задумливо погодився Фрайзерс.

– Дідько б, узяв тебе, Крісе, разом з усіма твоїми писаннями! – раптом розлютився Нікол Скірс. –

А ще я чув, ніби ти погрожував членам Таємної ради. Ти гарний хлопець, і мені просто шкода тебе...

– Не п'яній так швидко, Ніку, – сказав Крістофер. – У корчмі ще доволі вина.

– Облишмо ці балачки, бо ще посваримося, – зблиснув очима Роберт Поулі. – Крістофер сам обрав собі долю. Краще, поки маємо час, поп'ємо винця і послухаємо трагедію «Герцог Гіз». Для пи-саки немає більшої втіхи, як читати щось нове друзям. Вірно, Крісе?

– Вірно, Робе, це давній недолік нашого брата.

– До речі, скільки в тебе примірників?

– Тільки ця чернетка і ще оригінал у Джеймса Бербеджа.

– Хіба ти досі не здав до друку?

– Яюсь не довелося... То ви будете врешті слухати?

– Авжеж, послухаємо. Читай на наш суд.

– Три судді – один підсудний, – пожартував Крістофер і влігся з рукописом на гірку подушок.

Розділ 4

ТРИ СУДДІ – ТРИ КАТИ

Дептфордський коронер Джон Шорт* на противагу своєму низькому прізвищу був неприродно високим, могутньо побудованим чолов'ягою, що бага-

* *Короткий (англ.).*

то важило у виконанні його нелегких обов'язків слуги її величності. Принаймні на самий його вигляд у злочинців зникало найменше бажання чинити опір владі. Одне слово, кулацюри Джона Шорта набули в окрузі більшої шани та авторитету, аніж його квадратна голова на бичачій шиї. Однак його кулацюри були тільки конче необхідним додатком до впертої бульдожої щелепи, що обіймала півобличчя. Якщо Джон Шорт вже забирав щось до голови, він тримався справи мертвим хапком, від чого його показна щелепа ще більше кам'яніла.

Збуджені крики за дверима змусили його звестися на весь велетенський зріст, і він у своїй монументальній величі з гідністю чекав, що станеться далі.

А далі навстіж розчинилися двері, і в супроводі констебля Томаса Доджа до карного святилища Джона Шорта вкотився цілий натовп портових вантажників і моряків, котрі здоровезними, добрячими стусанами квапили трьох невідомих з роз'юшеними пиками – безумовно, злочинців, яких спіймали на гарячому. Коронер у цих справах мав досвід!

Величний вигляд Джона Шорта в усій його красі враз урвав галас.

– Томе, – звернувся він до констебля, ніби нікого, окрім них, у приміщенні не було, – що це за лантухи з кістками?

– Убивці, шефе, – доповів бравий Томас Додж. – У корчмі «Схрещених мечів» вони порішили Крістофера Марло, постояльца вдови покійного добряги Булля. Оці чесні люди, – констебль широко повів рукою, – схопили вбивць на місці злочину. Усі вони свідки!

– Так! – вирік Джон Шорт і мудро проголосив, чим викликав значне пожвавлення серед присутніх: – Де вбивці, там і кат. Закон є закон!

Він підтягнув пояс зі шпагою і наказав констеблеві:

– Посади цей харч для гайвороння під замок і не спускай з них ока. А я піду до корчми і роздивлюся.

У супроводі натовпу допитливих свідків, що посунув за ним, дотримуючись поштивої відстані, він рушив до корчми «Схрещені мечі». Зрозуміло, вдова Булля вмивалася ручаями сліз – жінка є жінка.

– Сльозами лихові не зарадиш, – вирік другу за цей день сентенцію Джон Шорт і рішуче взявся до справи: – Розповідай, що тут скоїлося.

– Не знаю, пане, – схлипуючи, відповіла жінка. – Я була внизу, а вони вчотирьох гуляли нагорі. Мене вони не кликали, бо зранку взяли всього доскочу. Аж раптом почувся такий моторошний крик, що волосся заворушилося. Досі той крик чую, пане, – Елеонора Бульль приклала куточок подолу до червоних набряклих очей. – Я побігла до них, але двері були зачинені. Тоді ці люди, – вона вказала рукою на цікавих свідків, що юрмилися за широкою спиною коронера, – теж побігли і висадили двері. Потім били тих трьох, а тоді пішли до вас, пане.

– А що там, нагорі?

– Не знаю, пане, – боюся зайти.

– Я знаю! – раптом озвався писклявий голос, і Джон Шорт пошукав під ногами очима, аби виявити, хто це насмілився порушити перебіг вельми важного слідства. Ляпас, яким удова нагородила свого малолітнього шибеника, зрадив порушника з головою.

– Помовч! – насварилася вона на сина.

Оце «помовч» й зробило поруділого від рясних веснянок, розкуйовдженого Пітера Булля найголовнішим свідком у справі, бо Джон Шорт вважав, що за даних обставин право наказувати тут має лише він.

– Ти, жіночко, сама помовч, коли не маєш, що казати, – суворо промовив він і вступився в малолітнього Пітера: – Що ж ти знаєш?

– Ті троє, поки їх не побили, кидали в комин папери! – одним духом випалив юний нащадок корчмарів.

– Звідки ти знаєш?

– З дерева, – відповів Пітер.

– Як це – з дерева? – не второпав Джон Шорт.

– Я одразу вліз на дерево, що росте під вікном, і все бачив, – гордо повідомив Пітер. – А той, з пюзом, помітив мене і кинув у мене пляшкою. І ця пляшка досі валяється на городі.

– Ану, хай принесе хтось пляшку! – наказав коронер, і важливий речовий доказ свідчень Пітера було вмить принесено.

– Так! – сказав Джон Шорт і схвально поплескав юного Булля. – Молодчина! Що ти ще бачив?

– А ще я бачив, як лупцювали тих трьох. Але ви, пане, відлупцювали б їх куди краще. Це всім відомо!

Джон Шорт кркнув, аби приховати задоволення від цього визнання його здібностей, і запитав Елеонору Буль:

– Звідки небіжчик з'явився у вас?

– Не знаю, пане, – знову розрюмсалась жінка. – Він був такий тихий і чемний...

– Я знаю! – вже хоробро втрутився хлопець. – Він цілу ніч пиячив з містером Джоном Хінтом на кораблі капітана Ентоні Марло!

– Марло? А це ти звідки знаєш?

– Коли він прийшов до містера Хінта, я був на палубі «Золотої лані», – скромно повідомив Пітер.

– От що! – ні до кого не звертаючись особисто, сказав могутній коронер. – Я зараз піду на берег, а ви тим часом занесіть тіло до капиці, – і владно попередив: – Але до мого повернення більше нічого в кімнаті не чіпати. А ти, Піте, за цим простеж!

Востанне нажахавши присутніх, він вийшов з корчми.

Ще здалеку було чути проїнятий непідробною люттю голос капітана Ентоні.

– Миршаві пацюки! Папські кадильніці! Акулячий корм! – рикав він, важко спершись ручищами на бильця капітанського містка. – Коли я навчу вас, ледацюги, спритно бігати по вантах? Господи! – звів він очі до неба. – За що ти покарав мене цими трухлявими мацаками? Гей, на юті! Чого роззявили пельки? Ану, хуткіше завантажуйте трюм, вантажили б вами чорти казани в пеклі!

Капітан гримів на повний голос – робота на кораблі кипіла. На верхній сходинці трапа, що вів на капітанський місток, сидів похнюплений, похмуро набурмосений Джон Хінт з люлькою в зубах і чорною пляшкою рому на коліні. Кінець його дерев'янки, окований міддю, стирчав, мов дуло мушкета. Коли коронер підійшов до сходів, Джон Хінт, не міняючи пози, мовив йому, ніби вони вже мали тривалу бесіду:

– Даремно хлопці завели тих душолюбів до тебе...

– А чого їх жаліти? – зауважив Джон Шорт, однак не дивуючись, що Хінтові відомо про вбивство: у маленькому Дептфорді всі новини поширюються вмить.

– Авжеж, поквапилися, – так само задумливо провадив старий боцман. – Їм би зараз сушитися на реї «Золотого оленя». Скажу я тобі, Джоне, якби тут був адмірал Дрейк, він би власноручно пов'язав їм зашморги, бо сер Френсіс любив бідолаху Кіта.

– Якщо вони винні, від шибениці не втечуть! – твердо вирік велетень.

– Але на реї – видніше, – фахово розтовкмачив йому містер Хінт. – Не слід, Джоне, нехтувати надійними законами джентльменів удачі.

– А ти що, добре знав небіжчика?

– Як не знати? Кіт завжди вештався із сером Френсісом, коли той траплявся на березі. Він збирався написати про нас з адміралом цілу книгу. Дуже товсту книгу! Товстішу за Біблію. Отаку! – і на доказ містер Хінт відміряв на пляшці від денця по саму шийку.

– Капітане! – гукнув коронер. – Цей Марло – не ваш родич?

– Я вперше побачив його разом із стариною Джоном, – хрипко відповів капітан Ентоні. – А для мене старина Джон – найкраща рекомендація. Шкодную, що не лишив його в себе. Але ж хто відав, що за якихось два дні до нього прийдуть убивці? – і тут капітан Ентоні знову вкрай розлютився, бо гаркнув, анітрохи не боячись кари небесної: – Видно, вкрав сатана у Господа усяке милосердя Боже!

– А про що думав я? – підтримав його Джон Хінт. – Адже на «Золотій лані» доволі місця! Ми б

удвох пречудово згаяли час, а вішалників топили б, як пацюків!

– Джоне, – запитав коронер, – а хто він, цей Крістофер Марло?

– Великого розуму людина, брате, вчений магістр з коледжа Тіла Христового в Кембриджі, – і для остаточної хвали додав: – Його навіть повісити не можна було, бо Кіт мав право на рятунковий «шийний вірш»*, – Джон Хінт звів очі, промовисто дивлячись на корабельні реї. – Ну, що тобі далі ще казати?

Мабуть, коронерові ця специфічна характеристика видалася цілком достатньою, бо він сказав:

– Ну, гаразд, я пішов.

Біля «Схрещених мечів» купчилися люди і збуджено розмовляли. З появою Джона Шорта балачки змовкли, всі очі втупилися в нього. Коронер увійшов до корчми і зарипів сходами нагору. Перед зачиненими дверима до кімнати, де сталося вбивство, стояв на чатах гордий зі свого відповідального доручення Пітер Булль.

– Ніхто нічого не чіпав? – суворо спитав Джон Шорт.

– Ніби я дозволив би! – малий ображено закопив губи.

– Нумо, ходімо і роздивимось.

На столі – брудний опісля наїдків посуд, пляшки і келихи, постіль зім'ята, на підлозі темніла за-

* «Шийний вірш» – 50-й псалом англіканської церкви. Право полягало в тому, що підсудний клірик (а в ті часи кожен випускник вищого навчального закладу був духовною особою), прочитавши по-латині 50-й псалом, позбувався шибениці, але на великому пальці правої руки йому випікали літеру «Т» – тавро вішалника. Зокрема, так був покараний сучасник Крістофера Марло великий англійський драматург Бен Джонсон.

мита пляма, в згаслому комині чорнів паперовий попіл.

– З цього місця, – повідомив Пітер, – той, що з пюзом, мало не збив мене, мов кеглю, – він присів і сказав: – А під ліжком – валіза.

– Витягай!

Вміст валізи здивував його – там були самі пляшки з ромом. П'яничкою був той магістр чи що? Подумати лишень: при такому достаткові замовляти в корчмарки ще!

Коли він одну по одній виставив пляшки на стіл, то намацав під шкіряною підкладкою тугенький згорток. Виявилось, це був списаний дрібно, але виразно і розбірливо якийсь рукопис. Джон Шорт заховав його до кишені, щоб потім переглянути. Цієї миті непосидючий Пітер Буль, який встиг добряче вимазатися сажею, поклав перед ним два зжовклих од вогню клапті паперу. На них ще проступали літери, виписані тим же почерком.

– Не догоріли, – повагом сказав малий. Джон Шорт з щирим захопленням поглянув на тямущого хлопця, який уже вдруге допоміг йому в слідстві, і за хвилину роздумів запропонував:

– Слухай, Піте, чи не підеш ти до мене слугувати? Спочатку бігатимеш туди-сюди, при звичайшся, а далі побачимо.

Хлопець спалахнув, аж вуха зарожевіли, і, затинаючись від радості, промимрив:

– А чого ж, якщо мати не відшмагає...

– За це не потерпай! – грізно звів брови могутній Джон Шорт. – То вже мій клопіт!

Констебль Томас Додж зустрів Джона, ледь не пританцьовуючи від нетерплячки.

– Що накажете, шефе? – запитав він, у такий очевидний спосіб підганяючи свого зверхника.

– Давай на допит... того, з пузом, – скористався коронер своєю рідною термінологією малого Булля.

– Одна мить, шефе!

І справді, за мить черевань буквально влетів через поріг, мало не заточившись від вправного сту-сана вельми ретельного Тома. Був розхристаний, у камзолі з одірваними гудзями і подертій сорочці, з синцем під оком і потворно розпухлими губами і носом. На підборідді в нього запеклася кров. Він хотів було сісти на лаву, але коронер гаркнув:

– Стояти!

Томас Додж скористався з нагоди і без усякої на те потреби смикнув в'язня за комір.

– Славетний король Генріх, батько її величності королеви Єлизавети, – значуще почав Джон Шорт, – повісив сімдесят дві тисячі великих і малих злочинів, аби дати країні спокій. Але я бачу, він і нам декого залишив у спадщину... Як твоє ім'я, ти, живий трупарику?

– Роберт Поулі, ваша честь, – пробелькотів черевань.

– А тих двох мерзотників?

– Інгрем Фрайзерс та Нікол Скірс, ваша честь.

– Воруши далі язиком, поки він ворушиться.

– То не вбивство, пане, то прикрий випадок. Усе розповім, як на сповіді! – гаряче запевнив Поулі. – Щоб ви знали, ваша честь, оце днями Крістофера Марло випустили з в'язниці для карних злочинців Нью-Гейт під розписку про невиїзд з Лондона. А він одразу порушив закон... Ми, його друзі, зна-

ємося з ним здавна, то й вирішили умовити його повернутися до Лондона. Хотіли, як краще, а вишло... Ет!.. Ну, чарка за чаркою, видно, перебрали... А Крістофер вдачу мав запальну, через що вже двічі потрапляв до в'язниці Нью-Гейт. Вперше – за участь у вбивстві Вільяма Бредлі, сина корчмаря в Нортон Фольгейті. Він і духовною особою не став, хоч вчився у відомому побожністю та усіялькими чеснотами коледжі Тіла Христового в Кембріджі і мав звання магістра. А вчився ж – ого! – на стипендію самого кентерберійського архієпископа, преподобного Метью Паркера! Буйний він був, ваша честь, лютий і небезпечний, як сп'яніє...

– Слухай ти, патякало: чого ж тоді ви троє живі, а він мертвий? – на втіху Томасові Доджу слушно запитав коронер.

– Господи! Якби я знав, що станеться, хіба ж би їхав? І для чого? Аби зависнути на шибениці? А я – людина порядна, пане, сім'ю маю, діточок ... Малих ще... Двійко їх у мене...

– Про дітей згадаєш у заповіті!

– Мовчу, ваша честь!.. Я це чому кажу? Бо Крістофер – чоловік молодий, неодружений і, як трапить на якусь спідничку, то – край. А корчмарка, самі бачили, – жіночка, дай Боже усякому, та ще удовичка. Ми його просто-таки благали не лізти до неї, але ж ви знаєте прислів'я: «Ройстонський битюг і кембріджський магістр нікому шляхом не поступаються». На лихо, Фрайзерс повісив свій пояс з кинджалом на спинку стільця. Крістофер зопалу схопив того ножаку. Інгрем затиснув його руку і повернув кинджал. Крістофер же обіруч вп'явся йому в горло і почав душити. Тоді Фрайзерс у не-

стями і вдарив його. На жаль, удар виявився фатальний... Це був самозахист...

– Гарно оповідаєш, – примружився Джон Шорт. – Самозахист, кажеш... А на який це самозахист ви опісля вбивства палили папери покійного?

– Хто палив? Хіба ж то ми палили? Щоб ви знали, ваша честь, Крістофер був поетом і драморобом. А то люди такі: коли щось їм не до вподоби – рукопис у вогонь! Він ще до сварки кинув до комина цілу купу якогось списаного паперу. Ми й не питали, що він там кидає...

– Навіщо зачинилися?

– Розгубилися і злякалися, ваша честь, не знали, що й робити, бо таке лихо скоїлося... Біда та й годі!

«Бреше, як пес! – відзначив подумки Джон Шорт. – Але хай бреше! Хай ще збреше на суді в очі окружному шерифові, а тоді вислухає свідчення малого Пітера. І свідчення Елеонори Булль також... Взагалі, у всій цій справі єдине добре – зі свідками все гаразд! Але на що цей блазень сподівається? А таки сподівається на щось...»

– Томе, – сказав він, – жени сюди в шийку ще тих двох бакалаврів шибениці.

– Одна мить, шефе!

Зрозуміло, наказ коронера сумлінний і дисциплінований Томас Додж виконав буквально.

– Слухайте ви, трійко негідників! – піднявся на свій велетенський зріст і взявся в боки Джон Шорт. – Я не буду розпитувати кожного з вас окремо, бо певен, що у відповідь ви почнете цвірінкати однаково брехливу пісеньку. Адже встигли між собою домовитися, хіба не так? Значить, само-

захист, сподіваєтесь на пом'якшуючі обставини... Зараз я вам розповім, який це був самозахист... Хто з вас двох Інгрем Фрайзерс?

– Це я, ваша честь.

– Томе, подивися лишень на цього бугая. Нічого дивного не було б, якби він справді видер у когось ножа. А ти, виходить, Нікол Скірс? Чого мовчиш? Томе, я вперше бачу отаке здоровезне немовля... Тож слухайте! Значить ти, – він тицьнув твердим, як цвях, пальцем у груди Фрайзерса, аж той хитнувся, – у порядку самозахисту видер кинджал і залюбки настромив на нього свого, вже беззбройного приятеля? А ви двоє, якщо повірити вашій дурній байці, спокійно сиділи, склавши руки. І дивилися собі, як ваші друзі воловодяться? А може, було навпаки? Може, ви не сиділи, склавши руки? Може, ви за руки схопили Крістофера Марло, якого тут називаєте другом, щоб оцьому Фрайзерсу зручніше було забити його одним ударом? Так і було, вірно я кажу?

Він обвів важким поглядом зблідлі обличчя вбивць.

– Ви все обміркували наперед. З якоїсь причини, про яку не кажете, ви хотіли тишком-нишком згубити постояльця вдови Булль, укласти його, немов би сп'янілого, до ліжка, а тоді любесенько вшитися. Мовляв, шукай вітра в полі! Бо хто ж вас тут, в Дептфорді, знав? Чи не так? Одного ви не врахували: що бідолаха встигне скрикнути...

– Шефе, зашморги для них вже намілені! – не стримався Томас Додж, розбурханий цією викривальною промовою.

– Уявімо собі таку картинку, – не звертаючи уваги на Тома, тримався свого Джон Шорт. – Або,

як у нас кажуть, проведемо судовий дослід. Ви втрюх кидаєтеся на мене, а я вдаюся до самозахисту, – він склав кулацюру і недвозначно виважив нею перед сплотнілими вбивцями. – Попереджаю: дослід вийде невдалий. Я із вас зараз місиво зроблю!

– Шефе, дозвольте вийти, щоб не свідчити зайвого під присягою. А ледь я почую щось підозріле, як негайно кинуся на поміч, – з великою охотою запропонував свої послуги трудяга Томас Додж.

Розділ 5

ТАЄМНИЙ РУКОПИС І ДВА ОБГОРІЛИХ ПАПІРЦІ

Справа була ясною, мов на долоні. З часів незабутнього (не згадувати б його до лихої години на ніч!) короля Генріха Вішателя судочинство в Англії було спрощено до швидкодіючої формули: таке-сяке звинувачення – короткий, однозначний вирок – шибениця. Аби інші на слизьке не внадилися... Завтра вранці він, коронер її величності Джон Шорт, завезе злочинців та свідків до окружного шерифа і до вечора, Бог дасть, побачить усю трійцю на перекладині з висолопленими брехливими язиками. Не забути б тільки прихопити добродія Хінта. Хай старий пірат, який вельми сумує за Крістофером, втішиться принаймні цим видовиськом. Дідові ця турбота буде приємною...

Однак хоч справа, власне, була з'ясованою, Джон, як людина ретельна і сумлінна, все-таки поклав собі переглянути папери, котрі знайшов у валізі загиблого.

Нараз з невідомих причин в його уяві зринула охайна і файна вдова Булль з чистим і лагідним, по-жіночому м'яким обличчям, котрій єдине не личило – лити сльози, бо сиріє ніс і червоніють очі. Але водночас його чомусь обурили схвальні слова про неї отого череватого блюзніра. «Хай йому дідько! – вилаявся подумки нездатний на самоаналіз, чесний Джон. – А синочок в Елеонори теж славний хлопчина. І поважає мене, як рідного батька!.. Далєбі, таки поважає!» А ще перед очі чомусь поставило його незатишне самотнє помешкання, куди й повертатися бракує бажання, і щоб відігнати раптовий сум, він рішуче присунув до себе рукопис. На першому аркушику було зазначено: «Настанови для таємних агентів». Це, зрозуміло, враз зацікавило Джона, і він почав читати:

«Як викривати прибічника еретиків.

Перше. Ті, котрі таємно навідуються до них у темницю, і шепочуться з ними, і приносять їжу, беруться на підозру як полигачі їхні і спільники. Друге. Ті, котрі дуже вболівають через їхнє ув'язнення або смерть, були, вочевидь, особливими їхніми друзями за життя. («Це вірно», – подумав коронер, згадавши тугу Джона Хінта). Адже бути довго в приязні з еретиком і не бачити його ересі не вельми вірогідно. Третє. Якщо хтось поширює чутку, ніби еретики несправедливо засуджені, коли насправді вони були явно викриті або навіть самі визнали свою ересь, той, вочевидь, схвалює

їхнє вчення і припускає помилку церкви, яка тих засудила. Четверте. Якщо хтось почне тужливо дивитися на переслідувачів еретиків і на вправних викривачів так, що за бажанням можна зауважити це по очах, носі або з виразу обличчя, і намагатиметься ховати від них свої очі, той береться під умисний нагляд, бо він має зло на тих, хто засмутив його серце так боляче, що це відбивається навіть на обличчі і, виходить, любить тих, за котрих так потерпає. П'яте. Якщо хтось зловиться на тому, що потайки збирає вночі, мов реліквії, кістки спалених еретиків, – бо вони, поза сумнівами, беруть за великомучеників усіх, чиї кістки збирають, мов святиню, – то такі особи – еретики, як і ті...»

Ці настанови схвилювали і насторожили Джона, бо, передусім, він сам в очах католицької церкви був еретиком і ще зовсім недавно, до вигнання з Англії інквізиторів та панів-ієзуїтів, жорстоких і підступних «синів» Ігнація Лойоли, ці правила діяли, а дії завершувалися тортурами і кострищами. А по тому Папа Римський оголосив еретиками весь люд Альбіону разом з королевою, бо Англія відмовилася сплачувати зажерливим ватиканським шахраям і розпусникам «гроші святого Петра» – десятину частину з усього свого достатку, а в римській курії з року на рік рахували зростаючі «борги».

Купці з повсталої проти іспанських поневолювачів Фландрії, що зупинялися в Дептфорді, пихкаючи люльками, переказували в корчмі за кухлем доброго елю, що розлютований Папа навіть склав буллу, в якій насмілився піддати анафемі її величність королеву Єлизавету і позбавив її корони на користь

Марії Стюарт. А ще казали, ніби ту буллу нахабні попи читають у церквах по всіх католицьких країнах. Проте ніхто не наважився особисто вручити папське послання грізній королеві Єлизаветі, адже до нього, це знав кожен, слід було б додати власну голову. Такого дурня серед папських легатів, котрі залюбки прирікали на страту інших, не знайшлося. А коли Марії Стюарт відтяли голову, яку змовники замірялися повінчати англійською короною, Папа надав право на «порожній» престол фанатичному переслідувачеві еретиків – королю Іспанії. З того часу війни і змови не вщухали.

Джон Шорт читав далі, вже відчуваючи, що випадково трапив на якийсь несподіваний, державної ваги слід:

«Ці ознаки дозволяють запідозрити їх у ересі, хоча ще і не зовсім достатні для засудження, якщо до них не прилучаються інші докази, з яких чітко випливає, що вони здійснювали все це во славу ересі. І тому, якщо будуть люди, котрі здатні і погодяться хитро вистежити їх і з благословення церковних отців вдадуть із себе прибічників і друзів еретиків та вмітнуть повести розмову з ними обережно, без брехні, бо нерозумна брехня викриває, і які не викликають побоювання, що самі сприймуть заразу від них, такі могли б прозирнути в усі їхні таємниці, пізнати звичаї і думки, виявляти еретичних осіб та їхніх посіпак...»

– Ач, сатанинське поріддя! – пробурмотів чесний Джон. – Диви, чого навчають – брехати без брехні.

Авжеж, брехня іноді виглядає істинно і цілком вірогідно, якщо із дійсної правди виявити суттєве. Доказом тому геть брехлива оповідка негідника По-

улі на допиті, який вчинив йому Джон. А шпигуни єзуїтів, мабуть, ще спритніші, бо справді вміють вдавати із себе смиренних овечок божих і, мов гади повзучі, прослизують у кожную шпарину. Всім відомі понурі слова засновника Ордена синів Ісуса, генерала католицької розвідки Ігнація Лойоли: «Ідіть у світ невинними агнцями, дійте там, як люті вовки, і, коли вас гнатимуть, мов псів, плазуйте до мети, як змії».

А ще коронерові мимоволі пригадалася повчальна історія резидента католицької розвідки Едмунда Кемпіона, яка по всій Англії набула широкого розголосу.

Цей мерзенний зрадник жив собі у всіх на виду, в Лондоні, в серці країни, як добропорядна і доброзичлива людина. А насправді він у таємній друкарні, котру весь час переховували з одного місця в інше, друкував зловісні чутки, брудні плітки й облудливі наклепи, сіючи серед темного люду страх і непевність, ганьбив її королівську величність брутальними пасквілями та мерзотними карикатурами, в яких нічого не було, окрім огидної для ока потворності.

У пропагандистській зливі своїх листівок іезуїтський найманець кликав англійців до волі, яку, мовляв, узурпувала королева-еретичка, до відкритої теологічної полеміки, до терпимості у вірі*. Насправді ж снувалися плани загарбання Англії під іспанську корону, знищення вільної від католиць-

---

* Сучасні ідеологи, пропагуючи гасло абстрактної «свободи», ніколи не згадують, що цей так званий прийом ідеологічної боротьби вони запозичили у середньовічних «отців-єзуїтів».

ких догматів думки, поновлення інквізиції. Спільники Кемпіона, що величали себе носіями культури, відкривали в чужій країні приватні єзуїтські школи, де навчали дітей мистецтва зради.

Та урвалося!

Два роки полювали за Кемпіоном агенти лорда Уолсінгема і нарешті схопили разом з кількома поплічниками, а королівські кати виштовхали їх на ешафот під нагострені леза безжальних сокир.

Скільки вже шпигунів було викрито і страчено? Різних за фахом, різних за суспільними личинами, але однаково жорстоких і спритних на ошук. Той же Едмунд Кемпіон, коли на суді йому не допомогли жодні викрути і виверти, зухвало сказав, скидаючи благочинну маску:

– Втрати враховано, справу розпочато, це Боже діло, якому неможливо протидіяти. Так утверджувалася віра, так вона мусить бути поновлена!

Гнівno стулилися в дві тонкі рисочки губи Джона, коли він далі читав підступні, цинічні настанови:

«Про те, як обережно слід провадити дізнання.

Годують еретика в темниці надголодь, так, аби він зовсім підупав тілом і духом, і не допускають до нього нікого з його приятелів, щоб той не надихнув його та не навчив ухильно відповідати і нікого не виказувати; і взагалі нікого до нього не пускати, тільки зрідка, аби вже саме людське обличчя було йому радість, двох надійних і випробуваних людей, які обережно, ніби співчуваючи, почнуть намовляти його... Балакати ж слід вкрадливо: мовляв, не бійся нічого і нікого та спокійно зізнайся, бо ж ти, можливо, беручи їх за чесних людей, які вчать розумно тому і цьому, по простоті своїй припав до

них серцем і охоче слухав, адже помилитися в них можуть і люди, значно мудріші за тебе...»

Бідний, прямолінійний і довірливий, коли не йдеться про очевидний злочин, Джон! Бо ж коронер не потребує знань таких тонких хитрощів. Коронер – лише чиновник її королівської величності з обмеженими обов'язками: слідством виявити причини наглої смерті якоїсь особи, що загинула за нез'ясованих обставин, і передати справу на судове рішення шерифа. Він вперше зіткнувся зі справою, що раптово розверзлася перед ним чорною безоднею, де в темному мороці нараз виринали, мов зловісні тіні, химерні потвори.

«Якщо після цього він почне піддаватися, м'якшати на улесливі слова і забажає дещо розповісти з того, що він іноді чув від таких еретичних вчителів про Євангеліє, святі послання або щось подібне, то зараз таки, по гарячих слідах, треба запитати його, чи вчили ці наставники тому і цьому, а саме: що чистилицного вогню нема, що молитви за померлих не допомагають, що зарозумілий клірик, котрий сам погруз у гріхах, не годен й іншим відпускати гріхи, і взагалі про таїнства церкви. А потім обережно випитати, чи він сам вважає їхнє вчення слухним і розумним; якщо так, то він уже визнав свою провину у висповідуванні ересі... Якщо ж ти прямо запитаєш його, чи вірує він сам у все вищезазначене, він відповідати не буде, боючись, що ти хочеш підловити його і звинуватити в ересі, тому й слід плести тента обережно, в інший спосіб, як я радив, бо хитрого лиса треба ловити лисячими ж підступами».

Тепер коронерові Шорту справа не видавалася ясною, мов на долоні.

«Як я радив...»

Чи він сам, той Марло, склав ці настанови, чи ховав чужий рукопис?

Хто такий, зрештою, цей Марло? Що, власне, він, Джон, про нього знає? Чому його порішили? Хто його вбивці? Що вони палили? Яку таємницю сховали в попелі?

Низка запитань без відповіді закружляла в його голові. Ні, із шибеницею, мабуть, варто зачекати...

Джон Шорт поклав на стіл два обгорілих папірці, які дотямив пошукати малий Пітер. Таки славний хлопчина! Обидва шматки були списані тією ж рукою, що й рукопис. На першому він ледь розібрав:

Релігія? Пусте!

Аж сором, хоч і звик я блазнювати,

Що в мене – запорука і основа

Великих планів – геть порожнє слово.

Палючим вогнем повіяло від цих рядків. «Релігія – геть порожнє слово...» Але ж за такі думки в Англії теж кадять кострища...

На другому клапті рядки збереглися виразніше:

Хіба ж не він до школи біля Реймсу

Привіз попів англійських із Дуе

І проти королеви Альбіону

Підбурював?

І про цю школу дещо чув коронер, хоч і з портівих балачок, але чув. Буцім сам Папа Римський на власні кошти заснував у Дуе, у Фландрії, спеціальну семінарію для навчання католицьких шпигунів з англійських зрадників-утікачів. А коли глава французької католицької ліги гецоґ Генріх Гіз,

натхненник підлої Варфоломіївської різанини, взяв цю семінарію під свій захист та опіку і перевів до Франції, під Реймс, місто, де вінчаються на престол королі франків. Очолює школу ще один зрадник – Джон Аллен. Хто ж такий Марло? Католицький шпигун?

– Кіт завжди вештався із сером Френсісом, коли той траплявся на березі, – спливли в пам'яті слова боцмана Хінта. – Він збирався написати про нас з адміралом цілу книгу. Дуже товсту книгу! Товстішу за Біблію.

Виходить, багато розпитував, маскуючись балачками, ніби збирається писати біблію піратів? А сер Френсіс – це англійський військовий флот...

Але ж тоді чому ті троє мовчать?

Замість викрити шпигуна і зрадника – ані пари з рота! Та ще нищили у вогні якісь папери.

Кажуть: випадкове вбивство, на самозахист... Мабуть, правда для них небезпечна. А коли так...

– Що ж це за один, той Марло?! – грюкнув кулацюрою по столу Джон, плутаючись у власних здогадах.

Що про нього може додати Хінт? Хіба порахувати корчми, де разом бували. На це в діда пам'ять бездоганна. А в Елеонори теж одне на язиці: був чоловік чемний та приязний. Жінка є жінка!

Однак хтось мусить його добре знати. Він був драморобом, отже, треба завітати в театр і там розпитати. Він був магістром, вихованцем коледжу Тіла Христового, отже, слід заявитися в Кембрідж...

Вранці коронер Джон Шорт не повіз затриманих і свідків до окружного шерифа, а осідлав дужого верхового коня. Вже сидячи на ньому, він покли-

кав до себе констебля Томаса Доджа і суворо наказав, спираючись на досвід, набутий з рукопису:

– Слухай уважно. Томе. Я лишая вбивць на твою особисту відповідальність. Так от! Нікого до них не пускай, сам з ними не балакай, харчу і питва не давай, аби вони підупали тілом і духом. Пильнуй аж до мого повернення. А коли що – стріляй!

– Будьте певні і покладіться на мене, шефе! – гаряче запрягнувся вірний Том. – Кулі на них у мене відліті.

Свиснув нагай, кінь затупотів у ранковий туман, що стелився по землі з Темзи.

Розділ 6

ДЕННІ МАНДРИ КОРОНЕРА

Найбільша з лондонських видовищних споруд, «Театр» Джеймса Бербеджа містився на північному березі Темзи, за міською межею, недосяжний ханжам-пуританам з багатого Сіті. Разом з понурим, відомим лихою славою приміським селищем Нортон Фольгейт цей земельний терен, на превеликий жаль, не підлягав юрисдикції лондонського шерифа, бо належав графству Мідлсекс.

Темза ніби поділяла два ворожі табори: з одного боку розкидані дерев'яні, розцяцьковані виляючою фарбою театри, подерті балагани ярмаркових лицедіїв і звіринець з ведмежим цирком, з

іншого – із сірого каменя, пихаті у своїй архітектурній суворості урядові і торгові будівлі, над якими виразно громадилося Вестмінстерське абатство, де з Великого Бена* щогодини бив дзвін, лунко відбиваючи час. Урядовий, діловий Лондон згорда, зневажливо позирав на марнотратні, отже, й безглузді народні гульбища з їхніми непристойними видовиськами із життя монархів, що цілком пасують розбещеним смакам розпусного люду.

Про це призабуте адміністративне розмежування згадали, коли статечні товстосуми з торгових корпорацій домоглися розпорядження лондонського шерифа про зруйнування геть усіх театриків, бо там, мовляв, процвітало неподобство і гніздилася крамола. Хіба ж не краще було б, якби з обох боків Темзи солідно і благочинно височіли торгівельні та банківські контори? Виявилось, даремно домагалися.

У Нортон Фольгейті замешкали буйні вояки, морські волоцюги, нахабні повії, темні людці, котрим не варто трапляти на очі констеблів, неохочі до найманої праці ледацюги, тавровані катами злодії і, самі собою, актори з драморобами. Уявляєте, пане, яка гарна збилася компанійка? Пристойній людині не личить навіть дивитися в той бік. Та й що побачиш, окрім лихих пик, на самий видок яких хочеться витягти гамана? Тьху! Не дивно, що весь цей злодійкуватий люд щовечора охоче суне на видовиська, бо там виставляють на сороміцький і глумливий показ коронованих осіб і людей поважного діла. І як? Як найбільших у світі злочинців! Завважте, все це повелося з часів бунтівника Уота

* Назва найвищої вежі абатства – Віг Бен.

Тайлера. Промовистий факт. Піддати б їхні блюзнірські капища вогню – дерево добре горить!

Джон Шорт примотав повід на гак конов'язі біля входу до «Театру» Джеймса Бербеджа і рішуче ступив було, гупаючи ботфортами, в темне, без вікон, приміщення. Але одразу мусив зупинитися і хвилину постояти із заплющеними очима, щоб звикнути до темряви. Лише тоді попростував за лаштунки, де, як на його око, був недоладно накиданий різний громіздкий непотріб. Звідкись чулися голоси, і Джон продирався, мов у хащах, орієнтуючись на слух.

Балакало трое. Вони купчилися навколо військового барабана, де серед кавалків хліба, ковбаси і голівок часниці палала свічка, встромлена в шийку порожньої пляшки. Двоє були вусаті вояки, із голови до п'ят запанцеровані в залізо і при мечях на боці. Третьою особою була тендітна, струнка і досить вродлива, хоч і занадто розфарбована дівчина. Це маля, що найбільше вразило коронера, хвацько і зі смаком палило грубезну люльку, майстерно видмухуючи кільця диму або тонкими цівками випускаючи його з ніздрів на уста, мов сиві, м'які вуса. Одну ногу вона задерла на барабан, безсоромно оголяючи білу в широких червоних смугах панчошу.

Вояки, жуючи ковбасу, мовчки втупилися в Джона, а дівка запитала дзвінким, але вже дещо хрипкуватим голосом:

– Кого шукаєте, містер? Чи не мене? – вона зареготала. – Завчасно прийшли – до ночі ще цілий день!

– Я шукаю когось з ваших керівників, міс, – з огляду на збройних вояків чемно відповів Джон. – Як мені пройти?

– Обніми мене, красунчику, і поцілуй. Тоді скажу, – анітрохи не соромлячись, забажало це дитя і склало сердечком пухкі губи, з яких проте густо валував дим.

– Посоромилися б ви, міс, отак негарно поводитися, – роздратовано зауважив Джон. – Це вам, милочко, зовсім не до лиця.

Вояки із своїх залізьяк зареготали, мов з бочок, а дівка вмить здерла з голови перуку. Виявилось, що це було зовсім не дівча, а приемний з обличчя юнак, одягнений і розфарбований під жінку. Джон вибалушив на нього очі, чим викликав новий вибух сміху.

– Слушно робиш, красунчику, що не цілуєш, – комизився хлопець, манірно вихиляючи, певно, накладними стегнами. – Я не така, щоб виснути на кожній шиї!

– А щоб вам! – засміявся й собі Джон. – Такої чортівні, мабуть, і в пеклі не побачити.

– «Де кару терпите?» – басовито загув один з воєнків.

– «У пеклі!» – із зловісним сичанням озвався юнак.

– «То чом ви тут, а не в пекельній сфері?»

– «Тому, що пекло – тут, тож в пеклі завжди я».*

– Усе це пречудово, панове, – сказав Джон. – Однак я завітав у справі, і, повірте на слово, мені зовсім не до розваг.

– Тоді, містере, стукайте он у ті двері. Тільки завважте: невідомо, в якій личині ви побачите наших керівників. Вони – теж актори.

---

* Цитується уривок з п'єси К. Марло «Трагічна історія доктора Фауста».

І дійсно, за звичним канцелярським бюрком сидів чолов'яга в жерстяній, фарбованій під золото короні, щедро зробленій кольоровими скляними цяцьками. Він запнувся в монаршу мантію, в якій горностаєві хвости імітували вибілене клоччя. Високе чоло, напівзатулені важкуватими повіками пронозисті очі, гачкуватий ніс, охайні рудуваті вуса і борідка клинцем, яка ще більше видовжувала його й без того довгасте обличчя. Проте вигляд він мав справді королівський. А в кутку покоїв, просто на підлозі, мов припнуте плечима до стіни, напівлежало ще якесь опудало явно чоловічої статі, скуйовджене і в подертому балахоні прочанина, крізь проріхи якого визирала дрібно плетена кольчуга.

– Добридень, панове, – привітався Джон.

– Мир тобі, чоловіче, – велично прорік бутафорний король.

– Я до вас у справі і хотів би побачити директора.

– Хто ж ти, що вимагаєш бесіди з володарем? – озвався з кута розбійного вигляду прочанин.

– Я – коронер її величності з міста Дептфорд, містери. Мое ім'я – Джон Шорт.

– Воно було б влучним, якби прізвище вкоротили на голову, – вороже прорік прочанин.

– Зачекай, Томе, – урвав його король. – Це ж не податковий здирник! – і, вже звертаючись до коронера, він запитав:

– А чи не задовольнять вас послуги брата мого брата?

– Тобто? – нічого не втямив Джон.

– Наш директор – Джеймс Бербедж, а я – його брат Річард, – розтовкмачив король. – Але дирек-

тор разом з частиною трупи зараз гастролує в графстві Кент. Сідайте і кажіть, що вас цікавить.

Джон сів і виклав на стіл два обгорілих папірці. Річард Бербедж лише кинув на них оком і, вже не дивлячись, схвильовано продекламував:

Релігія? Пусте!

Аж сором, хоч і звик я блазнювати,

Що в мене – запорука і основа

Великих планів – геть порожнє слово.

– Томе! – збуджено заволав він. – Це уривки з «Герцога Гіза», які побували у вогні!

Прочанин звівся на ноги.

– Звідки вони у вас, коронере? – запитав Річард. – Вибачте, це нас також цікавить. Річ у тім, що днями у нас зник єдиний примірник цієї трагедії.

– Яким же чином зник?

– Як у вас кажуть, – сказав розкуйовджений Том, що підсів до столу, – за вельми загадкових обставин.

– До речі, дозвольте відрекомендувати: Томас Неш – актор і драматург.

– Якщо ці клапті з того примірника, – замислено промовив Джон, – то рукопис згорів у комині.

– Що сталося з Крістофером? – раптом запитав Томас Неш.

– Стривайте, панове, інакше ми нічого не з'ясуємо.

Добре знав, то коли він зараз скаже про наглу смерть Крістофера Марло, допит вчинять йому самому.

– Я бачу, ви збагнули, про кого йдеться. Що вам відомо про вашого колегу?

Відповідь його збентежила.

– Нічого певного, коронере, – Річард Бербедж забарабанив пальцями по столу. – Весь час він кудись зникає, а коли з'являється, кладе на стіл новий чудовий твір. Лише й того!

– І ви ніколи не розпитували його?

– Навіщо? – монарх у жерстяній короні від щирого подиву звів брови. – Якщо людина сама не хоче чимось поділитися..

– Або ж не має на це права! – вклинився Томас Неш.

– ...вона або ухилиться від прямої відповіді, або збреше.

– Маєте рацію, – мусив пристати до цієї думки Джон. – Отже, ви нічого про нього не знаєте? – зазначив він, вже збираючись іти.

– Чого б це ми не знали? – зупинив його грізний прочанин. (Невже він у такому вигляді вештається вулицями? А втім, у Нортон Фольгейті чого тільки не побачиш!) – Дещо знаємо, точніше – здогадуємося.

– Про що саме?

– Приміром, я ладен закластися, що він неодноразово перебував у Франції і причетний до знешкодження ворожої нам Католицької ліги на чолі з Генріхом Гізом. Не маю уяви лише про ступінь його причетності.

– Звідки ви це знаєте?

– Відомо звідки, – Томас знизав плечима, ніби йшлося про якусь децицю з його ж трагедії «Герцог Гіз».

– Он як! – нарешті розмова набула специфічних кшталтів.

– А ви трагедію читали?

– На жаль, тільки ці два уривки. Але з ваших слів випливає, що в ній ідеться про дії нашої розвідки?

– Нічого такого не випливає, – чомусь почав дратуватися Томас, – і я про це не казав.

– Як вас розуміти?

– Господи! Та це ж ясно: коли ми, драматурги, читаємо художній твір, то бачимо в ньому трохи більше, аніж звиклий глядач. Це ж очевидно!

– Щось я нічого не збагну. Поясніть, будь ласка, що саме ви маєте на увазі?

– Якщо ви цього не розумієте, то як я вам поясню? – уже вкрай роздратовано мовив Томас. – І взагалі, є речі, котрі не піддаються поясненню, якщо людина сама до них ніяк не причетна!

– Вибачте, але я мушу це зрозуміти, бо прийшов не з цікавості, а у справі.

– «У справі! У справі!» – буркнув Томас.

– Не дратуйся, Томе, – забрав голос Річард. – Спробую пояснити я. Бачте, яке діло, коронере: робота драматурга, незалежно від того, про які часи йдеться і які особи діють, завжди персоніфікована. Він чує голоси реальних людей, поновлює в пам'яті реальні розмови, шукаючи в них точне, колоритне слово, промовисту деталь, властиву лише конкретній особистості. Це допомагає і нам, акторам, сценічно відтворити правдивий образ. Таким чином, у будь-якому творі закладено власний життєвий досвід автора, його світогляд, його ставлення до подій, їх суспільна оцінка. Усе це, звісно, іноді майже неловимі нюанси. Виділити їх, відчутти – значить якоюсь мірою скласти біографію самого автора, яка в загальник рисах обов'язково буде більш-

менш вірогідною, бо за спиною героїв твору незримо стоїть сам автор.

– То й що з того? – запитав Джон.

– А ось що, – терпляче вів далі Річард. – Автор завжди спирається, про що б він не писав, на сучасні йому реалії. Коли йдеться про далеке минуле, відбувається лише трансплантація сучасних ідей у часі. Коли ж мова йде про суто сучасні події, як у випадку з «Герцогом Гізом», усі ці ознаки набувають ще більшої виразності. У таких випадках автора мимовільно зраджує наочність і достеменність викладу. Воно й зрозуміло, бо він не наважиться взятися до розробки теми, наперед знаючи, що неодмінно припуститься певних хиб і з нього сміятимуться живі учасники подій, особливо коли йдеться про гострий політичний матеріал, пекучі проблеми сьогодення. Ерго*, уважно студіюючи «Герцога Гіза», ми можемо дійти логічного висновку, що Крістофер Марло був у Франції і причетний до певних подій, однак водночас з твору не можемо визначити ступінь цієї причетності, як цілком слушно зазначив добродій Томас Неш.

– І це завжди так? – недовіжливо похитав головою Джон.

– Розумне запитання, коронере, – весело посміхнувся Річард Бербедж. – Таке дослідження, як оце ми зробили, неможливе лише в одному випадку: коли до мистецтва береться творчо неспроможна людина. Адже якщо у творі не відбито живої людської особистості, цей твір мертвий для людей. Оця маленька, але суттєва відмінність і дозволяє нам розпізнавати справді талановиту річ і немічний доробок халтурників та графоманів.

---

* *Ergo* (лат.) – висновок.

– Але як він, магістр із Кембріджа...

– Відповім і на це, коронере. Перше: Крістофер Марло – хоробра і кмітлива людина. Друге: як талановитий драматург з неабиякою фантазією, він – пречудовий версифікатор, що важить чимало. Третє: він майстер психологічного перевтілення, бо драматург – сам-один виконавець усіх ролей у власних творах, від провідних до другорядних. А цих трьох умов уже досить, аби виконувати певні делікатні доручення відомства сера Френсіса Уолсінгема.

– Виходить, Крістофер Марло – агент сера...

– «Агент»! – враз скипів буйний Томас Неш. – Не кажіть цього брутального слова, коронере! Кріс – патріот і солдат. Прошу не ображати його в моїй присутності. Будь ласка, звіть агентами дурних нишпорок лондонського шерифа, котрі слідкують, хто з нас і скільки випив і що за чарчиною бовкнув. Ха, я сміюся з них, хоч вони скрізь сунуть свого носа і невтомно продукують, тільки псуючи папір, недолугі доноси. Хіба цим дерев'яним йолопам, достобіса напханим інструкціями, колись збагнути, що найперший і найповніший донос на справжнього митця – це його власний твір? Для цього їм самим слід піднятися врівень з велетом! Але тоді, – він аж зло вискалився, – навіщо переводити папір на дріб'язкові доноси, коли ти сам здатний створити шедевр, подарувати жар серця і неспокій думок людям?

Великий Бен одбив дванадцятю годину.

Коронер Джон Шорт схопився на ноги.

– Однак я у вас засидівся, – сказав він. – Вельми дякую вам, панове, бо ви мені дуже допомогли в слідстві.

– У слідстві? – перепитав Неш. – Зачекайте, коронере, ви ще не відповіли на моє запитання. Що сталося з Крісом?

– Крістофер Марло загинув, – сухо відказав Джон.

Річард Бербедж зняв з чола корону...

Розділ 7

СЛІДСТВО ТРИВАЄ

До Кембріджа Джон Шорт дістався надвечір і заночував на постійному дворі. Перший, до кого він вранці потрапив, був капеллан Сем, котрий за хабаря купив собі високий ступінь доктора богословства, а її величність королева, яка нічим не гребувала, аби збагатити казну, і, навіть подейкували, ставала у пай з піратами, спеціальною постановою цього неука і церковного фанатика звільнила від обов'язкових іспитів на вчене звання. Звісно, Джон про це й чути не чув і поставився до його преподобія з відповідною шанобою.

– Так-так, пригадую того молодця, – ласкаво мовив гладкий доктор на запитання коронера. – Він змолоду сунув свою шию в зашморг, і я, сину мій, нині анітрохи не здивуюся, якщо судді піддадуть його тіло тортурам і опалять на очисному вогні, аби звільнити і вибілити душу від бруду гріховної, еретичної плоті.

– Чому ви такої думки, отче? – здивувався Джон, бо ще перебував під свіжим враженням розмови в «Театрі» Джеймса Бербеджа.

– Маю підстави на це, сину мій, – вгодоване обличчя доктора Сема аж світилося зичливістю і добротою, коли він лагідно проказував: – Той нечестивець Марло знався із самими негідниками і товаришував з мерзотниками...

– Кого ви маєте на увазі? – посуворішав Джон.

– Насамперед, Френка Кетта, сину мій. Це був сам Вельзельвул або котрийсь посіпака його почту, що на потіху і радість усьому пеклу прибрав подобу, аби розбещувати і занапащати чисті й непорочні душі християн. Жах навіть згадувати, сину мій, про що цей несумнівний полигач сатани привселюдно варнякав. Жах, жах, жах! Але з нами святий хрест, і він оборонить нас від підступних промислів диявола, якщо мої вуста в ім'я Божої справи торкнуться еретичної скверни, від якої тхне і повіває пекельним смородом. Тож слухай, сину мій! Той Френк Кетт був гірший од поганця, бо заперечував усяку церкву, блазнював з божественного походження Господнього сина Ісуса і запевняв, ніби друге пришествя Христа вже давно сталося, отже, нині ми всі маємо той «земний рай», котрий самі забажали, і власноручно сотворили.

– І Кетт заприятеяював з Крістофером Марло?

– Усі вони поміж собою приятелюють, сину мій, уражаючись один від одного крамолою та ерессю. Вийдіть лишень на лужок до річки Кем і побачите – всі вони там. Або ганяють, мов навіжені, м'яча, б'ючи ногами один одного, мов коні, або краще сказати – слуги диявола – копитами.. Або понатяга-

ють шкіряні рукавички і, мов дикі варвари, ква-
сять один одному носи.

– Де зараз Кетт? Я б хотів його про дещо розпи-
тати.

Добродій Сем, у шовковій докторській мантиї та
чотирикутному чорному капелюсі з китицями, бла-
годушно і неквапом перебирав пухкими щеними
пальцями брунатні кісточки чіток.

– Це неможливо, сину мій, – мовив він.

– Чому, отче? Я скрізь знайду його.

– Святий трибунал, – ласкаво проворкотів
учений муж, – возніс його душу на небо, а гріхов-
ну плоть спопелив. А там, – він побожно звів очі до
кам'яного склепіння стелі, – грішника не знайти.

– Так! – крєкнув Джон Шорт.

– Або візьмемо Неша...

– Томаса Неша?

– Вже чув про нього? Похвально, що і цього не-
гідника тримаєш на оці... Той Неш, уже будучи ба-
калавром і готуючись до екзаменів на звання магі-
стра, замість поринути сумлінно в книжкову пре-
мудрість, склав блюзнірське лицедійство «Кінець і
не кінець», де піддавав лайці і глуму все святе та
порядне. Жах, жах, жах... Витурили тоді блюзніра
Неша під чотири вітри...

Ця тема дедалі ставала Джонові неприємною, і
він запитав преподобного гладуна руба:

– Скажіть мені отче, навіщо ви все це мені опо-
відаєте? Хіба воно стосується діла, що Неш склав
якусь п'єсу?

– Знай, сину мій, – повчально прорік той, – щоб
розпізнати еретика, слід вивчити коло його друзів,
бо агнець горнеться до агнця, а вовк суне до вовка.

А Марло понабирався від усіх вовків потроху, і ніні з його писань очевидно, що він здатний привести на користь ницого атеїзму таку купу доказів, яких стане для спростування й десяти найкращим богословам. А ще я скажу, сину мій, вченням він знехтував. Кудись зникав, а куди – ніхто не знає...

«І тут зникав», – закарбував у пам'яті Джон.

– Пригадую, – провадив добродій Сем, – два останні роки – у вісімдесят шостому і вісімдесят сьомому – він взагалі не навчався.

«1586–1587 роки», – знову поклав до пам'яті Джон.

– А через це, – невтомно провіщав темний, як чобіт, доктор богословства, – а також через те, що, за чутками, він збирався зрадити її королівській величності і перебігти на бік французької Католицької ліги, в іспитах на звання магістра йому відмовили.

– Як відмовили? – вихопилось у Джона. – Адже він – таки магістр мистецтв!

– Хтозна, як це сталося, – знизав плечима отець. – Мене це також вельми цікавить. Дивно, дивно, дивно... Адже ніхто тоді не відав, куди він подівся, де вештався і що робив. А внаслідок цього його прізвище навіть викреслили із зписку студентів, а його персональну стипендію архієпископа кентерберійського Метью Паркера надали іншому. І що б ти думав, сину мій? Коли ми знищили Велику Армаду іспанців, він все-таки не полишив своїх зрадницьких задумок і втік до Франції, мовляв, поглиблювати знання у Сорбонні. Та зрадникові там не повелося, бо саме було вбито герцога Гіза і брата його, кардинала Лотарінгського, і сили ворогів наших підупали...

– Гадаю, отче, – мовив Джон, – все це варто до-
стеменно з'ясувати. Але як?..

– А дуже просто, сину мій. Слід зазирнути в па-
пери канцелярії ректора. З твого дозволу і я ско-
ристаюся з нагоди, аби дізнатися про все це непо-
добство і викрити можливу змову, що снує своє па-
вутиння в чистих стінах королівського універси-
тету. Ходімо, сину мій. Ти – влада, а владі не від-
мовляють і коряться.

– Що ж, ходімо, отче, – звівся Джон. Вони про-
йшли охайними вуличками повз численні коледжі,
що рамок із своїми службами дуже нагадували
монастирські дворища. Ватага студентів із зграєю
галасливих хортів весело сунула до річки Кем, аби
влаштувати собі забавку – собачі перегони. Соко-
вито зеленіла весняна травичка, кущі й дерева бу-
ли вже рівно підстрижені університетськими садів-
никами.

У чисто побіленій канцелярії ректора, через то
одразу впадав в очі велетенський портрет її велич-
ності королеви Єлизавети на повен зріст у парчево-
му вбранні, короні, зі скіпетром і державою в ру-
ках, винизаних персями з коштовностями, про
щось своє тихо балакали двоє деканів, сер Уолтер
Ролей і Томас Херіот. Та ледь вони забачили вгодо-
вану пику добродія Сема, як вмить урвали розмову
і довилися на нього з вичікуванням.

– Добридень, панове, – солодко привітався
отець. – Як ся маєте?

Декани на знак вітання коротко кивнули.

«Обидва – еретики, – помислив Сем, – та як за
них узятися? Сера Уолтера цінує сама королева.
Отже, він – людина небезпечна... Однак чому досі

непокараним ходить негідний Херіот? Адже він, Сем, написав на нього до Таємної ради предовгий донос, в якому доводив, що цей Херіот поділяє космологічні погляди спаленого еретика Джордано Бруно і другого еретика з Польщі, котрий передчасно вмер і цим утік від вогню святої інквізиції, Миколая Коперника. А ще цей Херіот навчає молодих джентльменів сміятися і знущатися з Біблії, а ім'я Боже писати, як антихристове, – іззаду наперед. Чому ж його не повели в ланцюгах до святого трибуналу? Мабуть, став на захист канцлер Кембріджа сер Сесіл Берлі, котрий сам є членом Таємної ради. А відтак добре, що він, Сем, завбачливо укмітив скласти донос анонімний...»

– Пан коронер Її Величності, – улесливо всміхаючись, мовив богослов, – у державній справі хоче дізнатися, на якій підставі було присвоєно звання магістра мистецтв колишньому нашому випускникові Крістоферу Марло?

Сер Уолтер з погордою глипнув на нього, однак, на втіху Сема, скорився.

– Що ж, це можна негайно з'ясувати, – сказав він і відімкнув сейф, вмонтований у стіну. Звідти витяг товстезну книгу-зшиток урядових постанов і наказів, погортав її, шукаючи потрібну сторінку, і простягнув Джонові: – Прошу, коронере, читайте. Цей наказ Таємної ради не потребує жодних коментарів.

Джон Шорт читав, а з-під його руки зазиравав надто допитливий доктор богословства, густо дихаючи смердючим часником, яким зранку натовкся, певно, боючись чумної пошесті, що лютувала в Лондоні:

«Беручи до уваги чутки, ніби Крістофер Марло має намір втекти через протоки до Реймсу і там залишитися, Їхні Світлості вважають за потрібне засвідчити, що такого наміру в нього немає; навпаки – у всіх своїх діях він поведився розумно і слушно, чим прислужився Її Величності значними вчинками і гідний високої нагороди за своє вірне слугування. Їхні Світлості зажадали, аби ці негідні чутки були припинені всіма можливими заходами і щоб йому було надано відповідне сприяння в присудженні наукового ступеня, який він мусить обійняти під час найближчого вчистого акту. Її Величність не бажає, аби хтось пройнятий, як він, справами блага своєї країни, міг бути обмовлений наклепами людей, котрі нічого про ці справи не відають».

Джон закрив книгу і старанно замкнув срібні застіжки, а тоді мовив, подаючи її серові Уолтеру:

– Славний він чоловік, пане...

– Атож! – медовим голосом озвався його преподобіє Сем. – І я казав панові коронеру, що Крістофер Марло – достойний і добропорядний молодий вчений, окраса нашого коледжу Тіла Христового. Такими студентами Кембрідж може тільки пишатися!

Джон Шорт витріщився на нього і від обурення аж занімів, а коли оговтався, від душі гаркнув:

– Ну, й сволота ви, святий отче! Ви брехливі, ваше неподобіє, мов злий пес!

Доктор богословства сплотнів. А ті двійко спарованих еретиків нічого не соромлячись, мов розбещені студенти, глузливо і зневажливо зареготали йому, преподобному Семові, в очі.

...Женучи коня додому, Джон Шорт перебирав подумки перебіг подій, про які дізнався. Виходило так, що Крістофер Марло зникав саме у ті роки, коли траплялося щось дуже важливе.

1586 рік – викриття змови Бабінгтона...

1587 рік – страта королеви Марії Стюарт...

1588 рік – знищення Непереможної Армади...

1589 рік – знешкодження Католицької ліги...

І цей:

1593 рік – Крістофер Марло зник назавжди...

Тепер Джон Шорт вже не мав жодного сумніву, що в маленькому Дептфорді стався значний політичний злочин. Вбили Кріса! На самозахист... Тепер він з'ясує, кого ж захищали вбивці своїм злочином. Він добре, чому один рукопис «Герцога Гіза» вкрали, а другий спалили. Усе з'ясує... Не шибениця, а сокира ката чекає убивць...

Пізно увечері, 1 червня 1593 року, забрьоханий і втомлений Джон Шорт повернувся до сплячого Дептфорда.

Розділ 8

СЛІДСТВО ПРИПИНЯЄТЬСЯ

Це сталося 30 травня 1593 року.

...Дептфордський коронер Джон Шорт ще здалеку почув розгонистий, пойнятий непідробною люттю голос капітана і заможного купця Московської компанії Ентоні Марло:

– Гей ви, на юті! Ану хуткіше завантажуйте трюм, вантажили б вами чорти казани в пеклі!

Капітан гримав – робота на судні кипіла. На верхній сходинці трапа сидів похнюплений, похмуро набурмосений Джон Хінт з люлькою в зубах і чорною пляшкою рому на коліні. Кінець його дерев'янки, окутий міддю, стирчав, мов дуло мушкета. Коли коронер наблизився, він мовив до нього, ніби вони вже мали тривалу бесіду:

– Даремно хлопці завели тих душогубів до тебе...

– А чого їх жаліти? – здивувався Джон Шорт, однак не дивуючись, що Хінтові відомо про вбивство: у маленькому Дептфорді всі новини поширюються вмить.

– Авжеж, поквапилися, – так само задумливо провадив сивий боцман, – їм би зараз теліпатися і сушитися на сонечку на реї «Золотої лані». Скажу я тобі, Джоне, якби зараз тут був адмірал Дрейк, він би власноручно пов'язав їм зашморги. Сер Френсіс любив бідолаху Кіта...

– Якщо вони винні, від шибениці не втечуть! – твердо пообіцяв Шорт.

– Але на реї – видніше, – фахово розтовкмачив йому колишній пірат. – Не слід, Джоне, нехтувати пречудовими надійними законами джентльменів удачі.

Нараз їхню увагу привернула невеличка кавалькада вершників, що чвалом мчала до берега. Коні були змилені, видно, бігли здалеку, а вершники не втомилися їх підганяти. Очоловав залогу рожево-пикий офіцер в оксамитовому береті з білими перами, червоному плащі і високих шкіряних ботфортах. З-під плаща зблискували на сонці дорогий

синюватий панцир і золотий ефес лицарської шпаги. При сідлі, в кобурах, стирчали рукояті пістолетів. За офіцером поспішало з півдюжини вояків у волохатих, ведмежих шапках, насунутих на самі брови.

– Коронер Шорт? – запитав офіцер, стримуючи на причалі розпашілого коня, що збуджено дріботів копитами на дерев'яному настилі..

– Так точно, сер! – відповів Джон.

– Хай вам грець! Я вас ледве знайшов...

– А що у вас трапилося, благородний сер?

– У мене – нічого, от у вас сьогодні сталося вбивство.

– Я знаю про це, сер, – спокійно мовив Джон. – Убивці затримані, і я проводжу слідство.

– Прошу негайно передати мені справу, речові докази і затриманих! – владно наказав незнайомиць.

– На якій підставі, сер? Хто ви будете?

– На тій підставі, що ви маєте честь розмовляти із сером Денбі – коронером двору її величності королеви Єлизавети. Прошу коритися моїм наказам!

– Я ж казав, що хлопці поквапилися, – хмурно вирік Джон Хінт і приклався до пляшки: – За упокій душі раба божого Крістофера.

Однак на його щирий подив, дептфордський велетень повівся незалежно.

– Якщо я не помиляюся, сер, – мовив він рішуче, – влада коронера двору поширюється тільки на сім миль навкруги від місцеперебування її королівської величності. Хіба не так? Чи в законі сталися зміни?

Офіцер посміхнувся і глипнув на нього примурженим оком.

– Ви не помилилися і добре знаєте закон, коронере. Похвально! Я бачу, на вас можна покластися в найскладніших справах. Та годі теревенити!

– Але ви ще не відповіли на моє запитання, сер, – нагадав упертий Джон.

– Охоче задовольню вашу законну допитливість, коронере: її величність королева Єлизавета разом з вельможним послом короля Франції Генріха Наваррського зараз на шляху з Лондона в Дептфорд. За годину буде тут.

– Я ж казав, що корабельна рея краща од королівської шибениці, – знову буркотливо озвався Хінт.

– А ти хто, старе базікало? – визвірився на нього сер Денбі.

Джон Хінт гордо випростав плечі.

– Я, – повагом відповів, – боцман самого сера Френсіса, доглядач корабля «Золота лань» адмірала Дрейка. Цю ногу я загубив, коли ми із сером Френсісом...

– Іди проспися! – жорстко обірвав його сер Денбі. – Завтра її величність разом з посланцем короля Франції врочисто відвідають твою «Золоту лань». Дивись, аби тебе самого не повісили на рею за останню ногу.

Офіційна передача справи (закон є закон!) не забрала багато часу. За півгодини Джон Шорт завітав до корчми «Схрещених мечів». Був замислений і похмурий.

– Два кухлі грогу, місіс Буль, гарячого, – замовив Елеонорі.

– Краще спочатку один, пане, – скромно порадила корчмарка, – бо другий охолоне і втратить смак.

– Не охолоне, бо він – для вас. Я пригощаю.

– Що ви, пане! Жінці не до лиця пиячити.

– Трошки і жінці можна, – авторитетно мовив Джон.

– Ну, коли трошки...

Була чиста, охайна, вже опанована, з умитим від сліз личком. Джон спостерігав, як вона готує грог, а в очах його ховався якийсь дивний неспокої, що бентежило чомусь корчмарку, аж руки поробилися, мов чужі.

– Прошу, посидьте зі мною, місіс Булль, – мовив Джон. – Якщо на те ваша ласка, змарнуємо потихеньку час удвох, поки нікого нема.

– Дякую, пане, – Елеонора обережно присіла до столу, на самісінький краєчок стільця. Руки сховала під акуратний фартух.

Джон сьорбнув з паруючого кухля і з ледь відчутним сумом, котрий неспроможний був подолати, проказав, ніби розмірковуючи вголос:

– Оце надумав я покинути службу. У мене для неї, мабуть, брак розуму і талантів, бо не годен щось збагнути...

– Так не кажіть, пане: усі вас люблять і поважають.

– Усі? – Джон даремно намагався зазирнути зі своєї височини їй в очі.

– Я це чула, пане, – опустила вії Елеонора.

– Я ось про що думаю, – Джон кахикнув, бо голос у нього раптово захрип. – Живете ви тут самі, з малим сином і служницею. А в двері корчми різний люд суне...

– Це – так...

– Узяти хоча б сьогоднішніх бандитів... Хто вважає на самотню жінку? Кожен ладен її образити, а то й зганьбити. Ніхто не стане самотній на захист.

– Ваша правда, пане.

– Який я пан? Кажіть до мене просто – Джон.

– Слухаюсь, Джоне. Але тоді й ви звіть мене Елі.

Джон похапцем нахилився до кухля.

– Я ось про що думаю... Елі, – мимрив він у кухоль. – У мене є деякі заощадження. Гадаю, їх цілком стало б, щоб корчму перебудувати навіть на постійний двір. І кажу вам, жоден з бешкетників тут і не пискне!

– Я певна цього, Джоне.

– Це так! – скинув голову він, піддатливий на заслужену похвалу. – І малий Пітер мене поважає. А як жити хлопцеві без батька? Тобто... я що... я хотів сказати...

Джон у розпачі почав червоно бубнявіти.

– Ви добре сказали, Джоне, – маленька рука Елеонори м'яко лягла на його здоровезну ручищу. Джонові зробилося тепло і затишно. Мабуть, від гаряче паруючого грогу...

Кількома днями пізніше сер Денбі, коронер двору її королівської величності, косноязычною судовою латинню складав, по суті, наперед виправдувальний вердикт до Верховного Канцелярського суду.

«...і названий Інгрем, боючись бути забитим і сидючи у вищевказаний спосіб поміж рекомими Ніколасом Скірсом та Робертом Поулі так, що ніяким чином не міг ухилитися, захищаючись і зара-

ди врятування власного життя, тоді і в тому місці схопився з названим Крістофером Марло, аби відібрати в нього згаданий кинджал; у якій сутичці цей Інгрем не міг ухилитися від названого Крістофера Марло; і так трапилося в тій сутичці, що названий Інгрем, захищаючи своє життя, завдав тоді і в тому місці згаданим раніше кинджалом вартістю 12 даймів, названому Крістоферові смертельну рану над лівим оком вглиб на два дюйми і завширшки в один дюйм; від тієї смертельної рани вище згаданий Крістофер Марло тоді і на тому місці вмить помер».

Невдовзі Інгрем Фрайзерс дістав височайше помилування її королівської величності і повернувся до своїх буденних обов'язків – секретарювати, повернувся до Скедбері-Хауз, резиденції Томаса Уолсінгема, племінника сера Френсіса.

А що сталося з Робертом Поулі та Ніколасом Скірсом?

Уже за тиждень їх випустили на волю як непричетних до вбивства в корчмі «Схрещених мечів». Перше, що зробила ця вправна парочка, це подалася до казначейства Таємної ради і зажадала платні.

– З якого це часу, – ехидно запитав клерк, – ми нараховуємо заробітну плату особам, котрі вештаються по корчмах і відпочивають по в'язницях?

– Не верзи дурниць! – гримнув на нього Поулі. – Ану, відраховуй нам гроші. Ось читай! – він тицьнув під ніс клеркові наказ. – Що тут написано? «У вказаний час перебували на службі Її Величності». За кожен день – шилінг. Ану, жени кругляки до наших гаманів!

Розділ 9

«ПАРИЗЬКА РІЗАНИНА»

А над покійним брехня справляла свій огидний, блюзнірський танок, бо мала, видно, вправного диригента. Переказували різне, щоб крізь брудне нашарування чуток впереміж з плітками не пробилися й кволі паростки правди. Одні казали, що він вмер на вулицях Лондона від чумної пощесті, інші оповідали, буцім знавіснілий від рому Крістофер засварився в шинку з такими ж п'яними гультаями, бо не поділили, бачите, якусь спідничку, ніби мало їм повій вештається. Слово за слово, справа дійшла до ножів, і от – маєш! Але не брак було й таких, що на все це, немов змітаючи павутиння, читали вогненні рядки з «Тамерлана Великого»:

*Небесна твердь, впади на твердь землі!
Земля згубила все, чим ще пишалась,
А небо дух свій обраний спалило!
Землі і небесам по ньому сльози лити,
Бо кращого ніколи не створити.*

Тоді в хід пішла важка артилерія церковників. Була видана повчальна збірочка «Видовище Божого Суду», в якій преподобний Томас Берд доводив, що смерть негідного еретика Марло – це Перст Божий і небесне покарання. Він писав:

«В атеїзмі і нечестивості не поступаючись іншим, про кого йшлося, рівне з ними дістав покарання один з наших співвітчизників, у пам'яті багатьох на ймення Марло, за освітою – вчений, вихований з юних літ в університеті Кембріджа, але за звичаєм своїм драматург і непристойний поет, котрий, даючи занадто багато волі своєму розуму і жадаючи переговорів з відпущеною вуздою, погруз (як і слід було чекати) в таку крайність і озлоблення, що заперечував Бога і Сина його Христа, і не тільки словом блюзнив над Трійцею, але також (як істинно свідчать) писав книги проти неї, запевняючи, що наш Спаситель – облудник, а Моїсей – фокусник і розбещувач народу, що свята Біблія – лише пустопорожні і нікчемні казки, а вся релігія – вигадка політиків. Але погляньте, яке кільце Господь встромив у ніздрі цього пса лаючого...»

Цей друкований наклеп вони читали удвох – Томас Неш та Річард Бербедж.

– Бідний друзяка Кіт! – сказав Томас і гидливо пожбурихав брошуру в кошик для сміття. – Скажи-но мені, Річарде, як посувається справа з «Гізом»?

– У тім-то й річ, що ніяк, – спохмурнів актор і, ніби захищаючись, підняв руку, бо добре знав нестримну і швидку на гаряче слово вдачу Неша. – Стривай, Томе, зараз я тобі все розповім. Та вислухай, нарешті, мене! Рукопис, а ми ж мали єдиний примірник, зник.

– Цебто, як так зник? – Томас гнівно стулив брови.

– Якби ж то знати! Однак є певна підозра. Днями у нас товкся той нездарний віршомаз Уотсон*, через

---

* Томас Уотсон також писав драми та вірші, маскуючи цим свою роботу в Сікрет Інтеліндженс Сервіс. Проте його твори були такого низького художнього рівня, що жоден з них до нас не дійшов.

якого Кріс свого часу мало не потрапив на шибеницю. Але не спійманий – не злодій. Кому і що тут доведеш?

– Приб'ю негідника! – запрягнувся Неш.

Річард Бербедрж заперечливо похитав головою.

– Не приб'єш, Томе. Не приб'єш...

– Ось побачиш!

– Ти не гарячкуй, а слухай, що я кажу. Виходячи з відомого нам, все це в'яжеться в один брудний, негарний клубочок. Ми нікого не приб'ємо і навіть не зчинимо жодного галасу, а зробимо інакше. Мій премудрий братан Джеймс вважає, що трагедію слід негайно видати.

– Ти що, смієшся з мене?

– Спокійно, Томе. Джеймс сказав, що ти мав добру нагоду вивчити манеру письма Кріса, бо ви удвох працювали над «Дідоною». Отож, саме ти мушиш поновити вкраденого і, напевно, знищеного «Гіза».

– Поновити! – на повен голос вигукнув Неш. – Чи ти хоч приблизно уявляєш, що це таке? Чи ти принаймі розумієш, скільки чудових знахідок Кріса буде втрачено? Ні, це неможливо... Я ж не завчав її напам'ять!

– Можливо, Томе, – нерозважливо провадив своєї впертий і терплячий, мов жінка, Річард. – І не квапся з відмовою: ми, актори, допоможемо тобі. Приміром, я готував роль Гіза і встиг досить непогано завчити репліки. Головне тут – не тягти й записати, поки текст ще тримається в голові. Безсумнівно, втрати будуть. І ти в цьому маєш слушність, Томе. Але спільними зусиллями усіх нас ми неодмінно віродимо цю загиблу драматичну трагедію. Адже це наш святий обов'язок перед бідолахою Крістофером.

– Коли так – згода! – твердо мовив Томас Неш.

– Ми й не мали сумніву, Томе. Джеймс лишень попереджає, що про всяк випадок необхідно змінити назву твору, аби збити зі сліду таємних нишпорок. Як на мій погляд, Джеймс пропонує цікаву назву – «Паризька різанина».

Ось так побачила світ остання трагедія Крістофера Марло «Паризька різанина», відроджена з небуття пам'яттю його справжніх, самовідданих друзів. А їх багато було в нього – цієї людини з провалами в біографії, людини без обличчя, бо не існує (і зрозуміло, з яких причин) жодного його портрета чи опису зовнішності. І майже все, що ми нині знаємо про нього, відоме нам з доносів або свідощтв під тортурами*, які збереглися в секретних архівах елизаветинських часів...

---

* Наприклад, до нас дійшли паплюжні, бо саме таких від нього вимагали, свідчення драматурга Роберта Кіда, котрі з нього «вибивали» у ті ж дні, коли був востаннє заарештований Крістофер Марло. За це Кіда звільнили з в'язниці, але він, скалічений катами, невдовзі вмер, жебракуючи на вулицях Лондона.

НІНДЗЯ ТОКУГАВИ

(Повість)

Розділ 1

НІНДЗЯ

Вояки добрячими стусанами підганяли нахабно-го (бо виявився небоязким) чоловічка. Вони вголос потішалися, гадаючи, яку саме кару обере лютий від поразок воєвода.

Токугава вислухав мову про зухвалого селяка і забажав його бачити.

Невже його становище таке хитке, що й селяки ним нехтують? Та на зухвальців у нього ще стане зашморгів!

Воєвода нікого не чекав, і тому заява якогось убогого прибуду, ніби він – гість князя, видалася йому образливою і водночас насторожила. Невже в такий блюзнірський спосіб вороги намагаються поглумитися над ним і принизити гідність? Зна-

йшли бовдура, котрий не дбає за власну голову, і намовили піти до князя? Далєбі, зараз укмітимо!

Тайро Ієасу вперше бачив це лукаве й зморшкувате, як у мавпи, обличчя, вщерть посічене павутинням, певно, предовгих років. Проте очі прибульця зблискували хижо й молодо. Світло-жовті очі кольору кори дерева хінокі. Очі смугастого тигра.

– Хто ти? – немило запитав Токугава, що сидів у завітчаній альтанці на шовковій подушці-дзабутон, сьорбаючи маленькими ковточками запашний і зелений китайський чай.

– Чому ти сказав, буцім я чекаю тебе?

Йому, нечутко ступаючи мініатюрними босими ногами з фарбованими хною нігтями по пухнастому килиму, що вкривав застелені на підлозі товсті матитатамі*, прислужувала вродлива і спокійна дівчина. Гарна, як викохана садівником ніжна хризантема, але (це враз зауважили швидкі очі незнайомця), ще, мабуть, лише хангьоку – молоденька гейша, котрій поки що далеко до завершення навчання в складних вправах гейш. А це також вельми промовисто свідчило, що справи славетного воеводи кепські.

Занепав князь, вкрай занепав...

– Чого мовчиш? – похмуро перепитав Ієасу Токугава. – Чи може, проковтнув язика разом з нахабством?

Вояки гаряче і нетерпляче дихали в потилицю затриманого.

– Ти чекаєш дива, яке врятувало б тебе, – загадково відповів чоловік з тигрячими очима. – Тож знай, князю: я – твій порятунок.

---

* Циновки із соломи розміром 1,5 м² слугували також мірою площини. По підлозі, вкритій татамі, ходять босоніж.

Тайро мовчки втупився в нього недобрим поглядом, не відаючи, що на це й мовити.

– Так, я – твій єдиний порятунок, – впевнено докинув незнайомиць. – Твоя перемога – в моїх устах. Але мої слова – тільки на твої вуха, – він скоса, через плече, зиркнув на вояків.

Вони аж нависали над ним, прислухаючись до цієї дивної розмови, готові за найменшим знаком князя порішити зухвальця на місці.

Звісно, грубим воякам все це видавалося дуже образливим. Жалюгідний селюк прийшов рятувати князя? Сміх та й годі! Та за це – ось зараз! – Токугава накаже їм повісити його на першій-ліпшій гілляці!

Однак помилялися вояки: небезпека і безнадія гамують людську пиху.

Князь замислився. Очі геть сховалися у вузьких щілинах.

Хто цей чоловік?

Яку таємницю він замкнув на вустах своїх?

Чи розумно гудити слово, яке ще не мовлене і не почуте?

І насуплений Токугава суворо наказав:

– Залиште нас удвох.

Розділ другий

ПОСЛАНЕЦЬ ТОВАРИСТВА НЕВИДИМОК

Тепер, коли вони лишилися віч-на-віч, їх годі було підслухати.

Аптечка містилася на штучному, мистецьки укладеному з дикого каменю острівці. Він височів серед прозорого, також штучного озерця. На порослих зеленим мохом сірих брилах весело струменіли водоспади, вбираючи у своє невгамовне джурчання сторонні звуки. Острівець, де-не-де порослий кривулястими декоративними ялинами, ніби різьбленими кущами хагі та низькорослим чагарником сукуї, що стелився поміж валунами, еднав з берегом, заставленим наметами, горбкуватий місток. По ньому й подалися геть вояки, а слідом за ними задріботіла й молоденька хангьоку, що встигла взутися в охайні дзорі на двох ремінцях, оздоблені по краю дерев'яних підошов срібними і мелодійними дзвіночками.

– Хто ти? – порушив мовчанку Токугава.

– Я – шуйке, – відповів старий. – Радник таємного товариства невидимок – ніндзя. Зараз – посланець від них до тебе.

Токугава глипнув на нього пильно й насторожено.

– Чув про вас, – нелюбо посміхнувся даймьо кучточками губів. – Справді, кажуть, ніби ви – ніндзя-невидимки, бо ховаєтесь від людських очей десь у непролазних хащах лісів Йоккаїті.

– Ми ховаємось серед людей, – з притиском мовив негідатливий на глум шуйке.

– І що ж ви можете? – у запитанні бриніла невіра.

– Все. Зокрема, допомогти тобі здобути перемогу.

– Припустимо, що це відповідає істині, – недовірливо провадив Токугава. – Але чому саме ви, як ти кажеш, всемогутні ніндзя, обрали в переможці мене? – в його словах вчувалося гірке кепкування. –

Адже відомо, що корисніше допомагати сильнішому, бо сильніший перемагає.

– Гадаю, корисніше допомагати слабшому, – незворушно заперечив шуйке, – бо слабший більше платить.

– Слушно, – задумливо погодився Іеасу. – І якої ж платні ви жадаєте од мене?

– Жодної, – коротко проказав посланець невидимок.

Брови Токугави здивовано полізли вгору. Він не чекав такої відповіді. Знову підозра огорнула його: хто бере гроші, той зобов'язаний. А ніндзя нехтують золотими путами...

– Розмір платні визначає здатності людини, – стиха мовив князь, – або її становище, або ж талан. Виходить, людина без платні не варта й витрат на неї. Ви обіцяєте багато і нічого не хочете взяти. Чому?

– Ти наперед сплатив нам за свою перемогу, славетний сейї тайсьогуне, – шуйке вперше звернувся до Токугави повним титулом, котрий той ще тільки виборював.

– Тоді просвіти мене, мудрий сенсею*, якою ж була моя платня? Може, ми й справді порозуміємось.

– То ж слухай. Ти тричі наступив на хрест рудоволосих, південних варварів**, – неквапом відповів старий. – Це надто важливо, бо цим похвальним

* Дослівно: «вчитель», вживається також на знак поваги до людини похилого віку.

** «Рудоволосими» та «південними варварами» називали тоді європейців. «Тричі наступити ногою на хрест» – офіційний ритуал зречення католицької віри, що спочатку поширилася серед феодалної верхівки.

вчинком ти зміцнив славне діяння великого сьогуна Тойотомі Хідейосі – заборону в Японії заморської віри Дзесусу Кірісіто, сина Бірудзен Марі*, віри, в яку рудоволосі намовляють синів країни Висхідного Сонця кам'яними стрілами з їхніх чорних кораблів**. Ти наступив ногою на їхній хрест, і це нас втішило, бо ми волиємо бачити Вітчизну без жадібних хижаків-чужоземців.

– Так, це було, – мовив Токугава. – Я справді затоптав привселюдно хрест рудоволосих у багнюку. Але ж саме за те, що я пристав до завбачливої заборони Хідейосі, мстиві південні варвари шкодять мені, підбурюють проти мене князів, головне ж – не продають мені вогнепальної зброї. А от Есіді Кадзусіге вони дають її навіть у борг!

– Це не важить, – заспокійливо промовив шуйке. – Настане час, і ти ще зруйнуєш святиню рудоволосих – їхній католицький храм Намбандзі***. У тебе, тайсьогуне, багато золота...

– Золото не стріляє! – відрізав Токугава.

– Золото стріляє, коли на нього купують гармати і мушкети. І ми, ніндзя, подбаємо про це: рудоволосі жадібні до золота, воно засліплює їм очі і потьмарює розум...

– Не завжди, – похмуро вирік Токугава.

– То наш клопіт. Ми знаємо, що рудоволосі відвантажили для Кадзусіге двадцять гармат і сотні мушкетів. Вони будуть твої. Аби золото...

* Дзесусу Кірісіто та Бірудзен Марі – перекручені імена Ісуса Христа та Діви Марії.

** Чорні кораблі – судна європейців (із просмаленими бортами). Кам'яні стріли – гарматні постріли.

*** Дослівно: «храм південних варварів», перша католицька базиліка, збудована 1568 року.

– Вважай, сенсею, що ти його маєш.

– Вважай, тайсьогуне, що ти вже маєш вогнепальну зброю. Однак не по цю дрібненьку угоду я прийшов до тебе. Гармати і мушкети будуть лише додатком до головного, що виважить і вирішить твою перемогу.

Токугаву дратувала ця неквапна розмова, сповнена натяків і недомовок, де слова нишком линули, оповиті, як йому здавалося, недоречними таємницями. Йому кортіло швидше дізнатися, що саме має посланець ніндзя на думці. Надія зажеврїла і вже не бажала згасати. Великий Буддо! Хїба не можна сказати про все прямо і ясно? А втім, нагороди краще, о Буддо, власним спокоєм та незворушністю! Людині не варто виказувати поспїх, щоб не нагадати лякливого і похапливого зайця. Слід бути терплячим і опанованим. Слід мудро і поступово перебирати ламкі пелюстки слів, аби грубим дотиком не скалічити тендітну квітку, яка щойно проросла з родючого ґрунту розумної мови.

Життя людини – химерне мереживо злетів і падїнь, радощів і горя, достатків і злиднїв. Цього навчає людину книга її буття – карма, її власна доля, що поступово скидає темне покривало прийдешнього, хоч воно наперед виписано в небесному зшитку Життя до останнього ієрогліфа. А рядки в книгах пишуть стовпчиком, згори униз, аби людина бачила і пам'ятала, що завжди може впасти і піднятися знов, але не раніше, як стовпчик буде списаний до краю.

– Що ж головне? – запитав Токугава. – Що забезпечить мою перемогу? Яка сила?

– Знання про те, що чинить ворог, – відповів старий.

– Ми знаємо, що діється в стані Кадзусіге. Там – щодня свято! Наче духи перенесли з Кіото до замку Секігахара веселі квартали гейш Сімабари та Гі-йону. Там стільки витончених розваг, ніби зійшли зі сторінок «Гендзі-моногатарі» чарівні Югир та Уніхасі*. Ворог розважається – ворог певен себе...

– Це добрі знання, – зазначив шуйке, – бо розваги не гартують воїна. Але воно несуттєве. Я ж маю на увазі знання військових задумів ворога, які тримають у таємниці.

– Так, це сильніше од гармат, – погодився воевода. – Але чи навчився хтось із смертних читати потаємну книгу чужих думок? Про них дізнаються лише тоді, коли вони мають вияв у дії.

– Добре сказано, – шуйке поцмокав губами і схвально похитав головою. – Але знай, сьогуне: цього чудодійного мистецтва вже здавна навчилися ми – ніндзя, ті, що прийняли посвяту трьох ступенів. І ти скоро в цьому переконаєшся, якщо з повною довірою, зі сліпою любов'ю матері притулиш нас до свого серця. Ти мусиш покладатися на одне наше слово, бо наші відомості, можливо, не матимуть доказів, а перевірити їх не зможе ніхто. А хіба щось важить навіть найцінніше знання, якщо йому не ймуть віри і не скористалися вчасно? Джерельна вода закисне в дзбані і зробиться непридатною, якщо її довго не пити.

– Багато вас прийде?

Шуйке мовчки підняв вказівний палець.

– Лише одін? – не стримався від здивованого вигуку зненацька вражений Токугава. – І це вся ваша потуга? Один колос не дає врожаю...

---

* Югир та Уніхасі – гейші, героїні класичного роману Х ст. «Гендзі-моногатарі».

– Але цей один-єдиний ніндзя засіє поле, з якого твої хоробрі воїни зберуть щедрій врожай перемоги. Бо ми дамо тобі, тайсьогуне, самого ціше – ніндзя, що досяг найвищого ступеня посвяти. Його ніщо не стримає. Хіба навчилися люди зупиняти нездоланий тайфун?

– І він прочитає думки моїх ворогів? – недовірколиво перепитав князь.

– Прочитає, бо так ми йому накажемо. А наш наказ – непохитний закон. Як тобі відомо, поміж людьми існують п'ять одвічних відносин: стосунки між паном і слугою, батьком і сином, чоловіком і дружиною, старшим і молодшим, а також поміж друзями. У нас лишилося тільки перше: безумовна покора наказам зверхника. Все інше ніндзя просто використовує для діла, якщо воно йому сприяє у виконанні завдання.

– Хто ж він? Принаймні це я можу знати?

– Навіть мусиш. Його ім'я – Хаямі Ясабуро. По виконанні завдання він, може, зажадає винагороди.

– Чи можливої? – насторожено всміхнувся Токугава, вже знаючи здатність шуйке несподівано ошелешувати. – Адже я – не всесильний ніндзя...

Він не помилився у своєму припущенні, бо старий недбало сказав, ніби йшлося про децицю:

– Певно, Хаямі попросить собі за дружину Сюрін, дочку надто відомого тобі князя Акеті Міцухіде. Того князя, що свого часу погубив сьогуна Оду Нобунагу і сперечався за верховну владу із самим тайсьогуном Хідейосі в битві під Ямадзакі.

Іеасу враз спохмурнів. Його очі-щілини ще більше повужчали і потемніли від гамованого гніву.

– Я не розумію, тебе, сенсею, – холодно прока-

зав він. – Ти промовляєш загадками, котрі я не го-
ден розв'язати. Хіба тобі не відомо, що Сюрін, доч-
ка Міцухіде, одружена? Вона дружина мого спіль-
ника – даймьо Хосокави. Чи, може, ти забув про
високі й шляхетні вимоги бусідо*, про недоторкану
і чисту, мов сніг на горі Фудзі, честь самурая?

Шуйке спокійно сплів на животі сухі пальці. Об-
личчя його було непроникливе.

– Зваж, князю, на мої слова – «можливо», «пев-
но»... Хаямі Ясабуро ніколи не попросить у тебе
дружину Хосокави, – мовив, дивлячись на сплете-
ні пальці, – але, гадаю, він обов'язково попросить
удову князя Хосокави. Зрозумій його, князю. Річ у
тім, що Хаямі Ясабуро віддавна кохає Сюрін. Він
покохав її ще до того, як прийшов до нас. Але гор-
дий і пихатий Акеті Міцухіде й чути не хотів, щоб
його дочку пошлюбив незаможний хлопець. Нині
від тебе залежить, світлий тайсьогуне, щоб Хаямі
щасливо здобув багатство і кохану. А про славу і
честь самурая він подбає сам...

– Цього не станеться, поки живий Хосокава! –
зблиснувши очима, твердо вирік Токугава. – Твоя
вимога нездійсненна!

Шуйке не перечив:

– Авжеж, Хаямі ніколи не попросить у дружини
Сюрін, поки живий її пан. Але хто знає чужу карму,
коли не відає навіть про власну долю? А людська до-
ля – на тонкій волосині Будди. Війна триває...

Цей чоловік з хижими, тигрячими очима на все
мав швидку відповідь. Нараз Токугаві спала цікава

---

* Дослівно: «шлях війна», комплекс морально-етичних норм
і правил поведінки японського лицарства, самураїв. Вимагав ве-
личезної самодисципліни, відданості і вірності слову.

думка. Він хитро примружився, сподіваючись впі-
ймати старого на суперечностях у його словах.

– Ти казав, що я маю зруйнувати Намбандзі, храм південних варварів, – мовив даймьо. – Але чи знаєш ти, що Сюрін з власної волі прийняла віру Дзесусу Кірісіто, сина Бірудзен Марі? До того ж, незважаючи на сувору заборону славного Хідейосі, хоч той і так зловився на їхню сім'ю після заколоту Міцухіде, Сюрін не злякалася, як не лякався її батько, і непохитна в своїй вірі. Чому ж ти, сенсею, охоронець віри наших пращурів, клопочешся про шлюб вірного з невірною? Та ще за життя її чоловіка! – знову не стримався він.

Шуйке вискалився у ввічливій посмішці:

– Якщо Хаямі Ясабуро стане паном Сюрін, він навчить її тричі наступити ногою на хрест рудоволосих.

Токугава на мить оторопів.

Посланець ніндзя поштиво схилив голову.

Розділ третій

ШКІРА ДРАКОНА

Вперше вони зустрілися в стінах Окадзакі, родовому замку Токугави, куди князь перебрався разом з військом. Вони обидва пильно вивчали один одного – барчистий даймьо Токугава з масивною головою на короткій, м'язистій шиї, запнутий в шовко-

ве, ніжно-жовте, кольору старої слонової кістки наосі* із золотими драконами, підперезаний барвистим поясом, і стрункий, з твердим, ніби карбованим, обличчям юнак. Токугава прийняв хлопця сидячи. Його схрещені ноги вкривали, мов широкою спідницею, оздоблені родовими знаками темно-лілові штани хакама. З-під них виглядали великі ступні в цупких білих шкарпетках. Великий палець у в'язці шкарпеток – відокремлений, щоб його можна було просунути в ремінець взуття.

Юнак був у дивному, як на родовитого нащадка, просторому одязі з відкинутим на спину каптуром, якомусь безформному, неприємного мишачого кольору і наче шитому зі старого мішка, на перший погляд, незручному. Проте Хаямі рухався в ньому вільно. За широким синім поясом стирчало два мечі самурая в чорних лакованих піхвах – довгий і короткий.

Уже з одягу вони – юнак і старий князь – були такі різні, ніби зустрілися день і ніч.

Увагу князя привернула зброя ніндзя.

З простих, але вишуканих оздоб на руків'ях одразу було видно, а Токугава знався на лицарській зброї, що мечі майстрував уславлений і ніким не перевершений зброяр з колишньої столиці Нарі сам Рай Кумітосі. Він жив ще за давніх часів перших сьогунів з роду Мінамото, що колись першими, не маючи жодного прикладу попередників, наважилися обмежити до того недоторканну владу тенно** і

---

* Наосі – старовинний придворний одяг, право носити який мали лише найвищі сановники.

** Тенно – звання імператора, яким він підписується на міжнародних документах. Зберігається до наших днів.

заточили імператорський двір у вартованій від люду резиденції Ходзюдзікен. Так, Мінамото перші збагнули: справжня влада – це сила. І наочним виявом цієї сильної влади було те, що найперший сьогун Йорітомо Мінамото примусив тогочасного імператора Госіракаву постригтися в монахи.

Отож, славних і вікопомних часів мав зброю ніндзя Хаямі Ясабуро! Бо знамення тогочасної сили – мечі Рая Кумітосі. Таку зброю, мов найцінніший спадок, батько передає синові і більше нікому: вона як гербовий знак роду. Виходить, довгий і чесний родовід має Хаямі, бо мечі Кумітосі дзвенять у битвах вже понад чотири століття, звитяжно віддзвонюючи на шоломах ворогів. Ці мечі здіймалися під проводом сьогунів з родів Мінамото, Асікага, Нобунага і Хідейосі. Але чому ж тоді він, Іеасу Токугава, не знає нікого з роду Ясабуро?

– Хто ти і звідки? – руба запитав князь.

– Я походжу з роду Ясабуро, – відповів ніндзя. Голос він мав чистий і виразний.

Мій прапредок був вірним гокеніном* великого сьогуна Йорітомо Мінамото. Однак з поваленням сьогуната Мінамото і наш рід занепав. Ти мусиш це знати, освічений володарю, бо про це написано в книзі «Тайхейкі», сказанні про боротьбу родів Тайра і Мінамото. А вона лежить перед твоїми очима.

На низенькому, інкрустованому квітами сакури столику справді лежала розгорнута книга «Тайхейкі», з якої споконвіку набираються державної мудрості всі можновладці. Гострий зір був у Хаямі, як-

---

* Гокенін – васал певної династії, гокенін втрачав шляхетне звання і маєток разом з поваленням свого пана, що й прив'язувало його міцно до сюзерена, змушувало бути відданим до кінця.

що він розпізнав її здалеку, дивлячись на маловживані ієрогліфи хірагана*, та ще й догори ногами.

Однак по його відповіді Токугава зрадив, бо ще не бачачи Хаямі, відчував до нього відразу, як до холодної і слизької змії, що плазує до теплого гнізда куріпки. Правда, князь Хосокава – не куріпка, але ж він не відає, які плани щодо Сюрін снують ці ніндзя і в'яжуть їх в один вузол із загибеллю її чоловіка. У цьому було щось нище, нелюдське, жорстоке. Він зрадив цій відповіді ще й тому, що зараз Хаямі своєю рівноваженістю і певною поведінкою, ясною і чіткою мовою, щирими і сміливими очима, котрі, як Токугава не пильнував, здавалося, не ховали жодного підступу, цей твердий і непохитний, мов бронзова виливка Будди в храмі Хорюдзі**, чоловік дедалі більше припадав йому до серця, і це князя дратувало. І ось – на втіху! – спіймався таки на негарному вчинку.

– Виходить, ти – ронін, людина без честі і маєтка, – зловтішно процідив Токугава, навмисне добираючи образливих слів. – Чому ж ти маєш прізвище, що личить лише панам, і носиш мечі, привілеї справжніх, незаплямованих самураїв? Ти ж лише ронін – людина, що згубила разом з маєтком родове прізвище і котра має право хіба на захалявний ніж м'ясника. Роніни – не слуги*** князів!

Він задоволено перехопив презирливі погляди князів Отомі та Хосокави, котрі також були присутні тут, у високій палаті замку Окадзакі, і з не-

* *Хірагана* – одна з двох графічних форм фонетичної, складової абетки.

** *Храм Хорюдзі* – найдавніший буддійський храм в Японії, національна святиня.

*** *«Самурай»* в дослівному перекладі – «слуга».

прихованою зневагою зиркнули на Хаямі. Тайро Іеасу тішився думкою, що, мабуть, таки не схибив. Він завбачливо відрядив по цього злиденного і свавільного ніндзя, що зухвало не соромиться поводитись, мов шляхетний лицар, не Хосокаву, як поклав було спочатку, а князя Отомі. Хтозна, що сталося б. Далєбі, таки розумно вчинив, бо, можливо, чарівна і лагідна Сюрін завчасно овдовіла б...

Утім, Хаямі не знітився від цих безжальних слів, як того чекав Токугава, не стратив певності, а гордовито скинув гарну голову.

– Так, я – ронін! – в голосі його не чулося жодної розгубленості. – Але хіба ронін – обов'язково людина, позбавлена шляхетної честі? Можна загарбати родовий будинок і землі, та неможливо підкорити людину, якщо вона бореться і вмирає нескороною. Мій предок не зламав слова на вірність дому Мінамото, як це зробили інші, аби врятувати власні маєтки. Він не зрадив сьогуну і загинув як вірний самурай, а це не ганьбить честі роду, хоч переможці щасливо захопили наші землі. Отже, я маю право на ці незрадливі мечі! Проте зараз я віддаю їх тобі, воєводу, віддаю мою спадкоємну зброю, бо певен, що невдовзі ти сам, майбутній тайсьогуне, власноручно повернеш мечі мені.

Він одним помахом висмикнув з-за пояса лаковані чорною фарбою піхви з мечами і з поштивим укліном поклав на підлогу перед воєвудою.

Токугава відчув, що цим гордим вчинком Хаямі знову звитяжить над ним. Однак не годен був подолати глухої неприязні, що дедалі густішала в ньому. І неспроможний вгамувати її, він закпинив, кидаючи слова за край розумної межі:

– Кажуть, що ви, ніндзя-невидимки, вмiєте ходити по водi, як по ґрунту. Це так?

– Так, пане, – спокiйно вiдповiв Хаямi.

– Що ви, як вода у скелях, просочуєтеся крiзь мурованi, кам'яни стiни фортець i темниць?

– Трапляється й таке, коли виникає потреба.

– Лiтаєте, мов птахи?

– I це вмiємо, пане.

– Тож покажи нам щось iз цього чаклунського мистецтва.

– Це неможливо, князю, – заперечливо похитав головою Хаямi.

– Хi-хi-хi, – дрiбно й глузливо засмiявся Токугава.

– Хi-хi, – глумилися Отомi та Хосокава.

– Я наперед знав, що це неможливо! – задоволено прохопився воєвода. – Хi-хi!

– Не смiйся, князю, – попри цi одвертi клини ніндзя поводився цiлком спокiйно. – I ви не смiйтеся, свiтлi даймьо. Мої знання небезпечнi. Але вони небезпечнi передусiм для мене самого. Я не можу вам нiчого показати, хоч все, про що ми казали, здiйснення. Адже показати – значить втаємничити секрет, що заборонено для людей без посвяти. За порушення цiєї заборони у нас нещадно карають. Кара одна – смерть, бо ніндзя не висповiдують богинi милосердя Каннон-сама*. Смерть мене не лякає. Однак разом iз життям я згублю честь, бо взяв присягу не розголошувати таємниць нашого товариства ще пiд час найпершої посвяти в ніндзюцу.

– Усе це слова, – вперто правив своєї Токугава. – Я

---

* Каннон – буддiйське божество милосердя, санскритська Авалокiтешвара. Сама – вiчлива приставка до жiночих та чоловiчих iмен, що персонiфiкує особу.

слухаю тебе і думаю: а чи не оповідаєш ти нам про обілування дракона? Багато хвальків розпатякувало, що здолали у двобої дракона, та жоден з них не приніс на доказ своєї звитяги драконової шкіри. Хі-хі!

– Тоді, князю, – холодно проказав Хаямі, – накажи, щоб мене зв'язали й кинули до темниці.

– Ось це зробити справді можливо! – жваво відгукнувся Іеасу і заляскав у долоні.

Умить з тріском відкотилася фусума, пересувна перегородка в покоях, і до покою вдерлися кремезні вояки, чекаючи наказу.

– Зв'яжіть його, – тицьнув пальцем воевода, – і киньте до темниці. Та ще приклепайте ланцюгами до стіни. Нехай прохолоне до ранку, бо занадто запальний!

Вояки грубо напосіли на Хаямі. Він не боронився і не пручався. Його міцно сповили ремінним мотуз'яччям і волоком потягли за собою. Токугава схвально похитував головою. За цей час ніндзя не зронив ані слова і все сприйняв з покорюю.

Фусума нечутко стала на місце.

– Ти мудро вчинив, Іеасу, – мовив красень Хосокава, князь із завжди ретельно намащеним і напахченим чорним волоссям та підголеними в одну пряму риску бровами. Обличчя мав чисто виголене, бо вуса в нього росли тільки з кутів рота незугарними китицями. Він поклав пещені руки, які проте міцно тримали в битвах мечі, на товсту ковдру, що вкривала хібаті* з жаринами, і додав: – Я бачу, ці ніндзя брешуть, як монахи.

---

* Хібаті – жаровня у вигляді круглого або прямокутного ящика з гарячими вуглинами. Досі один із засобів опалення в японському домі.

– Це так, – подав голос й Отомі, погладжуючи руків'я мечів. – Коли я був у них, то нічого такого не примітив. Навіть нікого не побачив. Просто ви-йшов з пуці на свист лисашуйке цей зарозумілий Хаямі – оце й усе!

– Ти слушно згадав про монахів, Хосокаво-кун, – вдоволений хвалою мовив Токугава, – і ти, напевно, маєш рацію, Отомідоно. Згадаймо лишень поради щодо хитрунів-монахів, які записані для нащадків ще в часи сьогунату Асікагі. Ці настанови повчають, що в багатьох випадках безсоромні служителі храмів канючать кошти на прикраси та оздоби, посилаючись на якісь веління неба, котрих ніхто не чув, на якісь видіння уві сні або чуда, котрих ніхто не бачив. Ось які сумнівні докази вони іноді висувають на обґрунтування своїх безпідставних домагань. Однак, що нам робити з цим Хаямі?

– Він брехун, – переконано сказав Хосокава.

– Він злісний порушник звичаїв самураїв, – озвався Отомі.

– Не поспішайте з висновками, – застеріг Токугава. – Адже ви знаєте, з якою метою він прийшов до нас. Краще поп'ємо чаю – від нього світлішають і оновлюються думки.

Усі втрьох з утіхою заповзялися до вишуканої церемонії чаювання, бо в князя слугувала молоденька і вродлива ханґоку, майбутня гейша майбутнього сейї тайсьогуна. На її гарному й ніжному, як пелюстки білих троянд, обличчі добре відпочивало чоловіче око.

Приємно і затишно було в покоях Токугави. Навіть якимось забувалося, що чорний птах війни

досі не згорнув лиховісні крила і не заховав залізнi пазурі.

Фусума та шовкові розсувні ширмисьодзі були оздоблені повчальною вишивкою – картинами потойбічного світу, що вимагали від митця величезної і несхибної уяви та невичерпної фантазії. Були на них майстерно зображені «круговерть життя та смерті». Голчаста гора і Мечгора, що поросла гострякуватим ніж-деревом, кипляча і паруюча отруйною імлюю ріка Сандзю, яку по смерті мусили вплав долати грішники, а по всьому блакитно-небесному тлі фусуми грізно летів пазуристий вискалений дракон із золотою лускою на довгому хвилястому тулубі і люто вибалушеним палаючим оком. Він був загнuzданий до вогненної колісниці, в якій возять до пекла на довічну муку лиходіїв та облудників.

Та враз тихе і церемонне чаювання було нагло порушене – над головами князів синьою блискавкою майнув довгий ніж і тремтливо вп'явся в криваво набубнене око дракона.

Князі наполохано схопилися на ноги, спритно висмикуючи з піхов мечі. Озиралися на всі боки, шукаючи ворога, і раптом вражено застигли з обома оголеними мечами в руках – перед ними зі схрещеними на грудях руками стояв Хаямі. Він виник у палаті, мов привид з-під землі. Його мішкувате вбрання було подерте, на зап'ястях руділа іржа – сліди від кайданів.

А за мить фусума знову з тріском відлетіла вбік, бо до покою дерлася ватага розбурханих, розлютованих вояків. Вони з гнівним галасом напосіли на

ніндзя, звільненого невідомо ким і як, хапаючи його за плечі і ший, шарпаючи за одяг і чуприну, вивертаючи за спину руки. Вони геть заступили його, важко сопучи і хекаючи від натуги.

Та цього разу їм не повелось. У цій метушливій вовтузні не видно було, що там, власне, коїлося, але наслідки виявилися вочевидь жахливі. За якісь лічені секунди, що минулися, як миттєві спалахи блискавок, дужі м'язисті вояки вже совалися із болісним стогоном у корчах, розкидані по всій підлозі, а деякі застигли смирно – непритомні чи мертві. Певно, ніндзя вправно володів діявольськими прийомами дзюдо найвищого магічного ступеня – карате.

Хаямі Ясабуро навіть не глипнув на полегле вояцтво.

Мовив суворо:

– Я оббілував дракона, світлий князю.

Була вечірня година Першої Сторожі*.

Розділ четвертий

ЧОРНЕ САКЕ

Токугава із сухим стуком увігнав у дерев'яні піхви мечі, подаючи цим приклад іншим.

– Гей, слуги! – аби приховати збентеження, владно гаркнув він, хоч волати не було жодної по-

---

* *Восьма година вечора.*

треби: до покоїв набилося і розгублено товклося доволі цікавих. – Приберіть підлогу!

Тепер уже знемічених вояків, мов лантухи, волоком потягли з князівської палати. Коли ж кімната набула охайного, пристойного вигляду, воевода всівся на червону подушіку-дзябутон біля столика для чаювання. Поряд з ним обережно присіли занімілі Отомі та Хосокава.

Знову тупили один в одного очі – опасистий Токугава, обличчя якого пішло виразними брунатними плямами, і стрункий ніндзя, який навіть не захекався.

Та чи багато вчитаєш з чужих очей, завішаних віями?

– Як ти спромігся звільнитися? – хмурно запитав тайро Іеасу.

Замість відповідати Хаямі чи то попрохав, чи то наказав:

– Хай мені тут, у твоїй присутності, скують руки залізними кайданами.

Токугава ляснув у долоні:

– Ковалю з кайданами!

Він уже не питав, що саме збирається вчинити ніндзя. Він уже корився, хоч нашорошено проїнявся пильністю. Адже людина мимоволі і навіть непомітно для себе стає настороженою в темному лісі, на незнайомій стежині, що стелиться під ноги в невідомість.

Коваль, дебелий чолов'яга з чисто виголеним лискучим черепом і оголеними по самісінькі плечі товстими м'язистими руками в жилавому плетиві, з'явився швидко. Мабуть, теж прочув, що тут скоїлося. Його очі блукали по обличчях полохливо і

якось непевно. Уникав дивитися в бік Хаямі, бо не годен був второпати, як це в'язень, якого він власноручно приклепав до стіни темниці, зміг звільнитися. Щойно коваль побував у підземеллі, ланцюги і кайдани були скуті і склепані, як і раніше, не розірвані, не розбиті, зовсім неушкоджені.

Однак в'язень зник, ніби випарувався.

— Скуй мені руки, — наказав йому Хаямі.

Коваль запитливо погляну на Токугаву. Той у відповідь коротко мовив, як одрубав:

— Так!

— За спиною, — додав ніндзя.

Коваль приступив до нього з острахом, хоч справа була звичною. Хаямі не опирався. Руки його було швидко взято в залізні обійми широких та міцних браслетів, поєднаних куцим ланцюжком.

— А тепер іди геть, — сказав Хаямі.

— Так! — наказав князь.

Коваль хутко зібрав реманент палацового ката і охоче подався з очей, подалі від можливого лиха.

Скутий по руках Хаямі стояв перед князями. Стояв, мов бранець, але вільно випростаний. Три пари очей некліпно стежили за ним, чекаючи, що ж ніндзя вдіє. Та він навіть не ворухився, зазмер, мов стій, тільки поміж бровами пролягла глибока зморшка, ніби він щось напружено обмірковував.

Аж раптом Хаямі недбалим порухом кинув на стілець анітрохи не ушкоджені кайданки. Вони дзвінко брязкнули. Руки ніндзя знову були вільні. Це сталося несподівано. У вражених князів, мов за командою, одвисли щелепи, бо воно вже справді скидалося на чаклунство.

– Як?! – тільки й спромігся вичавити із себе Токугава, що оговтався перший.

Хаямі лише всміхнуся. Він розумів їхній подив і цікавість. Отак безпосередньо поводяться діти, коли бачать незбагненний для них фокус спритного, мандрівного витівника.

Та він не випробував князівського терпіння.

– Ось так, – відповів.

Усе з тією ж поблажливою посмішкою почав правою рукою висмикувати на лівій один по одному пальці із суглобів. Потім вивернув зап'ястя. Рука набула моторошного, неприродного виду, аж у глядачів мороз пішов по шкірі. Вона видовжилася і зависла на сухожиллях, як гнучка плетениця. Ніндзя, мов папір, згорнув м'яку, піддатливу долоню рурочкою і просунув у вузький отвір кайданів. По тому виїняв її звідти і такими ж вправними, точними рухами встановив суглоби на місце.

– Бачили? – промовив тихо.

– А що я казав! – збуджено вигукнув Токугава і скоса, з явним осудом, позирнув на князів, ніби лише вони мали щодо спритності ніндзя якісь дурні підозри і геть недоречні сумніви.

Ті німіли вкрай заскочені, з круглими, мов гудзі, блискучими зачарованими очима. Даремно силкувалися надати обличчю пристойного непроникливого виразу.

– Сідай до нас, Хаямокун, сідай ближче, – приязно воркотів Токугава. – А ви посуньтеся – гостеві місце!

Отомі та Хосокава слухняно звільнили місце для дивовижного юнака.

– Добре було б, Хаямокун, – провадив далі воєвода, якому враз усе видавалося легким і досяжним, – якби ти нам приніс накази по війську Кадзусіге.

– Атож, це було б дуже добре! – хрипко пристав до нього Отомі, кахикнув у долоню і ковтнув слину.

– Ні, це не було б для нас корисне, – заперечив ніндзя.

– Чому? – здивувався Токугава. – Адже накази – це задум!

– Знати задуми ворога – значить перемогти ворога, – повчально сказав князь Хосокава. – Так учив нас мудрий і непереможний Тайотомі Хідейосі.

– Атож, він саме так учив! – запевнив князь Отомі.

– Якщо ці накази зникнуть, – сказав ніндзя, – вони втратять свою цінність.

– Я не розумію тебе, – мовив Токугава.

Хаямі терпляче пояснив:

– Якщо зникнуть накази, ворог зрозуміє, що його задуми нам відомі, і зробить інакше. А ми тоді, спираючись на відоме нам, можемо потрапити до хитрої пастки, про яку нічого не знатимемо. Ні, краще підкинути Кадзусіге якогось оманливого листа, скажімо, буцім притиснутий до берега Токугава збирається тікати з військом у ліси Сікоку.

– А що, це непогана думка! – сказав воєвода. – Кадзусіге заспокоїться, мовляв, нас уже нема на Хонсю, а ми тим часом...

Князі замислено презирнулися.

– Однак якщо трапиться слухна нагода, – завершив Хаямі, – я принесу ці накази.

– Навіщо? – запитав Токугава. – Вони ж не матимуть жодної ціни. Не бачу в цьому сенсу...

– Матимуть, – лукаво примружився ніндзя, – бо самі накази залишаться в руках ворогів. Ось дивіться.

Звісно, він міг би цього й не робити, бо зараз показ нічого не важив, а був ще однією розвагою. Однак йому кортіло погратися з князями, котрі не вельми тямали в таємній війні. Тільки вони, самураї-роніни, що заховалися в пущі Йоккаїті, уклали її правила в складну, але чітку в засобах науку ніндзюцу. Настане час, коли війни вестимуть вони, ніндзя, нечутні війни невидимок, коли не бряжчать мечі, а людей огортає мирний спокій...

Він видобув з-під свого просторого одягу шкіряну торбинку, а з неї вийняв скляночку з якоюсь прозорою рідиною, ватяний тампон і чистий аркушик паперу.

– Ось дивіться, – повторив Хаямі і присунув до себе розгорнуту книгу «Тайхейні», що досі лежала на столику.

Змастив одіну сторінку рідиною із скляночки і акуратно вклав поміж сторінками білий аркушик. Закрив книгу і стиснув у долонях. Потім розгорнув її, вийняв папір. На ньому, хоч і блідо, але досить виразно відбилися стовпчики ієрогліфів. Хаямі звівся на ноги, підійшов до бронзового дзеркала і, тримаючи перед себе аркушик, неквапом, рівним голосом, прочитав дзеркальний відбиток:

«Принц запитав: «А як належить заподіювати собі смерть?» Йосіакі, стримуючи сльози, проказав: «Ось так...» І не доказавши, вихопив меч, повернув його вістря до себе, встромив у лівий бік і просік

собі кілька ребер в напрямку до правого боку. Потім вийняв меч, поклав його перед принцем, впав долиць і сконав. Принц одразу схопив меч і поглянув на нього. Оскільки на держак сотилася кров, принц огорнув його рукавом свого одягу, оголив своє подібне білому снігу тіло і, встромивши собі меч коло серця, поліг у головах, де лежав Йосіакі. Усі, хто був з принцем: Тонотайфу Юкіфуса, Сатомі, Онноске Такійосі, Такеда Йоїті, Кеїно Ясабуро дайю Удзіхару, Ота Соцуно хоген та інші – всі вигукнули: «Ми також підемо слідом за принцем!» Одностайно виголосили молитву Буддам, і всі водночас здійснили харакірі. Бачачи це, воїни числом понад три сотні, що чекали на подвір'ї, почали прошивати один одного мечами і купою заклакли на землі...»

– Ось яким чином накази залишаються у ворогів, – сказав Хаямі, а подумки зазначив: «Таки кепські справи у Токугави, коли він вивчає ритуал сеппуку!»*

– Хай зробить собі харакірі негідник Кадзусіге! – вигукнув воєвода, котрий наче здогадався про невтішний для нього висновок ніндзя.

– У цьому невеличкому уривку, – мовив Хаямі, дивлячись на Токугаву стемнілими очима, – згадано й мого славного предка Кеїно Ясабуро дайю Удзіхару.

Токугава мовчки нахилився і крекчучи підняв з підлоги мечі в прямих чорних піхвах.

– Прийми свою зброю, вакагімі-сама* Хаямі Ясабуро, – він велично простягнув мечі. – Ти не по-

* Сеппуку – друга назва харакірі.

** Дослівно «молодий пан». Старовинне, вельми поштиве звертання.

милився, коли передрік, що я власноруч поверну їх тобі. Віднині ти – мій хатамото*.

Хаямі з поштивим поклоном узяв мечі і застромив за пояс.

– Дякую і приймаю твою ласку, – сказав ніндзя, колишній ронін, а відтепер шановна людина, бо сам прийдешній сьогун при свідках повернув йому родове прізвище і зброю самурая. – Я слугуватиму тобі до останнього подиху, однак назавжди лишуся братом у нашому братстві, бо посвята в ніндзюцу – довічна і спадкоємна.

– Коли це так, – виголосив Токугава, – то я, певно, не помилюся, якщо візьму на державну службу все ваше лісове товариство і поверну знедоленим ронінам-ніндзя їхні родові прізвища.

– Гарна думка, – підтримав воеводу князь Хосокава. – На це шляхетне діло цілком стане земель наших суперників.

– Авжеж, стане, – Токугава грізно похитав головою.

Аж тут озвався даймьо Отомі:

– А чи безпечно тобі, Хаямокун, тепер повертатися до ніндзя? Ти не помилився, коли сказав, що тайро Ієасу поверне тобі мечі. Отож, гадаю, що ти також казав правду, коли розповідав нам, як у вас карають за розголошення секретів людям без посвяти. Ось твої слова: «Показати – значить втаємничити в секрет». Ти нам дещо показав, а за твоїми ж словами, ви не висповідусте милосердя Авалокітешвари, вербової богині** Каннон-сама.

---

* *Хатамото – васал безпосередньо сьогуну.*

** *«Вербова богиня» – одне із графічних зображень Каннон-сама, яке вважалося найбільш милосердним її втіленням. Каннон схиляється до знедолених і нещасних, як верба схиляє свої віти. Звідси назва богині і зображення її з вербовою гілочкою в руках.*

– Дякую за твою щиру турботу, славний і чесний Отомідоно, – чемно відповів Хаямі Ясабуру. – Але якщо я відкрив секрет, спробуй заподіяти собі те, що заподіяв я. Ось тобі кайданки! Або зніми відбиток хоч з одного ієрогліфа. Ось тобі сповнена мудрості книга «Тайхейкі...».

– Хі-хі, – звеселився князь Хосокава. – Легше було б разом з катом станцювати міно-одорі*, хоч цього танку ніхто наперед не навчається.

Отомі зрозумів свою помилку і теж засміявся.

– Панове, – врочисто запропонував Токугава, – гадаю, ми порозумілися, тож скріпимо нашу угоду келишком sake.

– Атож, келишком, – схвально підтакнув князь Хосокава, – бо пити багато на ніч – шкідливо. А келишок не завадить.

З обличчя Отомі було видно, що він не поділяє міркувань надто дбайливого за власним здоров'ям Хосокави. Проте він не заперечував.

Токугава покликав до покоїв молоденьку хангьоку і наказав:

– Люба Сусерін-сама, принеси-но чотири келишки рисової горілки. Принеси найкращу горілку – sake «Мацамуне»-

Чарівна Сусерін хутко виконала наказ, а коли пани взяли зі срібної таці по фарфоровій чашечці, нечутно, мов тіль, дрібними кроками позадкувала на вихід, схиливши голову мало не до таці.

Князі було вже піднесли напій до губів, як раптом Хаямі поставив келишок на столик і знову

---

* Дослівно: «танок солом'яного плаща». Таку грайливу назву дістала у феодальній Японії офіційна стата.

заходився порпатися в своїй чаклунській шкіряній торбинці.

Князі зацікавлено спостерігали за ним, сподіваючись на ще одне якесь диво дивне.

Хаямі вийняв пакуночок із сіруватим порохом і взяв з нього маленьку пучку. Тоді вкинув її до чашечки. Проте нічого неймовірного не сталося. Порох поволі розчинявся темною плямою. Саке поволі чорнішало. Ця суміш була всім відома – порох з розмелених зернин чорного кунжута і кори куща клеро надає напоєві лиховісного нічного кольору.

Однак їхні світлості даймьо враз посуворішали: чорне саке п'ють лише на особливих урочистостях – його п'є тільки сам один смертник-камікадзе, котрий цим ритуальним напоєм відмовляється од власного життя в ім'я, можливо, фатального для нього подвигу. Йому вороття нема: він мусить або звитяжити, або загинути.

Хаямі Ясабуро підніс до рота келишок з чорним саке і твердо промовив:

– Великий Буддо, даруй сейї тайсьогунові перемогу! Даруй, о Буддо, йому сили вигнати з наших земель чужинців – рудоволосих варварів*!

Ще тільки минала година Пса**. Токугаві, зворушеному цим врочистим молінням, котрому в країні Такамагахарі, житлі богів, немає відмови, аж не вірилося, що весь цей насичений перебіг подій забрав так обмаль часу.

---

* З часів Токугави в'їзд європейців до Японії був заборонений.

** Години з «тваринними» назвами обіймали по дві години на добу. Скажімо, година Тигра тривала від 3 до 5 ранку; година Зайця – від 5 до 7; година Дракона – від 7 до 9; година Змії – від 9 до 11; година Мавпи – від 3 до 5 дня, година Пса – від 7 до 9 вечора і так далі.

Розділ п'ятий

ЗЛИЙ ДУХ ТОНГУ

Було п'яте літо років Кейтьо*.

Було третє літо князівських усобиць. У них дедалі відчутнішу участь брали португальські та іспанські конкістадори, що начиталися оповідок Марко Поло про казково багаті «золоті острови».

Вони старанно і вміло роздмухували феодальну ворожнечу, охоче допомагаючи гарматними пострілами то одному, то іншому князеві, намагаючись руками самих японців пошматувати імперію Висхідного Сонця на дрібні клаптикові державки, слабкі, а тому й піддатливі на кабальні угоди, бо конче потребували огненної допомоги рудоволосих на захист від хижих і неситих сусідів. Старий рабовласницький принцип – поділяй і владарюй – вже вкотре у вогні і крові ломився на сторінки історії.

Першими сходили на берег запанцеровані в залізо конкістадори з мечами й мушкетами в руках, а слідом сунули сірі і чорні патерени**. З святим письмом і курусу, хвалою могутності Дзесусу Кірі-

* З початку літописної історії в Японії встановилося хронологічне обчислення по роках правління імператорів. Кожному правлінню надавалася відповідна назва. Роки Кейтьо – 1596–1615, тобто йдеться про 1600 рік.

** Перекручені португальські слова: патерен – патер, курусу – хрест, парайсо – рай, інфурен – пекло.

сіто, сина Бірудзен Марі на вустах, з обіцянками небесних принад парайсо і довічних мук інферуно. Перші жадали нових земель. Другі наvertsали до покори загарбникам. Адже раб божий спочатку стає рабом людини...

Двоє вояків, Урю та Арігато, чатували в проїзді головної брами замку Секігахара, родового гнізда могутнього князя Ісіді Кадзусіге. Князь тримав у Кіото під вартою, мов бранців, навіть імператора та малого Хідейорі, сина тайсьогуна Хідейосі. Кіото близьмо – лише дві години верхової їзди від замку Секігахара.

У чорних берегах линула зіткана з міріад срібних зірок небесна ріка Аmanoгава. Вона яскраво світилася, розсікаючи небосхил навпіл. Місяць не заважав їй гратися тремтливими перлінками, бо другу ніч не сходив.

А на землі, куди не кинь оком, палали в ночі вогні військового табору, що широчезним колом оточували громаддя фортеці. Сюди, на гору, під браму за глибоким ровом з водою, ледь долинали з низини людські голоси, іржання коней і брязкіт зброї.

У цьому вогненному колі Урю та Арігато почували себе в цілковитій безпеці. Вони вважали, що крізь табір неможливо прослизнути жодному хижаківі – ні звірові, ні людині. Вартівники й собі розклали багаття на кам'яній плиті в проїзді брами і повісили над ним казанок, заміряючись зварити міцного підбадьорливого чаю.

Багаття весело потріскувало. Полум'я танцювало під казанком, кидаючи химерні відблиски на темний міст, що завис над чорним, здавалося, без-

донним ровом. Язики полум'я гойдалися, і по всьому мосту стрибали хиткі і мінливі тіні.

Урю був старший за Арігато і тому вважав, що краще розуміється на заварці чаю. Він присунув до себе, щоб були напохваті, мідзусасі і тсяяку*. А щоб Арігато не образився через це самочинство, оповідав йому про витівки богів та нічних духів.

– Тоді богиня Сонця Аматерасу зачинилася в своєму небесному житлі, – неквапом просторікував він, пильно стежачи за казанком, – і весь світ огорнула пітьма...

Одна тінь, густіша за інші, не корилася примхливим спалахам багаття. Вона не сахалася від краю до краю моста, не зникала, щоб раптом вистрибнути знов у нечутному танку, а ледь помітно, вперто скрадалася вперед, до брами, обираючи на шляху найтемніші місця, ніби намагалася розчинитися в нічному мороці.

– А щоб ти знав, Арігато-кун, – правив Урю своєї, – коли Аматерасу зачинається в житлі, серед білого дня настає ніч, а сліпуче сонце затуляє чорний-пречорний диск. Я сам одного разу це бачив і ніколи в житті не забуду – люди і тварини тоді немовби показалися...

– Невже справді бачив? – захоплено запитав Арігато.

– Щоб я втратив очі, коли брешу!

Тінь принишкла за півтора десятка кроків од них.

---

* Мідзусасі – посуд на зразок глека з вузькою шийкою, з якого підливають воду; тсяяку – бамбуковий ківшик, котрим набирають окріп з казанка.

– Усі боги, нажахані, як і люди, почали благати: «Аматерасу, Аматерасу! Вийди, Аматерасу!» Але вона не виходила. «Охірумемуті! Вийди, Охірумемуті!» – волали боги, заклинаючи Аматерасу її другим ім'ям. Але світла богиня не бажала й слухати. Ніякі умовляння на неї не діяли.

Тінь чорним птахом майнула до фортечної стіни і наче прилипла до неї.

– Тоді богиня Амено Удзуме розізлилася і підперла, нерозумна, двері житла Аматерасу дерев'яною дошкою, чим звеселила всіх богів. Бо що таке дерево проти вогню?

Урю розповідав, а тінь ковзнула вздовж фортечних мурів ближче до брами.

– Світла богиня чула веселий рєгіт і здивовано думала:

«Гадала я, що коли зачинюся, то всі злякаються, а країна богів Такамагахара і земля людей потонуть у темряву. Чому ж усі вісім міриад богів так весело сміються?» Дуже цікаво стало їй, і сонцесяйна богиня вийшла...

Ні Урю, який пильнував за казанком, ні Арігато, котрий захоплено слухав, не зауважили, як до багаття впала маленька біла кулька.

Раптом з багаття стовпом шугнуло сліпуче полум'я. Вартівники інстинктивно відсахнулися, затуляючи очі. Урю зачепив ногою і перекинув казанок. Вода зашипіла на жаринах. Темрява стіною заступила звідусіль вояків, повз котрих тихо прослизнула до замку тінь.

– Що це було? – наполохано запитав молодий Арігато.

– Мабуть, плюнув у наше багаття злий дух Тенгу, – похмуро вирік засліплений Урю, намагаючи в кишенях сухий гніт і кресало.

Цілу ніч їм обом ввижалося, буцім навколо них по темних закутках нишпорять і шепечуться нічні духи.

Вартівники мимоволі тулилися до багаття, насторожено вдивляючись у темряву. Лише коли небо поблякло і згасило срібну ріку Аманогаву, а з-за обрію нараз виринула на денну прогулянку Аматерасу, вмита морем і сонцесяйна, вони заспокоїлися. Однак уникали дивитися один на одного, соромлячись нічних страхів.

– Нам дуже пощастило, Арігато-кун, – поважно мовив Урю, гамуючи бентегу.

– Так, – погодився посірілий за ніч хлопець, – злий дух Тенгу тільки плюнув у вогонь, і пішов собі...

– Ет, який там Тенгу! – скривився Урю, як від зубного болю. – Забудь про Тенгу. То, певно, просто була надто смолиста гілка. Та ще я з несподіванки перекинув казанок... Забудь про Тонгу, бо гої Ясіхара подумає, що ми дудлили на чатах sake, і обох покарає. А нам це ні до чого...

– Тоді у чому ж нам пощастило? – здивувався Арігато.

– Ти ще молодий, недосвідчений, от тобі й невтямки, – поблажливо відповів Урю. – Але я тебе навчу. Нам пощастило, бо гої Ясіхара призначив нас вартувати вночі, а не вдень.

– Удень краще, – позіхнув Арігато.

– Дурний ти селяк, вибач мені на слові. Ти їв колись куріпки з імбиром?

Арігато заперечливо похитав головою.

– А ніжну мальгу* з Удзі? Жирних коропів з Омі?

Арігато ковтнув слину і облизав губи.

– Чи куштував ти лосося, фаршированого червоною та чорною ікром, печені з яблуками мацаки, восьминогів і смажених фазанів, вимочених у сливовому соці? – роз'ятрював Урю бідолашного хлопця.

– Не доводилося, – жалібно відповів раптом вкрай зголоднілий Арігато.

– А будуть ще – обов'язково будуть! – колобки з вареного рису, начинені овочами та морською капустою. І ще багато-багато різних смачних наїдків...

– Звідки все це трапить до нас, Урю-кун?

– Від столу князя Есіді Кадзусіге.

– Не смійся з мене, Урю-кун, – заблагав Арігато. – Хіба ж князь кличе простих воїнів до свого столу?

– Я ж казав, що ти нетямущий. Вибач... Ти чув, що сьогодні відбудеться військова нарада?

– Чув...

– Приїдуть наймогутніші князі – Терумото Морі, Кагемацу, Уесуге, Хідзаякі, Хобаякава, Йосіхіро Сімадзу, Яманудзі Тоса і багато інших. Стане праці куховарам!

– А ми тут до чого?

– А до того, що князі всього не зжеруть, – розсудливо пояснив Урю. – Вони їдять мало, бо їм ці наїдки не дивина, а готують про всяк випадок багато. Отож, усе, що лишається, приносять до нас, палацових вартівників, щоб і ми побенкетували. А

---

* Невеличка рибка, що водиться лише в озері Біва.

на чатах нам з тобою сьогодні не стояти – день вільний. Нарешті збагнув?

Урю лукаво підморгнув напарникові.

– Справді пощастило! – запалився радістю Арігато.

– Отож, – лагідно зазначив Урю.

На міст у супроводі трьох вояків в'їхав товстий, аж круглий кіннотник. Одягнений був дорого – в м'який капелюх ебосі, малинове хворі із срібними гербами, шовкові брунатні штани хакама, що закривали не лише ноги вершника, а й всеньке сідло. Видно, він не любляв верхової їзди, бо обличчя мав змучене і спітніле. Очі сумно позирали, мов у зацькованого пса.

Урю пропустив кіннотників, не питаючи, хто вони.

– Як звуть цього князя? – чомусь пошепки поцікавився молодий вартівник.

– Хі-хі, то не князь! – засміявся Урю. – То імператорський знавець чайної церемонії Косін Кодзі з Кіото. От хто! Таки буде добрячий бенкет...

– Мені здалося, Урю-кун, що він чимось наполоханий.

– Ще б пак! Чи знаєш ти, що його батько Рікю Кодзі також був знавцем чаювання?

– Звідки мені знати?

– Авжеж. То слухай: одного разу його батько не догодив самому сьогуніві Тойотомі Хідейосі... Що тоді сталося – страх!

– А що сталося?

– Що сталося? Сьогун розлютився і наказав, щоб Рікю заподіяв собі харакірі... От, що сталося! Князі, щоб ти затямив, дуже перебірливі люди. Тому я й кажу: гарний буде бенкет. А про злого духа Тонгу забудь. То була гілка...

Розділ шостий

ПАВУК НА СТІНІ

Хаямі припишк у ніші, де висіло вимальоване на шовку зображення Бато-Кандзен, друге втілення Канно-сама. Богиня милосердя завжди могла перетворитися на богиню гніву, і тоді Бато-Кандзен малювали не з вербовою лозиною, а з голим черепом у руці. Справедливий гнів є другим втіленням милосердя, про що й сказано в символах «Канноньо», двадцять п'ятому розділі восьмого зшитку святого письма-сутри «Садкармапун-даріка».

Ніндзя прислухався до безтурботної розмови вартівників. Вони за кілька кроків від нього стовбичили перед щільно зачиненими дверима. Там відбувалася нарада найсвітліших куге – верхівки феодалної знаті, що виборювала найвищу в імперії владу в борні з Токугавою. Двійко вартівників були останньою перепоною на шляху Хаямі до задумів об'єднаних даймьо. Йому ще пощастило – кам'яні плити коридора були вкриті широкими сугадатамі, цупкими і товстими циновками з осоки, що гасили звуки кроків.

Аби згаяти час, вартівники тихо просторікували.

Хаямі прислухався і чекав слушної нагоди, щоб усунути їх з поста. У чорній масці, що лишала тільки вузьку щілину для очей, в своєму мішкува-

тому вбранні, яке скрадало чіткі форми тіла, він скидався на тінь, що запала в глибокій ніші.

Під полою Хаямі тримав наготові молодого, жилявого і прудкого лиса, міцно стискуючи звірові щелепи, щоб тварина завчасу не заскавучала і не викрила його й так ненадійну схованку.

Але чи забобонні ці вартівники? Чи поженуться за лисом? Мають побігти, бо лис – це хитрий перевертень, і поява його в замку, оточеному вогненным колом війська, серед ночі, перед дверима потаємної наради мала змусити будь-кого. Ніндзюцу враховує психічні порухи людської душі...

– Я навчу тебе, – хвальковито проказував один з вояків, – ударові «політ ластівки». Це пречудовий, але страшенно складний удар. А знаєш, хто мене вчив? Сам Міямото Мусасі, який придумав безліч нових прийомів двоюбою з обома мечами. Або візьmemo «схиляння журавля». Коротким мечем ти цілиш в очі і відволікаєш увагу, а довгим б'єш ось так – навскоси, від плеча до степна. Але особисто Міямото над усе полюбляє чистий удар навпіл – від маківки до копчика, на дві рівні половинки посеред носа і пупа. Високої майстерності людина!

Певно, під дверима чатували умамаваріаку, охоронці тіла князя, тому й володіли мистецьки мечами і весь час своє вміння вдосконалювали.

Голос подав другий:

– Я теж знаю ці удари. Однак замало, коли знає голова, а рука не звикла. Якось досі не мав живого матеріалу для тренувань. Рубати ж мертвяків мені бридко.

– Це точно! Мертвяк – він мов колода. А живий матеріал ухильний і верткий, так і намагається ви-

слизнути з-під меча. Тільки на ньому і можна навчитися красиво й спритно виконувати удар.

– Отож-бо й воно! А де живину взяти?

– Не журися, зійдемося з Токугавою – матимеш доволі матеріалу для тренувань.

– Але кажуть, що бранців продадуть у рабство до земель південних варварів...

– Хе, дурниці! Матеріалу стане: рудоволосі ніколи не купують хворих, поранених або скалічених. А коли випадає путня битва, то зіпсованих по ній – більшість. Та для нашого діла це не важить, головне тут, щоб живина ще дихала. То як, згода?

– Згода! А я за це навчу тебе ловити живцем лисиць.

Хаямі нашорошив вуха. Здається, надійшла слухна мить. Якщо ж вони не поженуться за звірятком, що ж, тоді доведеться...

– Для цього обов'язково треба мати швидкого і невтомного коня, щоб не давати лисові ані хвилини перепочити. Адже відомо, жоден перевертень не годен поміняти личину на бігу, як і в неволі...

Цієї миті в коридорі з'явився рудий звір з пухнастим хвостом і коротко дзявкнув на вояків. У тих від несподіванки аж очі полізли рогом.

– Хапай його! – прохрипів один з них. – Це шпигун-перевертень!

Лис стрілою дременув углиб коридору. Вояки вихопили мечі і чимдуж помчали навздогін.

Одним нечутним стрибком Хаямі подолав відстань від ніші до дверей і припав до них вухом. Але нічого не почув. Ніндзя обережно натиснув долонями на стулки. Двері не рипіли. Проте крізь утворену щілину долинав лише нерозбірливий гомін.

Тоді розвідник Токугави видобув бамбукову рурку, в яку були вставлені менші, і почав їх витягати одну по одній. Він поспішав. Невідомо, скільки часу приділила йому доля. Невідомо, чи довго вартівники ганятимуться за лисом.

Рурка видовжилася в довгу і гнучку трубку, яку Хаямі просунув над самою підлогою до покоїв, де точилася розмова. Він потягнув за шовкову нитку, і на тому кінці бамбукового вудлища віялом розійшовся, мов прозора тремтлива квітка, чутливий розтруб. Вільний кінець рурки Хаямі приклав до вуха.

Тепер він чув кожне слово і розпізнавав голоси. Недарма цілий день пролежав у водостічному жолобі під дахом замку, придивляючись і прислухаючись до мови новоприбулих куге.

Глухуватий і ніби втомлений голос належав господареві Секіга-хари, князеві Есіді Кадзусіге. Хрипкуватий – володареві Кюсю Йосіхіро Сімадзу. Хрипкуватий, бо князь навчився у південних варварів ковтати отруйний тютюновий дим. Насмішкуватий та уїдливиий – це промовляє даймьо Терумото Морі. Сухий і затятий – Кагемацу Уесуге. Буркотливиий – у Яманудзі Тоса з острова Сікоку...

Ось що почув ніндзя Токугави:

Кадзусіге. Ми воюємо так, ніби витесуємо нового Дайбуцу*.

---

* Дослівно: «великий Будда». Таку назву дістала бронзова вилівка Будди (16 метрів заввишки) в найдавнішому храмі Хорюдзі поблизу стародавньої столиці Японії міста Нара. Виготовлення Будди було дуже тривалим процесом, оскільки після кожного удару різцем скульптор мусив стати на коліна і тричі вклонитися.

Морі. Кожен із нас витесеує власного Будду і самому собі невтомно б'є поклони...

Кадзусіге. Ми втрачаємо дорогоцінний час, що не повернути. Адже якби ми діяли хутко і злагоджено, ми б ще влітку здолали б Токугаву, і він давно станцював би з катом міно-одорі. Його тридцять тисяч вояків – жменька піску проти Фудзіями нашої сили. Але де вона, ота сила? Чому ти, Йосіхіро-доно, досі не переправив своє військо з Кюсю на Хонсю?

Сімадзу. Мої солдати не навчилися ходити по воді, як ходив бог південних варварів Дзесусу Кірісіто, а пірати-вако не мають великих кораблів.

Уесуге. А я чув, що вако досі не мають іншого – золота, яке ти їм обіцяв. Немає платні – немає кораблів.

Сімадзу. Тепер вони не одержать нічого. Мое військо перевезуть рудоволосі.

Кадзусіге. Коли?

Сімадзу. Скоро. Тільки-но повернуся...

Морі. Ти б не крутив, Йосіхіро. Казав би нам одверто: «Друзі, мої любі спільники, оце я залагодив пречудовий гендель – відмовився від послуг піратів і склав угоду з рудоволосими. Самі розумієте, рудоволосі обійдуться мені дешевше, аніж здирники вако. Адже наша перемога – на вигоду їхнім купцям і патеренам?» Чи не так?

Сімадзу. Чого ти причепився до мене? Мені ж ніхто не платить, а я викладаю гроші з власних достатків. Ти краще скажи, надто розумний Терумото, де твоє військо? Хіба не ледарює досі під Осакою?

Морі. Авжеж, воно чекає твоїх вояків під Осакою, бо ми з тобою саме там домовились з'єдна-

тися. Та поки чекаємо, вже могли б вичерпати шоломами протоку, щоб ти й справді подолав її, як по сухому.

Кадзусіге. Облиште сварку. Час іде. Я прошу вас пам'ятати, що вже настала осінь і зима на носі. Ми мусимо квапитися. Треба зараз покінчити з Токугавою, щоб до весни він знову не зміцнівся.

Тоса. Зміцнівся... До весни від нього повтікають і ті, хто ще тримає його руку. Кому хочеться задурно сунути під караючий меч голову?

Кадзусіге. Можливо, ти маєш рацію, Яманудзікун. Але ми не віщуні, ми воїни. А тому повинні діяти, не зволікаючи, поки перевага на нашому боці. А зараз під Секігахарою стоїть лише моє військо і дружина славного князя Хідеакі Хобаякави. Я хочу знати, де твої воїни, удайдзін* Уесуге? Твої володіння межують з моїми, але жоден твій солдат ще не переступив цієї межі.

Уесуге. Але й ти ще не зголосився на мою вимогу, шановний кампаку**.

Тоса. Яку вимогу? Я про це нічого не чув.

Кадзусіге. Даймь Уесуге зажадав, любий Яманудзікун, щоб йому наперед приділили з володінь Токугави прибережну провінцію Нагоя.

Тоса. Чому це йому? Так справи не вирішуються...

Уесуге. А ти що, сам ласий на цей шмат? Мало тобі острова Сікоку? Так, я хочу Нагою, бо до мене, в ліси півночі, рудоволосі не добираються. Їхні чорні кораблі ще не ходять суходолом. І я хочу мати портове місто, щоб торгувати з південними варварами без посередників. Хіба не варта Нагої кров

* Удайдзін – одне з високих придворних звань.

** Кампаку – найвище урядове звання, канцлер.

моїх хоробрих самураїв, котрі ніколи не схиляються перед ворогом?

Морі. Гарний у тебе задум, Кагемацу-сама. І шляхетну кров ти цінуєш дорого. Але чи відомо тобі, що рудоволосі нехтують князями, котрі не повісили на шию курусу в ім'я їхнього дивного бога Дзесусу Кірісіто? Наш суперник Токугава міг би тобі про це багато чого розповісти. Невже ти хочеш успадкувати долю Токугави?

Уесуге. Я не з лякливих, Терумото-кун! Якщо виникне така потреба, я також знайду шлях до храму рудоволосих Намбан-дзі. І до їхніх аркебузів та мушкетів...

Кадзусіге. Сором слухати! Ми ще не перемогли, а вже сваримося за розподіл. Добре, що про наші чвари не відає Токугава. Якби він дізнався, що ми досі роз'єднані...

Хаямі почув за спиною шерех і весь напружився. Тепер циновки сугадатами скрадали чийсь чужі кроки. Ніндзя миттю висмикнув бамбукову трубку, одразу складаючи її в маленьку рурку. Почуття відстані не зраджувало йому – кроки наближались поволі, даючи йому трохи часу. Коли він ховав рурку, то вже чув чийсь тамоване дихання.

– Ну, мудрий лисе, цього разу ти перемудрував самого себе! – люто просичав хтось за спиною.

Хаямі одразу впізнав цей голос, він належав вартівникові, який потерпав через нестачу «живого матеріалу».

Хаямі рвучко обернувся.

На нього блискавкою опускався довгий самурайський меч.

Ніндзя не з'ясовував, який саме удар обрав здоровезний охоронець князівського тіла – чи «політ ластівки», чи «схиляння журавля», чи улюблений удар Міямото навпіл. Він спритно підставив руку під гострий меч, затуляючи голову. Мав під рукавом залізну пластинку з двома виступами, що утворювали вузьку щіль. Самурайський меч розсік рукав і ковзнув до цієї щілини. Хаямі різко вивернув руку. Меч з брязкотом відлетів до стіни. Самурай отетерів від подиву.

Тепер уже неможливо було критися. Хаямі вмить скарав жорстокого мисливця за «живим матеріалом». Він мав на руці браслет з довгими і гострими шипами, котрими й дряпонував обличчя ворога, мов пазурями тигра.

– О-о-о! – від дикого болю заволав заюшений самурай.

Його пошматоване обличчя скидалося на страхотливу маску Саругахіно мікого, божества, що відзначалося потворністю.

– О-о-о! – волав самурай, охопивши обличчя руками.

Крізь пальці рясно сотилася кров. А на цей тваринний зойк вже бігли з оголеними мечами вояки.

У кілька стрибків подолав Хаямі коридор, вкритий сугадатамі. На кам'яних плитах він мчав, мов на крилах тайфуна, бо мав на підборах взуття маленькі бамбукові коліщатка. Один поворот в бічний перехід, другий, третій...

Погоня лишилася позаду. Голоси віддалялися.

Нараз попереду теж почувся голос і брязкіт зброї. Ніндзя опинився в пастці, між двох вогнів, між голих стін без дверей.

Хаямі озирнувся на всі боки, шукаючи рятунку. Тут було темно, однак він щось помітив. Він розігнався, стрибнув угору і злетів, мов птах...

Шипи знову стали у пригоді – вони вп'ялися в товстенну поперечну колоду під стелею.

Хаямі протиснувся у вузький отвір між колодою та стелею. Підібгав під себе одяг і завмер.

Унизу збилися дві зустрічні ватаги і збуджено загаласували.

Густо курилися смолоскипи, по стінах хиталися тіні.

Лунали розгублені голоси:

– Де він?

– Куди він зник?

– Кого ми, власне, ловимо?

Ніхто навіть не поглянув угору. Коли людина стоїть на ногах, вона чомусь шукає під ногами...

– Це був лис-перевертень, – сказав один з вояків, і Хаямі впізнав у ньому «учня» Міямото Мусасі. – Я бачив цього лиса на власні очі, та перевертень мов розтанув у повітрі. Але ходімте і побачите, як він дряпонує хороброго Катаоку Тодзаемона...

...Урю та Арігато й на другу ніч випало чатувати під брамою. Вони розімліли після вечері з князівського столу. Обох хилило на сон.

– Нічого, це минеться, – сказав Урю. – Зараз міцного чаю наваримо й збадьоримося.

Він поклав до казанка глек-мідзусасі і пішов по воду. Арігато підкинув у вогонь бадилля, помацав держак для казанка – чи міцно тримається, позитхнув, аж на мить звело щелепи, і відійшов від багаття, бо тепло було явно у змові зі сном.

Ніч світилася небесними ліхтариками зірок, серед яких навскоси велично линула срібна Ама-ногава. Легко було роздивитися всі її рукави та протоки, що ясно промовляло: до прогулянки сон-цедайної Ама-терасу ще далеченько. Спить Ама-терасу і бачить гарні сновидіння. Арігато вдивляв-ся в темряву дрімотними очима, та раптом забув про сон.

– Урю! Урю! – схвильовано заволав він. – Швидше до мене, Урю! Швидше!

Урю біг до нього з мечами, кинувши казанок та мідзусасі.

– Що трапилося? Чого кричиш? – запитав, коли переконався, що жодна небезпека брамі не загрожує. Арігато дивився на нього круглими очима:

– Я бачив величезного чорного павука на чорній волосині!

– Де ти бачив того павука?

– Там, на стіні, – Арігато простягнув руку. – Він сповзав по стіні до рову...

Урю напружив зір, промацуючи пильними очима темінь. Там, куди вказував Арігато, на тлі зоряного неба виразно виднівся рівний і чіткий зріз фортечного муру. І більше нічого.

Урю поблажливо посміхнувся.

– Тобі приверзлося, Арігато-кун, – він лагідно поторсав його за плече. – А я ж попереджав тебе: не пий забагато sake, хоч би й князівського. Князеві спати – нам чатувати. Випити – теж вміти треба. От візьмемо для прикладу мене. Я ж пив навіть китайську горілку лаодзю, а ніяких павуків не бачу! Ходімо краще варити чай...

Була ще тільки година Третьої Сторожі.

Розділ сьомий

ПЛІД ПЛАКУЧОЇ САКУРИ*

Одного жовтневого дня п'ятого року Кейтьо гармати Токугави замкнули вихід з долини Секігахари. З навколишніх, порослих лісом гір раптом зішли його самураї, нищачи охоплених панікою ворогів з танегасіма**. Есіда Кадзусіге зазнав фатальної поразки. Лише окремі невеличкі загони пробилися з оточення. Наступного дня переможці вступили в Кіото, розрізавши острів Хонсю навпіл, роз'єднуючи північних та південних феодалів.

Купка вершників мчала на південь, в провінцію Еттю, у володіння роду Хосокава. Сам князь наклав головою в битві під Секігахарою. Токугава на власні очі бачив, що це не був чийсь злий підступ: князь загинув, як самурай. Він у бойовому запалі вдерся у самісіньке пекло, нещадно рубаючи з коня обома мечами. Однак у колотнечі відірвався від своїх і поліг посічений. Славний був князь, недалекий на розум, але стійкий і хоробрий в бою. Обірвалася ще одна волосина на голові Будди...

---

* Сакура – вишня, що відзначається рясним цвітінням, але не дає плодів. Квітка сакури, як і хризантема, є символом Японії.

** Вперше європейці висадилися на острові Танегасіма, через що вогнепальна зброя, котрої до того в Японії не було, дістала загальну назву «танегасіма».

Хаямі пригадав, як по битві Токугава покликав його до свого намету і похмуро запитав:

– Хосокава пішов до країни золотого лотоса. Чому ти не просиш Сюрін? Я обіцяв...

– Сюрін – не річ, яку можна в тебе просити, світлий сьогуне, – поштиво відповів ніндзя.

– Але шуйке казав...

– Шуйке давно забув, що таке кохання. Життя для нього – шахова дошка. Люди – фігурки на ній. А хто відає, що тамує серце жінки? Я навіть не певен, чи пам'ятає вона мене. Проте знаю, що в неї є син, спадкоємець князя Хосокава, тепер – єдина втіха і надія в її житті.

– Час лікує рани.

– Лише на це я й сподіваюся...

– Ти добрий чоловік, Хаямо-кун, – тихо сказав тайро Ієасу. – Я гадав, ти зроблений з каменю. Отже, ти не просиш...

– Прошу, сьогуне. Я прошу, щоб ти саме мене послав до Сюрін із сумною звісткою. Я знайду потрібні слова...

Галопом летіли вершники на південь, підганяючи нагаями прудких коней.

Це сталося за тиждень по битві під Секігахарою, в полудень, в садибі князя Хосокави під Осакою.

Зупинилися змилені коні. З них зіскочили втомлені, запорошені пилом вершники, розминаючи за-терплі ноги.

У садибі було тихо, ніби мешканці покинули її. Ніде не видно було ані душі. Двері замкнені. Вікна завішені циновками. Будівля стояла, мов у жалобі. Смутком повіяло від неї.

Хаямі Ясабуро в супроводі кількох чоловік пішов до будівлі. Смикнув за клямку, та двері не відчиня-

лися. Він кілька разів потягнув за шнур дзвоника. Ані звука. Він грюкнув кулаком. Нараз двері розчахнулися і мало не збили його з ніг. Але він встиг відсахнутися.

На порозі виник дворовий самурай з оголеними мечами в руках.

– Назад! – гнівно гарикнув він. – Геть звідси!

Його наміри не викликали жодних сумнівів. Боронитиме вхід на смерть, незважаючи на кількість ворогів! Супутники Хаямі теж висмикнули мечі.

– Облиште, – наказав їм Хаямі і звернувся до воювничого самурая в дверях: – Захочай мечі, чоловіче, і скажи, чи пані вдома?

Самурай був дрібний на зріст, проте рішучий і спритний. Замість відповідати він із лютим сичанням кинувся на Хаямі.

– Смерть тобі! – заволав, вимахуючи мечами.

Ясабуро ухилився і ледь встиг вихопити зброю, захищаючись від зливи шалених ударів.

Та за мить мечі самурая відлетіли вбік, а сам він поточився на землю, збитий вправним ударом ноги в живіт. Дужі руки прибулих підхопили його і затиснули, мов у лецатах. Він ковтав широко роздертим ротом повітря, проте відчайдушно пручався і затих, лише коли переконався, що його спроби звільнитися марні.

– Заспокійся, чоловіче, – сказав Хаямі. – Ніколи не квапся отак вітати людей.

Він поважно помовчав і запитав:

– Хто ти? Звідки тут узявся?

Малий самурай витягнув уперед шию і з безсилою ненавистю гукнув:

– Ріж, убивця!

Хаямі спокійно вклав мечі в піхви і мовив:

– Ще раз питаю: хто ти? Я волю знати імена тих, хто піднімає руку на мене.

– То знай: я – Інатомі Іга, – відказав самурай, – слуга князя Хосокави.

– Чому ж ти, Інатомі, як знавіснілий, кидаєшся на людей?

– Все одно пані Сюрін-хіме* не стане заложницею! – мстиво прорік самурай, зблизнувши переможно очима.

– Дивна твоя мова. Поясни, чиєю заложницею?

– Вашого ж пана...

Хаямі нічого не міг второпати і тому сказав:

– Розповідай до ладу. Ми приїхали здалеку і не знаємо, що у вас тут скоїлося.

– Хіба ви не слуги князя Терумото Морі? – недовірливо запитав Інатомі Іга.

– Ні, ми не слуги Терумото. А якого ж лиха вам завдав князь Морі, що ти чатуєш у дверях з мечами?

– Він хапає заложників з родів, котрі підтримують Іеасу Токугаву. А з ним пішов наш князь.

– Так! – мовив Хаямі. – Зрозуміло, – і наказав своїм: – Звільніть хороброго Інатомі і поверніть йому шляхетні мечі.

Однак самурай досі позирав на нього спідлоба. Певно, ще не йняв віри, підозрюючи якийсь лихий підступ. Мечі встромив у піхви, але тримав їх напохваті.

Із дому, як і раніше, не долинали ані звуку.

– Виходить, ти боронив свою пані, – із щирою приязню сказав Хаямі. – Це похвально! Ти повівся сміливо, як і належить незрадливому і вірному слугі. Відповідай: твоя пані не бажає піддатися в заложниці до князя Морі?

---

* Хіме – приставка до імені жінки знатного походження.

– Пані Сюрін-хіме, – гордо прорік Інатомі Іга, – подібна до принцеси Татібаїа, дружини принца Ямато-такеру.

– Що ти хочеш цим сказати?

Самурай вискалився в зухвалій посмішці:

– Хіба ти не знаєш історію принцеси? Коли принц Ямато вирушив у заморський похід, піднялася буря. Тоді любляча Татібана кинулася зі скелі в хвилі, щоб ціною власного життя змилювати підводного царя, що розбурхав море.

– Ти хочеш сказати, що пані Сюрін...

– Пані Сюрін-хіме ніколи не зв'яже рук князеві!

– Що ви замислили? – вкрай стурбувався Хаямі. Він схопив самурая за хаорі і притягнув до себе, вдивляючись йому в очі:

– Кажи! Хутчіш кажи!

– А що могли замислити? – зловтішно відповів Інатомі. – Смерть, за якою йде помста! Хоч пані Сюрін прийняла віру в Дзесусу Кірісіто, котра забороняє відбирати власне життя, але вона справжня японка. Князь Терумото Морі не матиме заложників з роду Хосокави, і його дістане караючий меч нашого володаря...

– Нерозумно ти кажеш, – вклинцювався один з вояків. – Ми люди сьогуна Іеасу. Токугава переміг ворогів під Секігахарою! От князь Морі і хапає заложників, аби їхнім життям врятувати своє.

Інатомі Іга пополотнів.

– Швидше! – заволав він. – Швидше нагору! Пані Сюрін лишилася з Огасаварою Сьосеем, щоб він зробив їй останню послугу самурая*!

* Слуга відсікав панові голову, щоб той після характері довго не мучився.

Долаючи східці велетенськими стрибками, Хаямі вбіг до будинку. Він чимдуж біг галереєю на жіночу половину, аби врятувати Сюрін від непоправного вчинку. Серце в нього калатало, аж забивало подих. Не від бігу калатало.

Він не хотів цього бачити, але побачив.

На порозі до опочивальні навіки укляк настромлений на власний меч старий самурай. Він і мертвий затуляв двері.

Запізнився Хаямі.

Надто довго він розпитував затятого Інатомі.

А Сюрін вважала, що прийшли по неї вояки князя Морі.

Пізно: старий самурай по «останній послuzі» заподіяв й собі «харакірі услід», щоб так само вірно слугувати своїй пані в небесній країні золотого лотоса...

Пишно квітне навесні сакура. Та восени вона не дає плодів. Авалокітешвара, богиня милосердя Каннон-сама, раптом набирає безжальних рис богині гніву й помсти Бато-Кандзен. Не вербовою гілкою зустріла його, а голим черепом смерті. Хто ж помститься за тебе, Сюрін-хіме? Бо хіба ти своїм вчинком не вторувала шлях до помсти?

Хаямі знеможено притулився до стіни, боючись ступити за поріг, боючись побачити схилене на колінах тіло перед власною головою із спокійно заплющеними очима...

* * *

Більше нічого ми не знаємо про долю Хаямі Ясабуру – першого ніндзя на службі сейї тайсьогуна Іеасу Токугави.

СПРАВУ ВЕДЕ ПРОКУРАТОР

(Повість)

Розділ 1

ЗУХВАЛЕ ПОГРАБУВАННЯ У ХРАМІ

Як не дивно, першою принесла до прокуратури звістку про зухвале пограбування в єрусалимському храмі вкрай несподівана особа. Ця особа поглянула на легіонерів, які стояли на чатах при вході, з такою крижаною величчю, що вони мимоволі виструнчились. Це була Клавдія Прокула, дружина імперського прокуратора Понтія Пілата, юрисдикції якого підлягала вся Іудея.

Потім чатові запевняли, ніби то був чи не єдиний випадок, коли дружина прокуратора з'явилася в службовій резиденції її чоловіка. Не будемо зараз гадати про це. Як би там не було, але коли з офіційним повідомленням про наліт грабіжників (серед

білого дня!) прибув слідчий прокуратури Луцій Галл, то мав честь особисто пересвідчитись – хтось вже встиг прокуратора непогано поінформувати. Більше того, прокуратор Іудеї мав відомості, які міг знати лише безпосередній свідок зухвалого нападу!

Понтію Пілатові було відомо: щоразу, коли він у справах прибував з імперської Преторії в Кесарії до Єрусалима, його дружина Клавдія Прокула нишком навідувалася в місцевий храм. Та прокуратор Іудеї на це не зважав, оскільки ці її потаємні мандрі не мали нічого спільного зі зрадою вітчизняним богам.

Храм спокушав багатьох. Під його важким дахом купчився чималий осередок міняйл, лихварів, ювелірів, різних людців, які гендлювали дрібним, але дуже цінним товаром. Проте свої достатки і прибутки вони старанно приховували від римських митників. Службовцям податкового відомства вхід до храму було зачинено. єрусалимський храм з ласки Помпея Магна, а потім тріумвіра Марка Антонія зберіг свій давній правовий статус і навіть тримав власну варту. І хоч сходи Вежі Антонія, де містився римський гарнізон, вели прямо на подвір'я храму, легіонери ніколи не переступали незримий кордон.

У храмі йшла жвава торгівля з-під поли товаром, набагато дорожчим від золота. Тихо, ледь чутним шелестом губів пропонували рідкісні аромати й парфуми, а також екзотичні спеції для гурманів, що надають їжі гострий, несподіваний, а тому приємний смак. Тут можна було купити (за скажену ціну, звісно) не оподатковані митом амбру, мирро, алое, нард, корицю, перець та багато чого іншого, що прибувало з далеких країн в мініатюрних слоїках, які легко було сховати й у долоні.

Ота екзотика й вабила Клавдію Прокулу: пахощі – надто велика спокуса для будь-якої жінки, а надто – заможної.

Але прокураторові було також відомо, що в храмових закапелках можна придбати й цикуту або мандрагору. І щоразу, коли виникала завжди мерзотна справа про отруєння, перед зором Понтія Пілата спливало похмуре громаддя злочинного ерусалимського храму.

Кодло гадюче!

І це кодло покриває полами своєї сутани першосвященник храму Кайафа. Зрозуміло, не за словесну дяку дивовижному єврейському богові...

Але як це довести, коли не маєш права на розслідування? А балачки – не факт. І чутки – не доказ. А далекий Рим щороку вимагає тверду суму. Доводиться нещадно обдирати бідаків, коли храмові павуки-кровососи жиріють.

– Моя люба, ти і раптом тут? – здивовано звів брови Пілат, коли нараз розчохнулися двері до його службового покою і впурхнула Клавдія Прокула.

Він навіть дещо розгубився.

– Я була у храмі, – коротко мовила вона.

– То й що? – ще більше здивувався прокуратор цьому несподіваному зізнанню.

Однак збагнув: сталося щось надзвичайне, коли вже завжди стримана й опанована мотрона прийшла до нього не як до свого чоловіка, а як до прокуратора Іудеї.

– Сідай, будь ласка, – запросив він. – Правда, лави тут не дуже зручні...

– Нічого – не вдома, – урвала вона.

Тоді він запитав навпростець:

– Що трапилось?

– Якась злодійська зграя вчинила напад і пограбувала храмових міняйл! – одним духом виклала вона.

– Ти сама бачила? – сухо запитав Пілат.

– Я була у храмі! – знову підкреслила Клавдія Прокула з чисто римською гідністю.

– Що ж, розповідай – я слухаю.

Оповідь її була короткою.

Спочатку нічого не віщувало, що готується напад. Людей на галереях, де розташовані крамнички, було доволі, але ніхто не привертав до себе уваги. Усе почалося зі сварки. Якийсь молодик, що прийшов міняти драхми на дінари, засперечався з міняйлом, буцім той дає йому монети з обрізаним обідком. А міняйло тому молодикові з погрозою:

«Ліпше помовч – я знаю тебе!»

«Можливо, – каже молодик. – Але я, хоч і не знаю тебе, можу з певністю сказати: ти – злодій і шахрай!»

«Варта!» – одразу загорлав міняйло.

Ось тут і почалося.

Молодик вмить перекинув на шахрая стіл і вхопив шкіряні торбини з грішми. У кожную руку – по торбині. Це стало наче сигналом. Кілька міцної будови чоловіків, які досі поводили себе сумирно, нараз повитягали кинджали і кинулися до інших міняйл – з найповажніших. На кам'яній підлозі застрибали золоті монети. Люди жадібно кинулися їх підбирати. А вже тупотіла храмова варта. Грабіжники зникли. А в прохід, яким бігла варта, полетіли лави і столи. Зчинилася бійка.

– Усе сталося так швидко, – завершила оповідь

Клавдія Прокула, – що я й незчулася, куди і як зникла моя власна торбинка...

Вона безжурно засміялася.

– Це було дуже цікаво!

– Чи запам'ятала того, хто розпочав бучу?

– Міняйла? Та його всі там знають...

– Я питаю про молодика.

– Звичайно, запам'ятала. Адже він стояв у кількох кроках від мене.

– Який він із себе?

Клавдія Прокула замислилася.

– Малий на зріст, – нарешті почала вона.

– Нижчий чи вищий за тебе?

– Нижчий, буде мені під вухо.

– І це все?

– Чому ж? У нього гарне, лискуче волосся – спадає м'якими хвилями на плечі.

– Якого кольору?

– Темного.

– А точніше?

– Якогось такого брунатного... А очі в нього карі, як в усіх тутешніх. Ніс довгий і гачкуватий...

– ...як у всіх тутешніх! – засміявся Понтій Пілат, прокуратор.

– Ти не хочеш мене слухати? – спокійно запитала Клавдія Прокула.

– Хочу, моя любя! Але чи примітила ти в ньому хоч щось таке, що було б не «як у всіх тутешніх»?

– Що ти маєш на увазі?

– «Шрам, родимка, плямка, якесь каліцтво...

– Зрозуміло. Нічого такого я не помітила – обличчя в нього чисте. Смагляве. Каліцтва теж не заважила. От хіба його руки...

– А що – руки?

– Вони в нього тонкі й тендітні, як у жінки. З довгими пальцями...

– Славно! – сказав прокуратор. – Це вже щось...

Розділ 2

ВЕСЕЛИЙ ГЕРМАН ЧУХАЄ ПОТИЛИЦЮ

Ось чому, коли Луцій Галл прийшов доповідати про події у храмі, прокуратор Понтій Пілат його просто-таки ошелешив.

– То що, Луцію, – весело мовив він, – будемо шукати людину, яка на зріст – мені по плече? Волосся у того чоловіка брунатне, хвилясте. Очі карі. Ніс гачкуватий. Руки тонкі, з довгими пальцями.

– Звідки ви знаєте, патроне?

– Та є в мене один особистий інформатор. Дуже надійний!

– А! – нараз прозрів Луцій Галл. – Ми з'ясували: у храмі була й ваша дружина Клавдія Прокула. Я з нею щойно вітався на вході.

– Ой, любий Луцію, від тебе нічого не приховати! Ти справжня нишпорка... Але хто ж цей низенький, хвилястий, гачкуватий і так далі?

– Нам він добре відомий. Ім'я – Ісус Назарей. Я прихопив його справу. Про всяк випадок...

– Справу? Не чув про таку!

– Ту заведено ще кілька років тому, в часи прокуратора Квірнія.

– З якої причини?

– Були пограбовані мініяйли в храмі.

– Отакої! Це вже цікаво. Дуже цікаво...

– Ось словесний портрет ватажка.

Луцій Галл вийняв з теки і простягнув прокураторові цупкий папір, розрахований на тривале зберігання. Понтій Пілат швидко перебіг його очима:

«Чоловік цей малий на зріст, тому тримається дуже рівно, щоб здаватися вищим. З тією ж метою носить взуття на високих підборах (з дерева, під час ходи стукотить). Обличчя овальне, кароокий. Ніс довгий, тонкий, гачкуватий. Волосся кольору стиглого горіха спадає рівно на вуха, нижче – кучерявиться. Борода ріденька, охайно стрижена. Одягається ошатно. У натовпі – непримітний. Ніколи не сміється, бо має пошкоджені зуби. Характеру пошкоджень зубів не з'ясовано».

– Так! – задоволене мовив Пілат. – А от руки – проминули.

– Нічого – впишемо, – запевнив Луцій Галл.

– То що ж сталося в часи прокуратора Квірінія? Тільки коротко, Луцію, саму суть.

– Власне, оповідати нема про що. Про факт пограбування є тільки загальне повідомлення інформаторів. Будь-які доказові уточнення у справі відсутні. Вони й не існували.

– Чому?

– Бо самі потерпілі факт пограбування рішуче заперечили. Визнали тільки, що, мовляв, мало місце незначне гультайство купки невідомих бешкетників. Річ у тім, що ці «потерпілі» самі страшилися потрапити під слідство та чинність карного кодексу за навмисне й злісне порушення закону про податки.

– А свідки?

– Які свідки? Ті свідки «нічого не бачили і нічого не чули». Довелося справу припинити, оскільки виходило, що й ніякого злочину не було!

– Цікаво, – промимрив Пілат слівце, що наче прилипло до вуст. – Дуже цікаво...

Луцій Галл обережно мовив:

– Гадаю, цього разу буде не ліпше.

– Тобто ти вважаєш, що скарг від потерпілих не надійде?

– Атож! – похмуро відповів слідчий. – І ми припинимо справу за браком доказів і свідчень.

– А якщо ми схопимо Назарея?

– Це теж нічого не дасть.

– Чому, Луцію? Поясни мені.

– Чи можна уявити грабіжника, який би прагнув покарання? Отже, Назарей свою провину заперечуватиме. Він не дурний і знає, що міняйли про пограбування й словом не прохопляться. Чим же ми його притиснемо?

Логічні міркування слідчого почали дратувати Пілата. Не тому, щоб вони лунали непереконливо, ні. А тому, що підкреслювали його власне безсилля, хоч він уособлював в собі на цій землі імперську владу. Страждав престиж імперії, а разом з ним і його староримська пиха.

Докучало, що й Луцій Галл позирає на нього співчутливо, ніби здогадується, які почуття нуртують всевладного прокуратора Іудеї. Та хіба для того він прибув сюди з Риму, щоб відчути принизливу неміч перед якоюсь там жалюгідною зграєю храмових гендлярів? Е, ні, цього не можна собі дозволити, інакше навіть у власних очах не заслужиш нічого іншого, окрім зневаги.

Випадок дав йому ключ до всієї справи з податками. Як тим ключем скористатися, залежить виключно від нього самого. Він не може й надалі лишати безкарними знахабнілих злочинців, які глумливо порушують імперські податкові закони буквально під носом легіонерів з Вежі Антонія. Ні, цього разу він, прокуратор Понтій Пілат, мусить будь-що до них дістатися.

– Будемо діяти! – рішуче ляснув він долонею по мармуровому столу.

Слідчий Луцій Галл споважнів.

– Нам багато не треба, – вів далі прокуратор. – Нам потрібна зачіпка, причіпка, гачок, щоб підловити храмову рибину. Припустимо, Ісус відкараскається від звинувачення в пограбуванні. То й що? Скажу більше: без позову потерпілих ми й не будемо звинувачувати його в цьому. Нема позову – нема злочину!

Луцій Галл схвально хитнув головою.

– Але хіба ми не можемо притягти його до відповідальності за бешкетування в громадському і до того ж «святому» місці? Адже точно зафіксовано і засвідчено, що саме він спричинився до «сутички в храмі» – назвемо цю подію так. Тобі зрозумілий хід моїх думок, Луцію?

– Ще б пак, патроне! Щоб відвести від себе звинувачення, він буде змушений звинувачувати храмових павуків. Мовляв, це вони його спровокували своїм шахраюванням.

– Правильно, Луцію! Клубочок і почне розкручуватись. А ми ниточку потягнем легесенько, ніжно, не смикаючи, щоб була не обірвалася... Клянуся Юпітером, цього разу ми не відступимо!

– А! – одразу пожвавішав Луцій Галл. – Чи не час покликати Веселого Германа?

– Хіба він тут?

– Так, у передпокої. Я прихопив його з собою. Про всяк випадок...

– Ну й хитрун ти, Луцію! Виходить, ти від початку сам сподівався, що ми почнемо розшук?

– Та я вже трохи знаю вашу вперту вдачу, патроне. Окрім того, розшук ніколи не зашкодить – щось та з'ясується.

– Тоді клич Веселого Германа!

Цей рудоволосий гігант з добродушним обличчям походив звідкілясь з прирейнських лісів північного понизов'я. Ще малюком він потрапив у полон до римських легіонерів. Міцної будови хлопчика купив для себе тодішній головнокомандувач восьми рейнських легіонів Юлій Друз Германік. Коли принцепс Тіберій Клавдій Нерон, що прийняв титул Цезаря та Августа, прийшов до влади, він призначив переможного полководця своїм «другим я» на неспокійному Сході.

Ось тут і виявилися вперше таланти Веселого Германа, хоч це й було пов'язано з трагічною подією. Захворів улюбленець війська Германік. Лікарям неважко було встановити: отрута. Молодому полководцеві лишалося жити лічені дні. І тоді п'ятнадцятирічний раб винюхав, хто вчинив злочин. Із мізерних заздрощів славного Германіка підло отруїли тодішній проконсул Сирії Гней Кальпурій Пізон та його дружина Планціна. У нагороду Германік дав хлопцеві вільну і ошчасливив своїм вкороченим ім'ям.

За наказом принцепса Тіберія отруйника Пізона заморили голодом. Планціну спіткало милосердніше покарання – їй дозволили покінчити самогуб-

ством. Спосіб – за власним вибором. Хоч би й за допомогою цикути або мандрагори...

Додатком «Веселий» Германа нагородили його «клієнти»: він з кожним умів балакати без злоби, жваво, мало не з приязню, хоч ніколи не переступав службових преписів.

За віком він ще був дуже молодий – лише два три роки тому розміняв третій десяток. Слідчий Луцій Галл служив у прокуратурі давно, пошукувач Веселий Герман – з недавнього часу. Але вони аж на подив пасували один до одного.

– Ось і я! – мовив Веселий Герман, входячи з широкою усмішкою до покою прокуратора. – Довгенько довелося чекати вашого виклику, Луцію. Чи не марно? – казав ніби до слідчого, а сам позирав хитрим синім оком на прокуратора.

– Справу вирішено позитивно, – повідомив Луцій Галл. – Ось за цими прикметами знайди людину. Ім'я – Ісус Назарей.

Веселий Герман уважно прочитав опис.

– Ну й діла! – він за звичкою, яка водиться у варварів, поліз п'ятірнею чухати свою руду потилицю. – За цими прикметами, Луцію, можна схопити половину населення Єрусалиму. Друга половина – жінки...

– А зуби? – нагадав Луцій Галл.

– Люди – не коні, щоб їм у роти зазирати.

– Маєш сумнів, що впораєшся? – подав нарешті голос і Понтій Пілат.

Веселий Герман вмить розвернувся до нього.

– Та що ви, патроне! Які можуть бути сумніви? Раз є наказ, буде й діло! Накази для того й існують, щоб люди по них творили чудеса.

Понтій Пілат не втримався від посмішки.

– Однак доведеться добряче понишпорити, – заклопотано додав Веселий Герман. – Сьогодні звечора я піду по шинках – там люди про всяке гомонять.

– У нього руки, як у жінки, – сказав Пілат.

Розділ 3

СВІДЧЕННЯ МАРІЇ З МАГДАЛИ

Нічний вилов Веселого Германа виявився для Луція Галла вкрай несподіваним. Чого не чекав, того не чекав, – нікуди правди діти! Проте слідчий давно переконався, що його молодий спритний пошукувач, хоч і йде подекуди незвіданими у дотеперішній практиці шляхами, незмінно й неухильно підпорядковує свої дії чітко окресленій меті. Та коли цього ранку Луцій Галл побачив юне, бездоганне, гнучке, тендітне, буйноволося створіння з очима великими, наче світильники, він дещо отетерів. Всенький вид юнки, яку привів Веселий Герман, свідчив про скромність, цнотливість, неторкану чистоту і наївну незвіданість у любощах, що так зворушують, але водночас й магічно ваблять чоловіків.

«У неї мусить бути чарівний голосочок», – сентиментально помислив він і не помилився.

Але те, що вона промовляла своїм напрочуд мелодійним голосочком істинної сирени, вразило слідчого не менш, аніж її рідкісна, казкова, приголомшлива краса. Форма і зміст цієї вишуканоу амфори насо-

лод здавалися несумісними. А може, навпаки? Хіба когось спокусить потвора?

– Хто ти? – було перше, що він запитав.

– Мене звать Марія, – скромно відповіла і під його пильним, суворим поглядом густо, сором'язливо зашарілася. – А ще кличуть Магдалиною...

– Заспокойся, дівчинко, – статечно мовив Луцій Галл з інтонаціями батьківської поблажливості. – Що ти опинилася тут, мабуть, якесь прикре непорозуміння.

Веселий Герман зареготав.

Слідчий незадоволено спохмурнів.

– Чи не скажеш сама, як ти тут опинилася? – м'яко запитав він.

– Ха! Ваш рудий приятель умовив піти з ним, – звабливим голосом сирени відповіла вона. – Я гадала, він хоче завоювати моє серце, та він полонив мене всю! Та чи відшкодує мені збитки за марно втрачену ніч? Адже я сподівалася розділити з ним ліжку, а не ламати собі кістки на тюремному тапчані...

Луцій Галл спочатку було й не второпав, про що йдеться. А коли збагнув, то побуряковів, наче зварений живцем рак. Чари розтанули! Він уже не бачив чарівного створіння, а лише мішок з кістками, який неухильно руйнуватиме час. Шкода, що вона ще не замислюється над цим. Мине зовсім небагато років, і хто з пияків, з котрими вона переспала, згадає про неї? А Веселий Герман аж квітнув, насолоджуючись природним комізмом цієї сцени, гідної пера безжального дотепника Менандра.

– Дозвольте мені поспитати її, – нарешті запропонував він. – Це прискорить справу.

Луцій Галл тільки мовчки хитнув головою на знак згоди.

– Спочатку – деякі біографічні відомості, – почав неприступний для згубних жіночих чар Веселий Герман. – Життєпис нашої Марії дуже простенький. Чотирнадцяти років її ще дівчам віддали за старого Паппуса, сенатора з оточення тетрарха Ірода Антипи. А вже за рік вона втекла до відомого розпусника Елії Ламія.

– Того самого? – запитав слідчий.

– Так, обранець її серця – той Елій Ламій, якого принцепс Тіберій покарав висланням за розпусту, нечувану навіть у розбещеному Римі. Та от біда: розпусник Ламій спасував перед її невситимістю і сам від неї утік. Про наступного її коханця можна сказати тільки у множині – це була маніпула, що стояла гарнізоном під Магдалою. Коли легіонерів перевели на постій в інше місце, вона перейшла на обслуговування цивільного населення. Оскільки встановити її коханця було неможливо, її почали вважати подружкою всіх чоловіків Магдали. Звідси походить друге її ім'я – Магдалина.

Луцій Галл з неприхованим жалем поглянув на Марію Магдалину – рідкісну квітку природи, що сама себе занастила на гнойовиську, – і похмуро запитав:

– Усе це дуже повчально, та чи має стосунок до нашої справи?

– Має! – запевнив його Веселий Герман. – Чи знаєте ви, за ким вона подалася з Магдали і волочиться по всіх усядах?

– Кажі!

– Ісус Назарей.

– А! – сказав Луцій Галл. – Починай допит.

Веселий Герман повернувся до Марії, дружньо всміхаючись:

- Ти давно в Єрусалимі?
- Мабуть, уже з тиждень...
- А точніше?
- Не рахувала...
- Де перебувала до того?
- У Віфанії, у брата.
- Хто твій брат?
- Бідак, як усі.
- Я питаю, як його звати.
- Лазар.
- Лазар? Чи не про твого брата, бува, по всіх шинках гомонять, ніби він вмер і воскрес?

Жінка завагалася:

- А що йому за це буде?
- За те, що воскрес? Нічого. Мабуть, житиме, як і жив. Але мене цікавить, як це покійник примудрився живісіньким піднятися з труни?

– А до чого тут я? – вперше обурилася чарівна повія. – Хіба я вигадую податки?

– До чого тут податки?

– Аякже! Ще не прохолонуть сліди римських митарів, як уже сунуть по десятину бірючі Кайафи. Бідакові хоч живцем у труну лягай! От Лазар і вліз до труни...

Веселий Герман зареготав:

– Ну й утяв! І що ж, бірючі повірили?

– Та повірили... Але вони описали геть усе майно на покриття десятини і витрат на похорон. Ледве Лазаря живцем у землю не закопали. Довелося бідолаху хутко воскрешати. Ну, ожив Лазар, а всі кажуть: чудо! Та хай... Одним чудом більше, одним менше – не важить... Тим паче, римському цезареві Лазар сплатив податок до останнього сестерція! Віддав тре-

тину від достатку, як і належить по закону! А на виплат церковної десятини цезар наказів не давав...

– Хіба я питав тебе про закони та накази цезаря?

– А про що ж?

– Про смерть та воскресіння твого братика!

– Я й розповіла...

– Не все, голубонько, не все. Хто ж у вас був чудодієм?

– А навіщо вам?

– Тут питаю я! Чи за тюремним тапчаном скучила? Відповідай: хто вигадав усю цю комедію?

– Ну, він...

– Хто це – він?

– Ну, Ісус...

– Ісусів, гадаю, у тебе було чимало. Який же з них?

– Ну, Ісус Назарей...

– Негаразд, Маріє, негаразд.

– Справді він...

– Я кажу про те, що з тебе доводиться тягти кожне слово лещатами, мов цвяхи з труни твого братика. Кажі одразу: чудо в храмі теж вигадка твого Ісуса?

– Яке ще чудо?

– Що сталося вчора: у храмових мініяйл чудодійно зникли торбини з грішми. І дехто з чудотворців цьому дуже активно посприяв.

– Я там не була!

– Мені це відомо. Але в храмі разом з Ісусом вештався покійничок Лазар. Невже цей сумнівний труп і несумнівний спритняк теж подався в чудодії?

– Чого ви зрештою хочете від мене?!

– Відповіді на запитання: де він зараз?

- Хто? Мій брат Лазар?
  - Твій коханець Назарей! Покійники – удавані вони чи ні – нас не цікавлять.
  - Мабуть, десь ховається...
  - А де ховається, ти не знаєш, так?
  - Якби знала, то побігла б до нього з криком: «Тікай якнайшвидше і якнайдалі!»
  - Чого б це раптом?
  - Бо ніхто не знає, що його розшукують римляни. І я теж не знала... А на тюхтіув з храмової варти тут не зважають...
  - Тобто ти хочеш сказати, що він ховається десь поблизу?
  - Я цього не казала!
  - Але такий висновок випливає з твоїх слів.
  - Ти злий і підступний!
  - Облишмо балачки про мене. Скажи-но ліпше...
- Стрімкий, динамічний допит тривав. Луцій Галл з насолодою гурмана смакував, як спритно, на виважених логічних ритмах веде розмову Веселий Герман. Добра школа!

Марія Магдалина й незчулася, як виказала брата Лазаря. Вона навіть не зауважила, що засвідчила його участь в нападі на міняйл. Адже Веселий Герман ловив навмання...

Тепер є суттєва зачіпка!

Цієї миті його осяяла ідея: якщо розумно скористатися цією надто обдарованою Венерою повією, Ісуса Назарея можна буде схопити в найкоротший строк. Можливо, ще сьогодні ввечері. Ідея так захопила Луція Галла, що він забув настанову прокуратора: тягти ниточку з клубочка легенько, ніжно, не смикаючи. І з тієї миті, коли він нитку смикнув, по-

дії ринули стрімголов, ламаючи наміри, задуми й сподівання.

– А! – підняв Луцій Галл великий палець, жест надто відомий на бойвищах гладіаторів.

Веселий Герман урвав мову, випускаючи Марію з тенет оманливих слів.

Мову забрав слідчий.

– Маріє, – запитав він поблажливо, – просвіти мене старого, чим тебе принадив Ісус? Я бачив його – маленький, непримітний чоловічок, сварливий, ніколи й не посміхнеться. То чим він тебе узяв, таку гарну?

– Розумом, – впевнено відповіла вона.

– А не грішми? – лукаво примружився Луцій.

– Грішми беруть інші, кому розуму не треба...

– І багато ти заробила?

– Стане на маєток.

– От мене й дивує, чому ти мовчиш про того скнару, що зазіхає на твої зароблені грошенята?

– Ви про Іуду?

– Авжеж, про нього.

Луцій Галл тріумфував: ця жінка вдруге впіймалася на гачок, закинаний навмання!

Веселий Герман схвально усміхнувся.

Вони обидва вміли цінувати вправність в розмовах під час допитів.

– Не лізе до тебе в залицяльники?

– Це з його пикою?

– А що, не гарна?

– Вузька, наче сокира ката! Подвійної довжини ніс, до якого притулені крихітні, мов у тхора, оченята, і вуха сторчаком – ото й буде Іуда. Усе обличчя – з одного носа сокирою...

– Звідки він родом?

– Із Каріота, тільки не знаю, з якого саме – в Іудеї чи в Моаві. Одак скажіть і ви мені: чому ви все розпитуєте й розпитуєте? Може, хтось у чомусь і зави- нив... Але яка моя провина?

– Жодної, – знизав плечима Луцій Галл.

– Чого ж ви мене тримаєте?

– Хіба? Я вважав, просто ведемо приємну розмову з чарівною жінкою.

– То я вільна?

– Авжеж!

– Ну, тоді я пішла, – ще не зовсім вірячи, Марія Магдалина підвелася.

– До наступної зустрічі!

– Хай її ліпше не буде...

– Германе, дай наказ чатовим, щоб випустили на волю.

– Слухаюсь, патроне!

Луцій Галл дивився вслід, милуючись її виклич- ною, хтиво-хвилястою ходою.

«А! – мовив сам до себе. – Така підніме з труни покійника без усякого втручання чудодія!»

Він був вельми задоволений собою.

Розділ 4

ОДИН ТОВАР ПРОДАНО ДВІЧІ

– Пішла, озираючись на всі боки, – доповів пів- нічний гігант. – Здається, хтось її уже виглядав.

– Запам'ятав спостерігача?

– Ні, бо він до неї не підійшов. Стояв досить далеченько, та ще в затіненому портику.

– Можливо, просто залицяльник...

– Все може бути!

– Так, тепер усяке може трапитись, – погодився Луцій Галл. – Які ж твої міркування, Германе?

– Хочете, щоб я передбачив прийдешне, як це роблять місцеві віщуні?

– Тим паче, що твої завбачення, на відміну від екзальтованих зойків «пророків», завжди дуже вірогідні. Отож, не бійся знеслави і починай.

Герман розумів, що слідчий у цей спосіб хоче перевірити свої власні припущення й передбачення, які в нього вже склалися в певну схему дій і протидій.

– Слухаю і корюся наказові! – бадьоро проголосив він. – Пророкування перше: з того моменту, як Марія Магдалина ступила за арку прокуратури, наше розслідування вже ні для кого не таємниця.

– Слушно.

– Пророкування друге: кіт наполохає мишей.

– Само собою...

– Мишки поводяться різно. А надто скнари, уражені патологічною жадібністю. Чому б, поки не пізно, не продати ватага? Хід думки простий: заводія все одно схоплять римляни, треба хоч якусь користь з цього мати. А щоб Фортуна не проминула з щедротами своїми, слід поспішати, діяти не гаючись.

– Правильно.

– Але я певен: Іуда не піде до нас. Не наважиться...

– Проте він насмілиться шантажувати храмових павуків! – завершив Луцій Галл. – Адже храмова

згряя не від того, щоб знешкодити небезпечного грабіжника. Він принадився їх вительбушувати безкарно! Кумедно виходить...

– Що я маю робити? – запитав Веселий Герман.

– Пильнувати! Увечері не спускай ока з храму. Я певен, довгоносик не зволікатиме: жадібність – надійний батіг. Він нам потрібен живим і неушкодженим! Якщо зможеш, одразу вибий з нього зізнання і не гаючись схопи ватага.

– Зрозуміло, патроне.

– Одної деки легіонерів тобі вистачить?

– Цілком.

Людину, вузьке обличчя якої нагадувало сокиру, бо на ньому домінував могутній ніс. Веселий Герман примітив, коли вже впали густі сутінки.

Герман обрав собі зручну для стеження позицію. Вправно розташував наданих йому вояків, які за його знаком вмить могли замкнути коло без надії на втечу в бічні вулички.

Присутність поблизу храму поодиноких легіонерів ні в кого не могла викликати тривогу: Вежа Антонія, перетворена в казарму для римських вояків, і храм Соломона, власне кажучи, складав одне ціле. Тому присутність тут окремих легіонерів, була такою ж природною, як і святенників. Інша справа, якби вони чатували чільним загоном – це, безумовно, привернуло б увагу і могло наполохати.

Веселий Герман не дав знаку затримати кандидата в запродавці: намір щось зробити і здійснений вчинок трактуються різно. Хай іде. Хай наполохає храмових павуків. Хай зробить своє чорне діло. А тоді... Адже він повертатиметься цією ж дорогою. Іншого шляху тут нема.

Велетенський дім дивного й незрозумілого бога іудеїв було споруджено на крутому горбі, і він своїм кам'яним громаддям наче чавив місто. Це враження особливо посилювалося вночі, коли темний купол зливався з темним небом. Уже тоді, коли за царя Соломона ще тільки почали споруджувати цю гігантську будівлю, виникло побоювання, що вона своєю вагою розчавить горб і впаде на місто. Тому будівничі піддали архітектурній реконструкції і самий горб. З одного боку його зтесали і закріпили циклопічними брилами, поєднаними для міцності між собою залізними скобами. Ця стіна тепер здіймалася вгору на чотириста ліктів і вражала навіть римлян, звиклих до колосальних споруд.

Храм і справді чавив. Але не своїм кам'яним громаддям. Він чавив податками і нескінченними додатковими поборами, які треба було нести святенникам під час кожного з численних, вигаданих ними ж релігійних свят.

Це було середовище і недоторканий для римських законів притулок спадкоємних дармоїдів. Це була фортеця трутнів з роду Левія, яким Мойсей надав довічне й виключне право «служувати богові» і за цю «працю» ссати піт і кров трудящого люду, жорстоко – аж до смертного побиття камінням – караючи непокірних. Нині це «коліно» було розподілено на двадцять чотири «череди», в кожній з яких налічувалось до п'яти тисяч святих нероб. А на кожного спадкоємного левіта припадало ще по два-три служки з нижчих кастових ступенів. І вся ця сарана хоче жерти, і то – смачно, хоче ходити в розкошах, хоче м'яко спати, хоче утримувати біля себе якнайбільше гарних рабинь і наложниць.

Римлян вражало, що цілий народ дав себе уярмити цим неробам з кадилами, щоб його сили й достаток, його енергію й насагу пожадливо висотувала плودюча зграя святих дармоїдів. Імперський Рим вважав це становище, м'яко кажучи, нерозумним. Він запровадив свої податки, які діяли по всій імперії, а храмову десятину вилучив з категорії, що охороняється законом. Будь-які пожертви іудейському богові набули чинності доброї волі. А щоб вибити у схибни зуби, у верховного суду – Синедріону – було відібрано право на смертне покарання. У віданні святих писань лишився тільки розгляд суто релігійних питань, в які імперська адміністрація не втручалася. Рабини злобилися, але сила була на боці Риму...

...Іуда із Каріота вислизнув з храму, коли зовсім стемніло. Біля підніжжя сходів, що вели до Нижнього міста, його зненацька оточили. З переляку цей уже викінчений запроданець мимовільним порухом шарпнув до широкої поясної намотки. Веселий Герман негайно запустив туди свою десницю. Він витяг шкіряний гаман, що приємно брязнув благородним металом.

– Запаліть смолоскипи! – наказав він.

Захиталося чадне червоне полум'я, пострілюючи смоляними бризками. Веселий Герман витрусив монети на долоню, старанно порахував їх і неквапом зсипав назад у гаман.

– Ха, лише тридцять шекелів, – розчаровано пробурмотів він. – Ну й скнари! Га? За голову вага – лише тридцять срібняків! Де це чувано? От якби дали золотими денаріями...

Іуда розгублено кліпав. Веселий Герман простягнув йому гаман:

– Бери! Для нас це не гроші...

Іуда жадібно схопив свою здобич і поспіхом сунув за пазуху.

– Слухай, – доброзичливо мовив Веселий Герман, – може, ти продаси його вдруге?

– Кого? – пробелькотів Іуда, який досі не оговтався від ляку. Його крихітні оченята, перегорожені видатним носом, полохливо никали по вояках.

– Ніби не знаєш... Ісуса Назарея – ось кого! Нам же відомо, кого ти щойно продав скупердяям з храму. А нас цей товариць теж цікавить! Ну то що, приятелю, залагодимо гендель, га?

Іуда завагався. Цей рудий здоровань – що він: пропонує всерйоз чи кепкує? Його непокоїло навіть те, що йому повернули гроші. Щось повертати – не належить до чеснот римських вояків. Як і будь-яких інших... А може, й справді?..

– Давай виказуй хутенько, – наполог рудий. – Ми знаємо, кому його можна вигідно перепродати. Понтій Пілат за Назарея дасть золото...

Тільки тепер Іуда збагнув: гаман йому повернули лише тому, що сподіваються заробити більше. На душі полегшало – усе стало на своє звичне місце.

– Ну, кажи нарешті: де він ховається?

– У Гефсиманському лісі... Та чи встигнете?

– А що таке?

– Уже збирається йти по нього храмова варта...

– Нехай собі збирається. А ми вирушаймо зараз.

Веди!

– Навіщо я вам? – сплотив Іуда.

– Як то навіщо? Ліс великий. Чого ж нам нишпорити в ньому, коли ти знаєш точне місце? І от

що: аби не сталася помилка, ти Ісуса обнімеш і назвеш. Зрозумів?

– А що я за це матиму?

– Життя! – відповів, наче вдарив навідліг, Веселий Герман. – Хіба мало?

Розділ 5

КУБЛО ГАДЮЧЕ

– Мій любий, ти когось чекаєш? – запитала Клавдія Прокула, яка читала з обличчя Понтія Пілата, як з книги, хоча стороннім воно здавалося непроникливим.

– Так, моя Клавдіє, – відповів він, – чекаю, коли приведуть до мене молодика з тонкими, як у жінки, руками, котрого ти бачила у храмі.

– Його впіймали?

– Цієї ночі.

– О, мій Понтію! Я дуже хотіла б побачити його знову.

– Чому?

– Він цікавий...

– Так, маєш рацію – він цікавий. І я, моя Клавдіє, можу дозволити тобі і побачити його, і почути. Але з однією неодмінною умовою.

– Якою?

– Мовчати.

– Яка жорстока для жінки умова! Але я згодна. Я мовчатиму і тільки слухатиму. Якщо ні – виженеш.

– Тоді згода!

Перш ніж надати справі чинності офіційного розслідування, прокуратор Понтій Пілат вирішив познайомитись із затриманим особисто. Надто великий розголос про цього Ісуса Назарея пішов в Єрусалимі, отже, пошириться по всій Іудеї, а то й далі. Окрім того, всі вчинки цього спритного молодика були позначені гнучкою, дотепною думкою. А прокуратор цінував розум в усіх його проявах.

Досі він мав клопіт лише з ворогами імперії, з тупими, хоч подекуди і відчайдушними фанатами, екзальтованими і отруєними тим потворним мороком, що задушливими хвилями сліпої злоби ливув з храму на горі. Левіти не годні були забути про свою колишню, нічим не обмежену владу і перекреслені Римом привілеї. Зовні вони були запопадливі і лояльні до імперської адміністрації, але потайки сіяли ворожнечу. Залишаючись осторонь, вони підбурювали на опір. Проте вони пречудово знали на економічній та військовій потузі імперії і реально усвідомлювали, що будь-який опір буде безжально розчавлено. Так і траплялося. По всій провінції застрашливим нагадуванням стирчали хрести з розіп'ятими бунтівниками. Та левіти щоразу лишалися безкарними. Більше того, ці спалахи гніву були їм вигідні, бо з кожним бунтом – хай навіть дрібним – вони відвойовували для себе в далекому Римі якийсь з втрачених привілеїв.

Скільки скарг вони одписали на прокуратора, скільки хитрих звинувачень? Понтій Пілат не лічив. Але переконався: достаток левітів (досі не оподаткований!) базується на крові та облуді.

А цей Назарей був єдиний у своєму роді: він воював з підступними левітами, що при об'єктивній оцінці було на користь Римові.

– Він цікавий, – коротко і влучно визначила ставлення до нього прекрасна жовтоволоса і блакитноока Клавдія Прокула, яка легко набирала вигляду холодної й неприступної богині – її постава, коли вона не була захована просторою тунікою до п'ят, справді нагадувала тіло богині. Білої мармурової богині з гармонійними пропорціями, віднайденими скульпторами Еллади.

І ось зараз вони – Понтій Пілат та Клавдія Прокула – напівлежали на зручних, з вигнутими спинками, щоб не втомлювати тіло, лежаках. Обидва лежаки були вкриті однаково м'якими ковдрами з пухнастої верблюжої вовни. Між ними, на мармуровому столику, стояли вазочки з соковитими фруктами і вузькошиї глиняні глеки, що зберігають рідину в прохолоді.

Сонце не дошкуляло перебуваючим у портику, хоч небо над головами лишалося відкритим. Від сонячних променів затуляли штучні навіси з білого полотна та крислаті крони дерев, всаджених обабіч стін серед мармурових плит. Поміж колон вхідної арки бовванів в обладунках легіонера рудий гігант Веселий Герман, який став там на варту.

Тільки затриманий уночі розбишака в його темному, для дороги, гіматії та варварських шальварах псував загальний інтер'єр, грубо порушуючи заспокійливу кольорову тональність затишного портика. Він мав точнісінько такий вигляд, який виникав в уяві з опису прокуратора Квірінія. Але додалися живі фарби і думка, яка

завжди була головною окрасою очей, а відтак – і самої людини.

– Назви себе, – сказав прокуратор, починаючи розмову.

– Іешуш, – назвався він на арамейський лад. – За місцем проживання мене ще звать Назареем.

– Чи знаєш, хто я?

– Знаю: ти – прокуратор Понтій Пілат.

– Ти бачив мене раніше?

– Так, у Галілеї, де ти розіп'яв вісьмох заколотників. Тоді я бачив тебе. Ти сидів верхи на коні зі знаками легата. Жінку, що возсідала поруч з тобою, я теж бачив. Але не знаю, хто вона.

– Кого ж вона розпинала? – насмішкувато запитав Понтій Пілат.

– Я бачив її лише один раз. Це було позавчора, у храмі.

– А ти спостережливий – встигаєш помічати навіть зайве для тебе.

– У цьому й полягає моя біда, – у задумі мовив Назарей і жваво додав: – Але існують жінки, яких не помітити просто неможливо! Для цього слід бути сліпим.

Клавдія Прокула, дотримуючись слова, мовчала, хоч це їй давалося нелегко, особливо коли розмова торкнулася її самої. Цей маленький чоловічок насмілився оцінювати її! Проте чомусь було приємно.

– Отже, ти визнаєш, що був у храмі, – підкреслив Понтій Пілат.

– Навіщо приховувати, що всім відомо, – просто відповів арештант.

– Ти уже двічі зчинив бучу в цьому Домі вашого іудейського бога. Чому?

– Тому, що бог покинув храм. Вертеп розбійників не може бути Домом господа.

– У твоїх словах, Ієшуше, криється звинувачення. Чи можеш обґрунтувати його?

– Це легко...

– Кажі – я слухаю.

– Чи не блюзнірство робити з бога мерзенного лихваря, що дере гроші в ріст небесного блаженства? Чи не злочин уособлювати бога в огидному міняйлі, який небесні блага обмінює на земні срібняки? Чи це не розбій, коли віру перетворено в предмет безсоромної торгівлі?

– Усе це риторика, – сухо зазначив Пілат. – Чи маєш щось сказати конкретно?

– Можу й конкретно...

– Кажі сміливо!

– Ось лише один приклад з багатьох. Запроваджено правило: жоден віруючий не допускається до храму, якщо не дасть грошовий податок «на викуп душі». Однак левіти беруть монети лише старого карбу, тобто такі, на яких не карбовано обличчя царів. Тих старих монет уже майже нема в обігу. Роздобути їх дуже важко. Але вони є в достатній кількості у храмових міняйл, які зовсім не випадково сидять в галереї при вході до храму. Вартість старої, давно знеціненої монети – теперішній імперський золотий. Але й це не все, бо жадібність левітів не знає меж. Щоб обміняти монети, слід спочатку сплатити ще й так званий обмінний податок. Вартість права на обмін – срібний денарій або срібна драхма. Прочан багато. Особливо на релігійні свята. Прибуток підрахувати не важко. Він більший ніж імперські податки разом узяті. До того ж

храм не втрачає запас монет старого карбу. І вони знову повертаються в торби міняйл!

Прокуратор Понтій Пілат спохмурнів.

– Чи усвідомлюєш ти, що зробив політичне звинувачення?

– Я не зовсім добре знаю римські закони.

– Ми суворо караємо за образу особи цезаря. А ти повідомив важливе: до храму не допускаються люди, які несуть монети з карбом божественних принцепсів. Так?

– Я це сказав...

– А чому левіти це роблять? Чи знаєш?

– Чому? Бо у них гендлярський бог – золотий тілець. Іншого вони не знають і знати не хочуть.

– Я запитав не про це. Сформулюю інакше, щоб ти зрозумів: як левіти пояснюють відмову брати монети з зображенням римських принцепсів?

– Та просто: Кайафа каже, що ці суетні зображення – образа для царя небесного. А насправді, окрім наживи...

– Досить, це вже лірика! – зупинив його Понтій Пілат. – Скажи мені ліпше таке: що ти зробив би з храмом?

– Я сказав про це в очі самим левітам. Я сказав їм: «Як прийшов потоп і зніс усіх, так і ваш храм облуди буде знесено. Бо де буде падло, там зберуться й орли. Нерозумні і сліпі ви, бо святите золото! Горе вам! Бо за злочинами вашими прийдуть чорні дні. І обложать храм окопами, і обступлять навкруги, і стиснуть звідусюди. І знищать його з лиця землі, і не залишать каменя на камені! Бо цей храм уже не божий дім молитов, а вертеп з кублом гадючим!»

– Ти справді це сказав? – не стримав свого подиву прокуратор.

– Я сказав це...

– Першосвятенник Кайафа знає про це?

– Він теж слухав мене.

– Коли це було?

– Три дні тому.

– А потім ти з ватагою спільників пішов грабувати храмових міняйл?

– Я ні в чому не винен. Хіба на мене хтось скаржився?

– Маєш рацію: нема ні скарг, ні позову. Адже, щоб звинуватити тебе, їм треба викрити самих себе. Але зараз я зроблю одне припущення. Якщо воно вірне, можеш не відповідати нічого. Ви забрали в міняйл монети старого карбу?

Запала промовиста мовчанка.

Велична Клавдія Прокула з веселою повагою поглядала на свого проникливого чоловіка.

Понтій Пілат бачив, як до Веселого Германа підійшов легіонер і про щось доповів.

Веселий Герман підняв руку, просячи дозволу потурбувати прокуратора.

– Підійди! – дозволив йому Понтій Пілат і, коли той наблизився, запитав: – Щось трапилось?

– Прийшов колишній першосвятенник Аннан, тесть Кайафи. Просить, щоб ви його прийняли.

– По мою душу прийшов, – тихо мовив Ісус.

– Про що ти? – запитав прокуратор.

– Аннан вимагатиме моєї смерті.

– Заспокойся, – твердо сказав Понтій Пілат. – Без серйозної провини я ще нікого не скарав. А за тобою я ніякої вини не бачу. Розходження в погля-

дах на призначення храму є суто релігійним і моїй юрисдикції не підлягає. Право ж святенників на смертний вирок і покарання скасовані.

Розділ 6

АННАН, ТЕСТЬ КАЙАФИ

Коли Веселий Герман повів затриманого через бічні двері, Клавдія Прокула мовила:

– Я хочу лишитися.

– Але ж Аннан – не в'язень, – завагався Понтій Пілат.

– Шкода, що він досі не в'язень...

Прокуратор засміявся.

– Зрозумій, моя люба, я б охоче, але...

– Але, мій Понтію, відіслати мене зараз було б ще більш жорстоко, ніж примушувати мене мовчати. Хіба я тобі заважала? А тепер... Та це все одно, що відібрати в мене книгу на найцікавішому місці.

– Підкажи, як вмотивувати твою присутність, і ти залишишся.

– Ах, мій Понтію, це так просто!

– Навіть просто? – усміхнувся Пілат.

– Авжеж! – запалена надією, наполягала Клавдія Прокула. – Хіба ти кликав до себе того Анна-на? Хіба тут міститься твоя канцелярія, де ти му-шиш дотримуватись службових приписів?

– Ні і ні! – сказав Пілат. – Що з цього?

– Аннан прийшов без зову. Прийшов до твого приватного житла. Прийшов як прохач. Ти тут

повний господар. Ти можеш його навіть взагалі тут не прийняти і призначити зустріч в канцелярії у час зручний для тебе. Отже...

– Отже, мені лишається дати згоду.

– О, мій Понтію, у подяку тобі я знову обіцяю стійко мовчати.

– Ця присяга тільки свідчить, що ти в мене велика розумниця.

Тим часом прислужники внесли до портика масивний, гідний сану несподіваного візитера стілець з твердою й прямою спинкою: іудеї чомусь люблять сидіти в незручній, задерев'янілій позі. Та хай! Хоч би й на цвяхи сідали. Химерні місцеві звичаї та уподобання адміністрацію Риму не обходили.

Як і в'язень Ісус Назарей, минулорічний першосвященник Аннан, тесть теперішнього – Кайафи, виглядав у портику чужорідним тілом, хоч являв собою зовсім інший соціальний тип. В'язень був тут темною плямою, святенник – занадто пістрявою. В'язень стукотів по мармуру дерев'яними підшвами, святенник віддзвонював дрібними срібними бубенцями, нашитими по всьому його фантастично барвистому вбранню. На груди звисав триколірний омофор – ознака, що він походить з роду блаженного Левія. До пояса був припнутий розшитий бісером мішечок з паличками-жезлами для жеребкування.

Аннан визвонював своїми бубенцями, мов ціла отара, аж поки не доп'явся до крісла. У ньому він укляк непорушно, і бубенці вгамувалися. Прокуратор та його дружина мовчки тупили очі на це розцяцьковане опудало з ледь прихованою зневагою.

Святенник теж позирав на латинян з тамованою відразою.

Цей римлянин з непристойно коротким волоссям, з голим обличчям, з його ніби стесаним носом, що незугарно продовжував лінію лоба, з його вузьким, наче щілина, ротом і важкою, мов каменяка, щелепою виглядав потворно.

А його дружина?

Хіба цю дебелу, як вежа, істоту з холодними рисами обличчя і потужною статурою ратоборця можна вважати жінкою? Її б тримати в гурті тяглової худоби – ось де цій римлянці місце! Хіба її можна порівняти з єврейськими жінками – гарячими, мов вогонь, тендітними, як іграшки, ніжними, наче квіти? Єврейки дозрівають на дванадцяту весну, коли душа ще не уражена гріхом, а плоть – хтивістю. У свої дванадцять весен вони йдуть, мов агніці непорочні на заклання, під шлюбний вінець невинними створіннями...

А латинянки? З їхніми тренованими фізичними вправами ручиськами, що годні залюбки звернути шийні м'язи або придушити....

Від цих думок Аннан аж гидливо затрусив фарбованою червоною цаповою бородою.

– За нашими звичаями не місце нечистій жінці серед чистих чоловіків! – не стримався він. – Ребро* – нікчемна частина цілого.

В опуклих очах Клавдії Прокули блакиттю палахнули крижані блискавки. Проте грім не відповів на образу. Вона, тримаючи своє слово, тільки вимогливо звела холодні очі на Понтія Пілата.

---

* За єврейськими племінними сказаннями, бог сотворив жінку з ребра чоловіка.

– Звичаї слід шанувати, – сухо зазначив прокуратор. – Це шанування мусить бути взаємним. Хто до кого прийшов?

Аннан збагнув, що, коли й надалі дозволятиме собі дратуватися, йому залишиться тільки піти з цього нечестивого дому гоїв-іновірців. Та хіба для цього він переступив поріг римської господи?

– Я ніколи не бував у Римі, – позадкував він. – На жаль, ваші звичаї мені невідомі. Прикро, якщо я у своєму невіданні когось образив. Проте тішу себе солодкою надією, що ви пробачите темному старцеві його мимовільну провину.

– Маєте щось повідомити? – руба запитав Понтій Пілат.

Аннан вважав, що оця груба прямота, притаманна усім римлянам, нічим не відрізняється від брутальної невихованості. Та чи можна дорікати нечестивцеві, коли за ним стоїть незламна сила?

Старець втомлено заплющив повіки, перебираючи подумки, що і як має сказати. Він прийшов сюди з єдиною метою – уразити спесивого римлянина і за рішенням Синедріону примусити його до страти того вовка, що принадився до храмової кошари. Безкарно! Та як вести мову, щоб не накликати гніву? У кошику смокв може таїтися змія з її отруйним жалом. Так! З цим нечестивим песиголовцем слід обрати улесливу мову, в якій сховається зміїне жало. Тим-то надійніше воно вразить...

– Славний і гідний усілякої почесі прокуратор Пілат! – пишно розпочав він. – Блага вістина долинула до смиренних рабів Всевишнього господа нашого Іахві*. Схоплено мерзенного грішника – Ієшуша Назарея, який так глибоко занепав до сата-

нинської безодні, що зневажив духотворний Дім Господній. А ви, римляни, поклали край його безчинствам на шляхах Іудеї. Осанна! Хвала тобі, Господи, що навів ти каральну десницю на запеклого злочинця!

Клавдію Прокулу почало бавити це одверто демагогічне лицедійство.

– Але згадай, Понтію Пілате: наш святий Синедріон завжди вірнопіддано допомагав імперській владі по силі своїй. Запитаймо себе: хто сприяв прокураторові Квірінію, коли він провадив перепис населення для наведення ладу в оподаткуванні? Ми – смиренні раби божі і вірні слуги римського цезаря.

«А тепер за цими списками здираєте «на храм» десятину з прибутків», – саркастично додав подумки Понтій Пілат.

– Або тебе, прокураторе, осяяла щаслива думка – спорудити акведук з місцевості Ал-Аррув до Єрусалима, який завжди страждав від нестачі питної води. Хто ж допоміг тобі некорисливими й слухняними будівничими? Ми – смиренні раби божі і вірні слуги цезаря.

З патоки слів висунулося жало. Аннан нагадав Пілатові, як він було наклав руку на храмову казну, щоб мати кошти на будівлю складної споруди. Однак проконсул Сирії Вітеллій за наказом з Риму звелів повернути святенникам храмові кошти. Натомість відірвали від рала ратаїв і ремісників від майстерень, які безкоштовно мусили відбути будівельну повинність. Виникли заворушення і довелося карати. Ненависть до Риму зросла. Чи міг це пе-

* Іахве – ім'я божества прадавніх єврейських скотарів; ніні він – бог іудаїзму.

редбачити короткозорий в політиці Вітеллій? А тепер цей святенник хизується своєю провокаційною «допомогою». Та зараз на це зухвальство нема чим відповісти...

– І тепер Синедріон ухвалив усіляко допомагати тобі у справі затриманого Ієшуша Назарея. Однак, за звичаєм, в останній день Пасхи, яка наближається, ти мусиш виявити милосердя влади, відпустивши на волю найбільшого злочинця. Ми посприємо тобі в цьому! Ми, левіти, а за нашим словом й тисячі прочан смиренно проситимемо тебе відпустити з-під варті Ієшуша...

– Ієшуша? – не стримав свого подиву Понтій Пілат.

Аннан насолоджувався якусь мить його подивом, а тоді з ефектною глумливістю довершив:

– Так, Ієшуша Вар-Авву, нічного різуна із секти «кинджальників», які ще безсоромно називають себе «синами царя небесного». Цього Вар-Авву разом з двома його поплічниками ув'язнено в узилиці Преторії*. Чи може бути більшим милосердя влади, коли вона звільнить нічного душогуба, на кинджалі якого кров безневинно убієнних?

– А як бути з Назареєм? – стримано запитав прокуратор.

– Цього – розіп'яти, – сказав Аннан. – За вашим римським звичаєм, – і, ніби між іншим, докинув: – Принцепс Тіберій не любить, коли провінційна влада роздмухує заворушення, а не гасить їх у зародку.

– Заворушення? – суворо запитав Пілат. – Пояснить, про яке заворушення йдеться.

---

* У в'язниці суду.

– Про те бунтівне свавілля, яке породжує Назарей. Це дуже небезпечний і лукавий антидержавний злочинець. Наш храм вчить віруючих: усяка влада – від бога. Ганьбити вчення храму – руйнувати владу цезаря. Цей злочин за едиктами сенату карається смертю. Тому й радіє Синедріон у своєму вірнопідданому екстазі, що бунтівника і підбурювача Назарей уже схоплено! І свідок добрий є – Іуда із Каріота.

Безсила лють огорнула Понтія Пілата. Він почував себе ошуканим. Він ганив себе за те, що в писі своїй виявився непідготованим до цієї сутички. Спритно обійшли його святенники! Погрожують заворушенням серед прочан, які сунуть на пасхальні свята звідусіль десятками тисяч. А в нього під рукою – лише дві когорти.

Жалюгідна жменька перед натовпами екзальтованих фанатів. Коли що – просто закидають камінням...

Аннан мружився на нього, мов кіт на сметану.

Але Понтій Пілат ще мав чим дошкулити цинічним святенникам з храму божого!

– До мене дійшли чутки, – суворо мовив він, – що у храмі зневажено особу цезаря. Ви нехтуєте монетами з зображеннями принцепса. Образа особи цезаря карається смертю!

Обличчя Аннана розквітло осяйною усмішкою. Вишкірились чорні корінці зубів.

– Але ж ми робимо це, – з образливою поступливістю мовив він, – з ласкавого дозволу самого принцепса Тіберія.

– Де цей дозвіл, у кого?

– У тебе, прокураторе, – скалився чорними корінцями Аннан. – Адже свого часу ти одержав наказ не дратувати віруючих... А в нашому храмі нема зримих зображень навіть самого Всевишнього.

Це був нищівний і болючий удар. Головне – прокуратор сам себе під нього підставив. Понтій Пілат вмить зрозумів, на що натякає чорноротий Аннан. Він згадав, як його військові загони увійшли до Єрусалима з зображеннями принцепса на бойових держаках з римськими орлами. Він наказав тоді вивісити щити з зображеннями цезаря на стіни палацу Ірода Великого. Святенники зчинили неймовірний галас. І от з Риму надійшов наказ «не дратувати» віруючих. Принцепс Тіберій не полюбляє морочитись заворушеннями в провінціях...

У розмові з Аннаном Понтій Пілат зазнав повної поразки.

Коли святенник пішов, Клавдія Прокула стурбовано запитала:

– Невже ти уб'єш Назарея на догоду отруйним грибам з храму?

– Я уже сказав, що безвинних не караю, – твердо відказав Пілат. – Ти знаєш: двічі я обіцянок не даю. Я їх виконую.

Того ж дня прокуратор Пілат відрядив до проконсула Вітеллія термінового гінця – самого Луція Галла:

– Якомога швидше повертайся з військом!

Після того він покликав до себе Веселого Германа, розмову з яким почав дивним запитанням:

– Чим пояснюється чудо воскресіння з мертвих Лазаря?

Розділ 7

САМОГУБЦЯ З ЛОПАТОЮ

Ще зоріло, коли Веселий Герман разом з гостродзьобом Іудою верхи на добрих конях проминули Східні врата Єрусалима, їх супроводжували трое легіонерів. Заспана сторожа здивовано дивилася їм услід.

Шлях був не дуже далекий, та часу забрав. До селища Віфанії невеличкий загін прибув, коли сонце підбилося уже височенько. Іуда вказав обійстя недавнього мерця Лазаря. Через низенький мазаний тин видно було, як господар над чимось пораяється на подвір'ї. Це був кремезний чолов'яга з грубими рисами обличчя і жилавими руками, де грали м'язи. Тугі і загрубілі, а не еластичні, як у вояків...

– Він? – запитав Веселий Герман.

– Та він, – неохоче озвався Іуда. Не подобалася йому ця поїздочка, в яку його залучили мало не силоміць.

– Здоров був, покійничку! – гукнув Герман, зіскакуючи з коня. – Злазь і ти! – наказав Іуді.

Лазар здригнувся і рвучко повернувся до прибулих. Побачив римських вояків і укляк. Потім очі його з тривогою втупилися в Іуду.

– Що, впізнав? – глузливо зареготав Веселий Герман, віддаючи повід коня одному з легіонерів. – Ну-мо, Іудо, ходімо до живого трупа...

Він штовхнув Іуду до хвіртки. За ним увійшов на обійстя і сам. Пошукав очима і безцеремонно всівся на колоду.

– Що, Лазаре, не чекав гостей?

– Вам чого? – нарешті подав голос Лазар.

– Та нічого особливого – службові клопоти, – люб'язно пояснив пошукувач прокуратури. – Ти, певно, чув, що на твого приятеля Ісуса Назарея порушено карну справу за безчинства в храмі Іахві. Потрібні, Лазаре, твої свідчення. Ваш святий Синедріон вже заочно засудив Назарея до страти. Тепер клопочеться перед прокуратором про затвердження вироку. Чув ти про це чи ні?

– Та чув – поголос іде, – похмуро відповів Лазар. – Але всяку провину треба ще довести. Кажуть, прокуратор Пілат вимагає від Кайафи неспростовних доказів. А в того мерзот... тобто добродія, хотів я сказати, ніяких доказів нема...

– Будуть! – запевнив Веселий Герман. – За цим я й прибув до тебе. На суді все з'ясується. Аби свідчення були! Головний свідок уже є – це твій дружок Іуда... Ти чого вовком позираєш?

– Як умію, так і позираю...

– Ну, позирай – дозволяю, але слухай мене... Іуда твердо пообіцяв привселюдно засвідчити, що ваш Ісус казав, ніби він – посланець від самого царя небесного, буцім він – син Божий...

– Та який там син Божий! – скипів Лазар. – Чого ви мене морочите? Хіба я не знаю, чий він син? А й справді не знаю: чи тесляра Йосифа, чи вашого вояка Пантери...

– Пантери? Знаю такого! Він у нас зараз наглядач у в'язниці Преторії. Невже він батько Ісуса?

– Хтозна, різне кажуть... Але відомо: Пантера упадав за Марією. А та пішла під вінець вагітною. Йосиф до цього непричетний, бо його заледве умовили. Та й не умовили, а батько Марії гроші дав. За грошву і я б в женихи подався, хоч би там з десяток Пантер потрудилося... А ви кажете – син Божий!..

– Та не я кажу. Це твій дружок Іуда каже! Під присягою.

– А кому ця брехня під присягою потрібна?

– Та цьому мерзот... тьху! Я точнісінько, як ти, хотів сказати – добродію Кайафі! І ще Іуда засвідчить, що Ісус заміряється повалити владу цезаря...

– Ніхто в цю нісенітницю не повірить!

– Уже повірили – весь Синедрион на чолі з Кайафою! До Пілата Аннан приходив і казав. Кому вигідно, той завше повірить... – І ти сам розумієш, що за бунт проти цезаря Голгофа забезпечена! На хресті ваш Ісус конатиме...

Лазар не міг приховати люті, з якою позирав на Іуду.

На його важких щелепах гуляли жовна.

– А ти ж бідуєш, Лазаре, – не вгавав рудий велет. – Ти ж від злиднів своїх до труни живцем стрибнув! Аж тут – гроші дають. Поплескав язиком – і вже маєш! І виплат визначено – тридцять срібних шеккелів готівкою. Іуда не дасть мені збрехати – він уже за перший виказ тридцять срібняків одержав. Правильно я кажу, Іудо?

– Дали, – кисло промимрив той.

Хвацьке базікання Веселого Германа було йому явно не до шмиги. Але щось суперечити він не наважувався. Та й подумати: рано чи пізно, а всі дізнаються. Все одно на суді доведеться свідчити...

– То як, Лазаре, домовились?

– А що я можу сказати...

– Щось та скажеш.

– Та нічого такого я не знаю...

– А я хіба про щось таке? Бачу я, ти своїм свідченням і сам ціни не відаєш. Але присягаюся, тебе слухатимуть з роззявленими ротами. Уяви сам: труна, мандри до мерців, зухвала втеча з потойбічного світу, яка досі ще нікому не вдавалася!

Лазар понуро вивчав свої брудні, босі ноги.

– Твоє постання з мертвих, – неугавно виспігував балакучий рудань, – воістину чудо з перчиком! А хто ж допоміг тобі обдурити потойбічну варту? Герой судового процесу – Ісус Назарей! Кажу тобі, Лазаре, таких кумедних чудасій не вигадував навіть мій улюблений дотепник Менандр.

– Вільно вам жартувати...

– Та які тут жарти? Будь певен, ця потойбічна оповідка затьмарить навіть спогади твоєї сестрички, гулящої Марії. Бо що їй оповідати? Що вона переспала з Ісусом? Не дива! Велике діло – побавитись. Хто з нею лишень не розважався... Інша справа – оповідь живого мерця!

Саме цієї миті з халупи вийшла молодиця жагучої краси. Легко, по-хатньому одягнена. Усі принади – на виду. Веселий Герман отетерів.

– О! – все ж спромігся він. – Про неї помовка, а вона вже тут!

– Це не Марія, – остеріг його Лазар.

– А хто ж? – ще більше здивувався Герман.

– Старша сестра, Марфа. Дуже вони схожі...

– А що? Як старша, то гірша? – білозубо всміхнулася молодиця рудому незнайомцю.

Тільки зараз Герман роздивився, що молодичка кругліша у стегнах. І очі в неї не такі нахабні, як у Магдалини. Хоч теж – з бісенятами.

– Таж тут цілий квітник красунь! – проголосив він. – Гарем, який охороняє монстр з того світу!

Він по-змовницькому підморгнув Марфі і дружньо запитав:

– До тебе теж Ісус підбивався?

– А з чого ти взяв? – грайливо відказала вона.

– Надто ти схожа на сестричку. Якщо вас удень можна переплутати, то вночі і поготів!

Вона узялася руками в боки і виклично майнула спідницею:

– А хоч би й так, тобі що за клопіт?

– Ревнощі гризуть! – не губився рудань. – Та скажи мені: він з дівками такий же удатний, як з міняйлами в храмі?

– Усе пізнається в порівнянні, – загадково відповіла Марфа.

– Ха! – зрадив Герман. – Доведеться знайти час, аби задовольнити твій здоровий потяг до аналітичних знань.

– А ти веселий хлопець... Як звати?

– Герман! А ти заміжня?

– Та де...

– Чому ж? Така вродлива...

– Без посагу не беруть. У нас так: візьмуть і горбату, аби з грішми. Тесляр Йосиф узяв матір Ісуса, коли вона вже вагітною була. А чому! Бо за неї грошки дали. Збагнув? А ми – бідаки. Лазар навіть свою труну продав, щоб стало на їжу... Я ж не дівча, щоб мене купили.

– А Марія із своїх заробітків не допомагає?

– Марії теж на посаг треба... Паппус її тепер не візьме! Сильно вона його образила. Паппус хоч і старий, та взяв її навіть з доплатою... Я б від нього нізащо не втекла!

– Чого ж Марія втекла? Хіба не знала, що її чекає?

– Та коли це було? Мала вона тоді була і дурна, а тут багатий римлянин почав залицятися. Вона й побігла по глупості своїй від чоловіка...

Вони так захопилися шлюбною розмовою, що ніби забули про все на світі. Навіть про присутніх тут Лазаря та Іуду – майбутніх свідків Кайафи.

Лазар усе зиркав скоса на них, наче на щось зважуючись, і нараз швидко буркнув Іуді:

– Добре, що без тебе закопали гроші в Гефсиманському лісі, а то б ти, шкурнику, і казну товариства виказав...

«Ну от і все! – подумки зазначив Веселий Герман. – Мети досягнуто. Однак таки довелося марудитись... Але тепер цей скнара Іуда всенький ліс переріє, шукаючи скарб. І то – поспіхом! Щоб інші не випередили... Час і в зворотню путь. А шкода...»

– Марфо, – сказав уголос, – я чекатиму тебе в Єрусалимі. Запитаєш Веселого Германа, будь-який легіонер моє помешкання покаже.

– А для чого? – лукаво запитала вона.

– Для суто наукових досліджень...

– Це ж яких? – засміялася вона.

– Порівняльних...

– А не відмовишся потім? Ти – на коні, а мені йти пішки...

– І не сором тобі? – раптом вклинився в їхню розмову Лазар.

– А чого соромитись, коли заміж не беруть? – відмахнула його докір Марфа.

– Ну й розбестились сестрички! – розбурхався Лазар. – Що про нас люди казатимуть? І чим я, нещасний, отаке богом прокляте життя заслужив?

– А ти помовч, живий трупе! – суворо grimнув на нього Веселий Герман. – Що їй з тобою, бовдуром? Тобі гроші пропонують, а ти пику відвертаєш! Бач який! Мав би розум, то й на посаг Марфі заробив: у Кайафи гаман тугенький. А то справді, хто ж візьме дівку, яка й на пелюшки не має? Але хай... Мені – час! Збирайся, Іудо... Марфо, чи прийдеш?

– А ти чекатимеш?

– Ще б пак!

Минула лише доба, коли в скромній оселі Веселого Германа і справді з'явилася красуня з Віфанії. Рудань її появі щиро зрадів. Марфа помітила його неприховану радість і лукаво мовила:

– Чого зуби вискалив? Не подумай чогось такого...

– Та я від народження тупак! – гаряче запевнив її рудань.

– Усі так кажуть! А я тобі не якась така... Просто чомусь припав до серця. Оце й згадала про тебе, коли йшла мимо...

– З Віфанії мимо Єрусалима? – вразився Герман. – Ото проходочка...

– А що такого? Ну пройшлася трохи... Але це нічого не важить! Може, Лазар ще заробить та на посаг дасть. А ти, звісно, уже бозна-що подумав...

– Марфо, запевняю тебе, ти сміливо можеш вважати мене викінченим недоумком...

– Твоє щастя, що в мене ніякого коханця нема. А то хіба я прийшла б до тебе сама?

– А що, прийшла б з коханцем?

– Ні, з тобою неможливо розмовляти!

– Подекуди трапляється...

– А я прийшла зовсім не для того... Просто лихо сталося з тим чоловіком, що був з тобою в Лазаря. Я й прибігла до тебе, думала – тобі цікаво...

– Стривай! З ким лихо?

– З Іудою...

– Уже? А що саме сталося?

– Узяв та й повісився...

– На гілляці в Гефсиманському лісі, – благодушно додав гігант.

Марфа кинула на нього сторожкий погляд.

– А ти звідки знаєш?

– Читаю в твоєму люблячому серці.

– А що ти в ньому ще вичитав?

– Що біля самогубця знайшли лопату.

– Ні, ти скажи: звідки знаєш?

– Я знаю Іуду, – з ледь тамованою посмішкою пояснив Герман. – Це був дуже завбачливий чоловік. Ідучи вішатись, він неодмінно мусив прихопити лопату, щоб було чим копати могилу... Та чи не воскресне, як Лазар?

– Ні, цей вмер як слід...

– Шкода, от і нема у Кайафи свідка!..

– Люди кажуть, буцім Іуда розкався, що продав Ісуса за тридцять срібняків...

– У чому він розкався? У тому, що продав, чи в тому, що мало взяв? – уже й зовсім тупо запитав велет з Рейну.

Аж тепер Марфа засміялася.

– А ти справді веселий, Германе, – пом'якшала вона і одразу додала: – Ніби пізно вже додому вертатися. Ніч на дворі...

- І браму зачинено! – довершив Герман.
  - Тільки не подумай, що я тобі якась така...
  - А навіщо думати? Зараз дізнаємося! – і Веселий Герман згріб в обійми та не «якусь таку», а красуню Марфу, яку за її віком уже ніхто не купував в жони. Двадцять років – не дванадцять...
- Ніч укрила їх оксамитною завісою.

Розділ 8

«РОЗІПНИ ЙОГО, РОЗІПНИ!»

Усе місто наче сказилося.

Перед прокуратурою щодня збирався чималий натовп, серед якого енергійно снували левіти з трибарвними пов'язками, і несамовито, в сотні горлянок, волали:

- Смерть Назарею, смерть!
- Святотатця – на Голгофу!
- Грішнику – по гріхах його!
- Пілате, де суд твій?
- Розіпни його, розіпни!

Таку неугавну послідовність можна було пояснити лише невщухаючою намовою серед прочан, яких на свято Пасхи збиралося в Єрусалим тисячі й тисячі. Що вони знали про Ісуса Назарея? Нічого. Переважна більшість навіть не чула про такого. Але вони слухали оповідки левітів, як Назарей напередодні релігійного свята бешкетував у храмі і паплюжив Дім Бо-

жий. Вони жахалися і злостивилися. А потім сунули до прокуратури з ревом:

- Смерть Назарею, смерть!
- Пілате, святотатця – на Голгофу!
- Розіпни його, розіпни!

Довелося біля римських резиденцій подвоїти варту. Миський гарнізон перебував у стані бойової тривоги.

Понтій Пілат усіляко затягував справу Назарея, чекаючи повернення Луція Галла з військовою підмогою. Та чи дочекається? Сумнів дедалі дужче огортав прокуратора. Він уявляв собі повільні щелепи ненажери Вітеллія. Проконсул кожную справу вирішує так, наче перемелює кістку в ріденьку кашицю.

Однак останнього дня Пасхи Понтій Пілат конче мусив сказати зі сходів Преторії своє «так» або «ні». Власне, і вибору у нього не було: знавіснілий натовп сприйме тільки каральне «так», що прирікає на кату. Інакше – бунт, сум'яття, заворушення. Аннан натякав досить прозоро: принцепс Тіберій не любить заворушень у провінціях. І чого варта кров однієї людини, коли нею можна вмить згасити пожежу? Якщо він скаже «ні», у Римі його не зрозуміють. А справа впирається в злочини храму, а не в долю якогось там Назарея. Ісус – тільки небезпечний для святенників свідок. І тому храм борониться відчайдушно.

А як поставиться до нього Клавдія? Адже Пілат ще ніколи не рушив свого твердого, мов криця, слова. Він страшився, що в Клавдії народиться презирлива нехоть до нього...

Несподівано добру пораду дав спритний проноза Веселий Герман. Він сказав:

– На свята до Єрусалима прибув тетрарх Галілеї, васальний цар Ірод Антипа.

– Знаю, – стримано озвався Пілат.

– Саме перед вашим прибуттям до Іудеї цар скарав на смерть місцевого «пророка» Іоанна за прізвиськом Хреститель.

– То й що?

– Цей віщун Іоанн – двоюрідний брат нашого Назаря. За віком – старший.

– Цікаво, – мовив Пілат. – За що його страчено?

– За нице втручання в родинне життя царя.

– Неймовірно! – здивувався Пілат. Ця країна позбавлених логіки безумств весь час вражала його все новими дивовижами, які він, живучи в Римі, не міг би уявити навіть у фантазмагоричному маренні. – Оповідай!

– Справа ця почалася з того, що молодший брат царя Філіпп підшукав собі у дружини дивну красуню Іродіаду. Однак сталося так, що Ірод та Іродіада покохали одне одного. Брати розв'язали цей інтимний трикутник полюбовно – Філіпп віддав холодну до нього Іродіаду старшому братові, а той повинчав її царським вінцем.

– До чого ж тут Іоанн?

– Ось тут він і з'явився. Ледве справа мирно владналася, як з пустелі, де він «вбивав плоть», приперся Іоанн. У геть зотлілій одежині, смердючий від багаторічного бруду – істинно святий подвижник. Чи йому в пустелі сонце голову напекло і мозок висушило, чи він сараною та ящірками отруївся, а тільки цей засмерділий відлюдник нічого кращого не придумав, як звинуватити царя в розпусті і порушенні «законів Божих». Та ще цей всохлий заброда з пустелі каламутив воду, вимагаючи, щоб Ірод віддав свою царицю назад нелюбому Філіппові.

– Неймовірно! – знову пробурмотів Пілат.

Ця історія ніяк не вкладалася в його свідомість, бо перечила всьому трибу життя в Римі, де жінка в побуті мала рівний з чоловіком правовий статус. Як чоловік міг покинути свою дружину, так і жінка мала право покохати іншого і пов'язати власну долю з обранцем серця. Жінка в Римі для чоловіка – друг, найближча людська істота, на яку він спирається в своїй життєвій борні. Часто траплялося, що вони й гинули удвох. Але й кількаразові шлюби не були дивиною.

Понтій Пілат пригадав, що шляхетна патріціанка Лівія Друзілла пішла від свого чоловіка, щоб стати дружиною принцепса Октавіана Августа, коли вже мала в першому шлюбі сина і була вагітна другим. Обох її синів принцепс оголосив своїми дітьми. І нині первісток Лівії Друзілли – принцепс Тіберій – уособлює вершину імперської влади.

Чи можна в цій ситуації уявити когось на зразок «святого пророка» Іоанна?

А Веселий Герман уже завершував свою фантастичну оповідь:

– Нарешті цареві урвався терпець. Він кинув цього знавіснілого мізантропа-відлюдника в застінок прикордонної фортеці Машерон. Але той здичавілий у пустелі бовдур і з віконця в'язниці не томився волати про «цареву розпусту». Так минув рік – Іоанн затявся. Цар і віддав його катові.

– До чого ти ведеш? – запитав Пілат.

– Внаслідок цієї неприємної історії Ірод знає все оте сімейство. І ще: Назарей за місцем народження – галілеянин, тобто формально підлягає юрисдикції тетрарха Галілеї. Отож і виникла в мене думка: чи не попрохати царя як безстороннього суддю розібратися

в нашій делікатній справі? У будь-якому випадку його думка для нас – вагоме підґрунтя.

– Рація! – схвалив його пропозицію Пілат.

Цар Ірод розібрався – повністю «обілів» звинуваченого, зняв з Ісуса усяку вину. Назарей повернувся від тетрарха Ірода Антипи в білому парчовому вбранні з царського плеча. Дуже коштовному. Чіткіше відповісти було неможливо. Якби Ісус Назарей був винен, цар «очорнив» би його відповідним одягом.

Та цей логічний демарш прокуратора викликав у фанатичному натовпі новий вибух лютої злоби проти ненависного Назарея, проти ненависного Ірода, проти ненависного Пілата.

Тепер волали:

– Тіберій – цезар!

– Самозванця – на Голгофу!

– Пілате, розіпни його!

Все! Коло замкнулося. Це вже було суто політичне звинувачення. Ісуса Назарея оголошено ворогом цезаря. Кайафа завдав останнього нищівного удару!

Ворогів цезаря карають на горло. Хто б вони не були. Кара обирається залежно від суспільного становища злочинця. Назареєві випадав хрест на Голгофі. Ніхто і ніщо його не врятує: вище цезаря нікого нема.

А вже завтра – останній день Пасхи!

Прокуратор Понтій Пілат викликав до себе Веселого Германа і наказав:

– Приведи обох Ісусів.

– Назарея і Вар-Авву? – уточнив той.

– Так, я хочу поглянути на обох разом.

Невдовзі обидва в'язні стояли перед прокуратором. Один – в білому. Другий – в чорному. День і ніч. Пілат позирав на них зовні холодними, мов крижи-

ни, навіть дещо байдужими очима. Ніхто б не здогадався тієї миті, які думки його нуртують.

У чомусь в'язні були подібні. Обличчя овальні. Очі в обох темні. Гачконосі. Смагляві. Однакові на зріст. От тільки волосся в білого Ісуса було пряме, понизу хвилясте, а в чорного – скуйовдженою кучерявою шапкою. Та ще в обох – борода, які надто змінюють обличчя.

– Германе, – сухо запитав Пілат, – у нас в'язниця чи косметичний заклад?

– В'язниця, патроне! – засвідчив Веселий Герман.

– Чому ж вони більше схожі на чепурунів, аніж на пристойних в'язнів?

– Прикрий недогляд, патроне.

– Слід негайно виправити.

– Слухаюсь, патроне!

– Хто зробить?

– У нас є відмінний фахівець з тюремної косметики. Розфарбує їм пики – мати рідна не впізнає!

– Ім'я?

– Пантера, колишній легіонер.

– Знаю, славний був вояк.

– Та він і зараз...

– От що: перед тим, як Пантера візьметься до косметичних вправ, хай в'язнів поголять. Щоб не лишилося й волосини ні на черепі, ані на щелепах. І брови зголити також.

– Слухаюсь, патроне!

– Решту зробиш сам. Без свідків...

– Само собою, патроне!

– Про мене кажуть: Пілат – жорстока людина. От я і мушу завтра бути таким, яким мене уявляють. Навіщо розчаровувати дурний натовп?

– Слушно, патроне!

А вночі в помешканні Веселого Германа можна було б почути шепіт:

– Марфо, завтра зранку чекатимеш за Давидовими ворітьми.

– Кого?

– Побачиш...

– А довго чекати?

– Поки дочекаєшся... Дивись, нікуди не йди!

– Більше нічого не скажеш??

– Спи – завтра в мене важкий день.

Розділ 9

ПОНТІЙ ПІЛАТ ОБІЦЯЄ ЧУДО

Крізь щілину в завіси вікна бічного крила Преторії Клавдія Прокула спостерігала, як зі сходів перед натовпом Понтій Пілат творив привселюдний суд, що його вимагав традиційний ритуал. Праворуч від неї були сходи Преторії, на яких височів над усім прокуратор у патриціанській тозі, ліворуч – збуджений, велелюдний тлум, який тіснила щитами суцільна шереха легіонерів, що правили тут за живу огорожу. Де-хто з натовпу підстрибував, аби краще бачити, що коїться за головами вояків.

А на утвореному між сходами та шерехою невеличкому майданчику чинилася жорстока екзекуція.

Клавдія Прокула страждала: її Понтій капітулював, згнобив свою римську гідність – ось що бачили її сум-

ні очі. Погляд туманили сльози, але Клавдія Прокула не дозволяла їм пролитися. Вона ніколи не гадала, що її огорнуть такі пекучі розпач і сором, якщо її чоловік дозволить мерзотникам здолати себе і як людину, і як повновладного представника Риму. І хоч Понтій Пілат поглядав на галасливий тлум з відвертою зневагою, а губи ворушилися з неприхованою глузливістю, вчинками своїми він неспростовно засвідчував – зламали його святенники з храму, здолали його волю, змусили діяти за своїми злодійськими вказівками. Та краще й почесніше було б наразитись на гнів принцепса!

Та й справді: чи не жалюгідна його поведінка?

Над ким він знущується?

Над ким глузує?

Над в'язнями чи над собою?

А серед знавіснілого натовпу стоїть і тупиться в покопаного прокуратора Кайафа, жирна свиня з бубенцями...

Що промовляв її Понтій, Клавдія Прокула не чула – голос його глушили несамовиті крики:

– Бий, Пантеро, бий!

– Лупи свого приبلудка!

– Хай хоч тепер пізнає батькову науку!

Гучно лунали по голій спині Назарея виляски ременя з гіпопотамової шкіри. Кожен удар збивав бичованого з ніг під схвальне ревище тлуму.

Обидва в'язні – Назарей і нічний різун Вар-Авва – були невпізнанно спотворені побоями. Шкіра їхніх голених голів, які дивно поменшали, синіла під кривавими пухлинами здоровезних гематом. Вуха стирчали деформованими лопухами. Очі заліпили страшні синці. Побиті носи потворно розпухли. Губи набрякли кривавими ковбасами.

Навіщо її Понтій, думала Клавдія Прокула, вдав-ся до такої звірячої жорстокості? Невже замало по-вільної смерті в муках на хресті? В'язнів так заката-вали, що тепер Клавдія Прокула розпізнавала їх ли-ше за одягом.

Царський стрій, аби його не зіпсувати, кат Панте-ра з бичованого завбачливо зняв. Одяг в'язня після страти йде у спадок катові. А царське вбрання, зро-зуміло, чимало коштує. Його можна буде дуже вигід-но продати, якщо воно лишиться не пошкоджене. Про все слід думати...

Сам Пантера, кремезний, посивілий і пошрамова-ний у численних побоїщах ветеран, був оголений до по-яса. Від зап'ястів по лікті в нього – нарукавники з тов-стої шкіри: трапляється, що в'язні зубами вгризаються в службову руку ката, а тому цей вправний робочий ін-струмент слід дбайливо оберігати. Пантера раз у раз здіймав над головою бич з гіпопотамової шкіри. Опісля кожного лункого виляску зривався радісний вереск:

- Молодця, Пантеро! Дай ще!
- Нагадай синачкові, хто його справжній татусь!
- Пілате, розіпни прибудка повії і ката!

Трохи оддалік, біля самої стіни Преторії, височів у повному бойовому обладунку Веселий Герман. Він притискував ногою другого в'язня в темному, брудно-му дранті. Вар-Авва, якому несподівано випала воля, лежав долілиць. Під грубезною стопою рудого велета з Рейну розпластаний в'язень не в змозі був і ворух-нутися. Йому неймовірно пощастило: двоє його спіль-ників будуть розіпнуті на Голгофі разом з Назареєм...

Чи довго ще триватиме це огидне видовище?

Ніби почувши невисловлене моління дружини, Понтій Пілат підняв руку і гаркнув:

– Кінчай!

Однак було в усій цій каральній виставі якесь протиріччя, якась контрастна невідповідність, якийсь очевидний нонсенс. Безсумнівно, очі Клавдії Прокули бачили це протиріччя, вона чуттєво відчувала невідповідність, але не могла зафіксувати цей нонсенс думкою. Неспроможна була дати собі ради. І це ще дужче її дратувало.

Тим часом Пантера знову одяг катованого в розкішне царське вбрання. Він дбайливо обв'язав приреченого під пахвами міцною линвою, щоб, бува, не впав на шляху і не попсував коштовний одяг. Кінці линви дав у руки двох вершників, які затиснули злочинця між кіньми і зовсім затулили від очей. Потім кат Пантера під загальний сміх виловив з тлуму якогось пентюха і звелів йому на власному горбі тягти до Голгофи хрест засудженого. Двоє різунів з секти «кинджальників», на яких не поширилася Пілатова амністія, несли свої хрести самі: за їхнє дрантя Пантера не потерпав.

Хресна процесія, з обох боків оточена вервечками легіонерів, рушила в напрямку до Голгофи. Юрба з галасом посунула услід. Майдан швидко спорожнів.

– А цього, – вказав Веселий Герман на причавленого його стопою, – викиньте за найближчі ворота. Негайно! Щоб і духу його в місті не було...

Двоє вояків підхопили знемічене тіло і волоком потягли до брами царя Давида, циклопічні вежі якої громадилися над будівлями неподалік.

У місті вщухав шум: останній акт трагедії мав розігратися на Горі Страт.

Веселий Герман легко злетів на коня і поскакав чвалом услід хресному ходу.

Клавдія Прокула, уникаючи сторонніх очей, повернулася додому в закритому паланкіні. Там вона передусім прийняла ароматичну ванну, наче прагнула якнайшвидше змити з себе тюремний сморід і нудотні пахощі людської крові. Потім випросталася на ложі в затишному портику і почала терпляче очікувати повернення Понтія Пілата.

Як тепер складуться їхні стосунки? Ось що навіювало на неї сум. Зникла повага, яка цементувала її почуття до чоловіка.

Так буває в спільному житті двох людей: розчарування одного дня – прикрі і вразливі – раптом пере-креслюють усе добре, що накопичувалося роками. Не можна безкарно знецінювати ціле життя, яке зникає для сторонніх, але існує в пам'яті кожної окремої людини. Пам'ять – здобуток довгих років, щасливих і лихих. І ті роки можуть вмить збунтуватися і заволати в серці чорними воронами:

– Кари! Кари! Кари!

Однак коли надвечір повернувся її Понтій, їй нараз забракло тих дошкульних слів, які так легко зринали в її голівці удень. Але іноді мовчання більш промовисте, аніж будь-які слова. Іноді мовчання – сумний реквієм по незворотній втраті.

Прокуратор теж мовчки міряв мармурові плити портика. Клавдія знала його звички: щось її Понтія непокоїть, він до чогось дослухається, чогось вичікує, немов тигр у засідці. Чого? її слів?..

Впав вечірній присмерк. Слуги принесли і запалили залізні світильники на триногах. У небі спалахнули зірки. Повіяло прохолодою.

З-під вхідної арки долинув вояцький брязкіт.

– Германе, це ти? – рвучко повернувся на звук

прокуратор Понтій Пілат.

– Так, патроне, це я!

Веселий Герман вийшов на світло. Палаючий вогонь світильників примхливо грав кривавими відблисками на бронзі його обладунків.

– Сталося щось несподіване? – тривожно запитав Пілат.

– Усі трое сконали, патроне...

– Так швидко?..

– Довелося... Ті двоє впізнали свого ватага – хрести стоять рядком. Почали патякати зайве...

– Що саме?

– Глузували з нього: мовляв, ти назвався Сином Царя, то чому ж не врятувався? Мовляв, царів не розпинають!

– Хтось чув?

– Пантера з вартою. Але ніхто з них не знається в місцевих діалектах.

– А Син Царя їхньою мовою звучить...

– Вар-Авва!

І тут ніби полуда впала з очей Клавдії Прокули.
Руки!

Ось той нонсенс, який вона застерегла зором, але ніяк не могла зафіксувати думкою!

Тонкі, як у жінки, руки з довгими пальцями!

Ці жіночі руки були в другого, у того в темному, якого Веселий Герман притискував до землі ногою. Обличчям униз...

Між тим прокуратор проказував, ніби розмірковував уголос:

– Звісно, певний ризик був, але незначний. Пантера вміло відволікав увагу. Окрім того, єдиний небезпечний свідок, який міг би викрити підміну, повісився.

- Раптово! – недобре всміхнувся Веселий Герман.
- Головне – вчасно. Не розумію тільки, чому той нічний різун прибрав собі ім'я Сина Царя?
- По назві секти, – пояснив Герман. – Адже вони самі не називають себе «кинджальниками», а величають «синами царя небесного». Коротко кажучи, коли вони почали розпатякувати, довелося вжити негайних заходів, аби замовкли...
- Що ж ти їм заподіяв?
- Скоротив хресні муки усім трьом.
- У який спосіб?
- Вмочив губку в розчин з цикутою і дав їм посмоктати.
- А ти – завбачливий...
- Що вдієш – треба! – з удаваною скромністю низай Плечима Веселий Герман.
- Мій Понтію, – аж тут лагідно озвалася Клавдія Прикула, – як тобі спав на думку такий чудовий задум? По правді, ти зрівнявся з самим хитромудрим Одиссеєм!
- Усе просто, моя люба, – ласкаво відповів Пілат. – На цю думку мене навела удавана смерть і воскресіння Лазаря. І тепер невдовзі ти почувеш про нове чудо – воскресіння з мертвих розіп'ятого Ісуса Назарея. Я обіцяю тобі це твердо!
- Любий Понтію, коли вже в тобі прокинувся Сивілін дар, провісти, коли оте чудо станеться? – жартиливо проворкотіла Клавдія Прокула.
- Про строки ліпше знає наш Герман!
- І навіть не я! – рішуче заперечив рудий велет.
- Тоді хто ж у нас найліпший фахівець у пророкуванні? – засміявся Понтій Пілат.
- Кат Пантера, – у тон йому відповів Веселий Гер-

ман, – він один знає, на який час виводять з ладу його кулацюри.

– А ти й не запитав?

– Як можна? Звичайно, запитав. Пантера гарантує щонайменше три доби, поки Ісус оговтається. На більше гарантій не дає, бо внутрішніх пошкоджень у Назарея нема.

– А що скажеш ти, моя люба?

– О, мій Понтію, ти досі не томишся підкорювати мене! Я знову тебе дуже кохаю...

Коли пізно вночі Веселий Герман нарешті повернувся до свого помешкання, він у власному ліжку намацав чуже тіло.

– Чого тобі? – сонним, але знайомим голосом озвалося тіло на його доторки.

– Марфо? Ти тут? Чому?

– А де мені бути?

– Я гадав, ти з ним пішла...

– Дурненький ти, Германе! Навіщо він мені, коли ти не женеш?

Наступного дня в Єрусалим важким кроком вступили дві тисячі легіонерів, яких швидким маршем привів Луцій Галл. Грізно бряжчала зброя. Підбиті бронзовими цвяхами підбори лунко гупали на бруківці, якою вимостив вулиці міста цар Ірод Великий. Це були загартовані в нескінченних війнах з парфянами вояки П'ятого сірійського легіону. Того самого уславленого легіону, якому під проводом імператора Тіта Флавія випало взяти штурмом і рознести дощенту облудний храм іудаїзму. На «святій горі» не лишилося й каменя на камені. Кодло гадюче розклювали орли.

Літературно-художнє видання

Юрій ЯЧЕЙКІН

ЛЮДИ БЕЗ ТІНІ

Відповідальна за випуск *Ю. Оскольська*

Верстка *К. Павлюков*

Підписано до друку 21.08.2004.

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 6,15.

Гарнітура Ukrainian SchoolBook. Друк офсетний.

Наклад 2000 прим. Зам. № 4095

Надруковано у ТОВ «Фактор-Друк»,
вул. Саратівська, 51. Тел. (057) 7-175-185, 7-175-356.

ТОВ «Джерела М», 04071, м. Київ, а/с 110.

Телефон для оптових покупців: (044) 467-50-24

...лійський аристократ, японський невидимка-ніндзя, зухвалий розбійник-галілеянин та римський прокуратор – що між ними спільного? Можливо, те, що вони здатні змінити поступ історії. І для цього треба зовсім небагато – просто опинитися у певний час у певному місці. Але в якому? Хто відає шляхи, котрими рухається історія? Хто бачив таємну павутину, що її снує невтомний павук-час? Хто знає, коли і в якому місці можна розірвати її?

Є люди, чиїми руками історія пересипає піщинки вічності. Вони серед нас. Їх не можна почути, вони нікому не відомі, їх ніхто не бачив. Вони не мають тіні. Але їм підвладний час.

Хочеш змінити світ? Перегорни сторінку – і ти знатимеш, як це зробити!

ISBN 966-7831-77-9

9 789667 831776